

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

Магістерська робота

Освітній ступінь – магістр

НА ТЕМУ «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ІНДІЇ: ЗМІНИ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД»

Виконала: студентка 2-го року навчання

Спеціальності

052 Політологія

Лиско Софія Едуардівна

Керівник: Гарань О. В.

доктор історичних наук, професор кафедри політології НаУКМА

Рецензент: Дешко Т. В.

Магістерська робота захищена

З оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 20__ р.

Київ – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТИ «ПРОМІЖНИХ СИЛ».....	8
1.1. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «РЕГІОНАЛЬНА СИЛА»	8
1.2. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «СИЛА, ЩО З’ЯВЛЯЄТЬСЯ»	25
РОЗДІЛ 2. РЕСПУБЛІКА ІНДІЯ В ПІВДЕННОАЗІЙСЬКОМУ РЕГІОНІ	38
2.1. Становлення Республіки Індія як «РЕГІОНАЛЬНОЇ СИЛИ» Південної Азії	38
2.2. Еволюція ролі Індії у південноазійському регіоні	57
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РЕСПУБЛІКИ ІНДІЯ.....	77
3.1. АКТУАЛІЗАЦІЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО НАРАТИВУ У ВЕЛИКІЙ СТРАТЕГІЇ ІНДІЇ	77
3.2. КОНТРОВЕРСІЙНІСТЬ ВПЛИВУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНУ СТРАТЕГІЮ ІНДІЇ	93
ВИСНОВКИ	111
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	115
АНОТАЦІЯ.....	133

ВСТУП

Республіка Індія на сьогодні є одним з ключових гравців на міжнародній арені: вплив якої першочергово ґрунтується на її економічному зростанні та досягненні у XXI столітті статусу «сили, що з'являється». Індійський уряд, постулюючи свою прихильність розбудові багатопольярного світу, окреслює Індію у якості одного з полюсів сили. Прагнення до вищого статусу артикулюється у термінах отримання «належного місця» відповідно до нової констеляції сил у глобальній ієрархії, прикладом чого є відстоювання ідеї реформування Організації Об'єднаних Націй (ООН), із наданням постійного місця Республіці Індія в Раді Безпеки ООН.

Одним зі стовпів підкріплення глобальних амбіцій є використання положення держави у регіональній ієрархії – що є притаманним для «сил, що з'являються» – однак, пандемія Covid-19 підважила матеріальну перевагу Республіки Індія в південноазійському регіоні, зменшуючи її здатність протистояти розширенню китайського впливу, що стало суттєвим викликом для Республіки Індії як «регіональної сили». Додатково пандемія створила виклики для економічного зростання, вносячи свої зміни до зовнішньополітичної стратегії Республіки Індія, зважаючи на її акцент на зростанні впливу через економічну складову: наразі Індія є п'ятою економікою світу та на шляху досягнення третього місця після США та Китаю.

Після початку повномасштабної війни росії проти України Республіка Індія зайняла нейтральну позицію: компліментарність індійського позиціонування щодо війни із позиціями більшості країн так званого Глобального Півдня створила імпульс до самопрезентації Індії як голосу Глобального Півдня. Індійська позиція за уряду Н. Моді поставила країну у центр протистояння, актуалізуючи важливість Індії на міжнародній арені, зважаючи на діючу широку мережу взаємозв'язків: Індія не притримується альянсування через що відсутнє кліважування її присутності: вона є частиною як Чотиристороннього діалогу з питань безпеки («Четвірка»), так і БРІКС.

Актуальність роботи полягає у двох аспектах: по-перше, Республіка Індія, зважаючи на її прагнення досягти позиції одного з полюсів сили в багатополярному світі, вибудовує зовнішньополітичну стратегію навколо реформування статус-кво у глобальній ієрархії, що відображається через її рольові патерни і на що впливає трансформація її зовнішньополітичних концептуальних засад. По-друге, Республіка Індія репрезентує себе як голос Глобального Півдня – тих країн, які представляють більшість в ООН, та які, не приєднуючись до режиму економічних санкцій, надають росії змогу уникати економічного колапсу та з якими Україна наразі намагається розбудовувати тісніші взаємовідносини – тому, розуміння її концептуальних засад надає глибше розуміння потенційних точок дотику.

Об'єкт дослідження – концептуальні засади зовнішньої політики Республіки Індія.

Предмет дослідження – зміни концептуальних засад зовнішньої політики Республіки Індія.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від проголошення незалежності Республіки Індія до сьогодення.

Мета роботи – охарактеризувати зміни концептуальних засад зовнішньої політики Республіки Індія.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

- Концептуалізувати поняття «регіональна сила»;
- концептуалізувати поняття «сила, що з'являється»;
- виокремити процес становлення Республіки Індія як «регіональної сили» Південної Азії;
- охарактеризувати еволюцію Індії у ролі «регіональної сили» південноазійського регіону;
- систематизувати вплив війни росії проти України на цивілізаційний наратив у великій стратегії Індії;
- визначити характер впливу російсько-української війни на зовнішньополітичну стратегію Індії.

Джерельна база роботи складається із офіційних документів: процедура оборонних закупівель 2020; міжнародних угод: Індонезія-Шрі-Ланська мирна угода; промов високопоставлених осіб: вступне слово прем'єр-міністра Н. Моді на саміті «Великої двадцятки», стенограма спеціального брифінгу щодо першого віртуального саміту лідерів «Великої двадцятки» та лекція міністра закордонних справ С. Джайшанкара у Сінгапурі; декларацій (спільна декларація лідерів G20 у Нью-Делі) та підсумків першого та другого самітів Голосу Глобального Півдня.

Задля загальної характеристики стану наукової розробки теми література буде систематизована у три блоки. Перший стосується концептуалізації понять «регіональної сили» та «сили, що з'являється» та характеризується високим рівнем розробки. Академічну розбудову концепту «регіональної сили» було розпочато ще у 1992 році І. Нойманном; всього виокремлюють чотири етапи розробки концепту – на першому найбільший внесок зробили О. Естеруд [перший сформулював критерії та атрибути «регіональної сили»], Б. Бузан та О. Вевер [ввели поняття регіонального комплексу безпеки], а подальша концептуалізація в рамках першого етапу відбувалася Д. Нольте, Д. Флемесом, Ш. Ширмом та М. Шоеманом. На другому та третьому етапах досліджувалися стратегії «регіональних сил» та реакції на них іншими акторами: основні напрацювання представлені у роботах С. Дестраді, Д. Наберса, Т. Педерсена та М. Пріс. Роботи на останньому етапі досліджень – Д. Нольте та Л. Шеноні, Д. Флемес та Л. Венер, Л. Фосетта та Ш. Джагтіані – характеризується спробами подолати логічну інконгруентність теоретичних напрацювань та емпіричних спостережень.

Концепт «сила, що з'являється» є новішим за концепт «регіональної сили», через що коло його розробки є трохи вузьким. Роботи А. Кунья, Л. Паес та П. Фонсека принесли один із найбільших внесків у концептуалізацію поняття: автори представляють «силу, що з'являється» як синтез трьох інших категорій «проміжних сил». Праці А. Нарлікара, Ф. Нела та М. Стівена обґрунтовують тезу щодо пріоритетності економічного зростання як головного критерію та

атрибуту «сил»; П. Веркаутерен, визначаючи додаткові виміри преференцій «сил, що з'являються», робить внесок у дослідження їх стратегій.

До другого блоку відноситься література, яка стосується безпосередньо становлення та еволюції Республіки Індія як «регіональної сили». Її стан є сукупно задовільним: література, яка стосується процесу становлення Індії як «регіональної сили», має доволі високий рівень розробленості: цій темі присвячені роботи М. Айоба, П. Гош, Б. Гупта, Д. Хагерті, Б. Чакма. Питання еволюції Індії у якості «регіональної сили» має низький рівень академічної розробки, оскільки зовнішню політику Індії часто описують як амбівалентну, використовуючи поняття у довільному порядку – здебільшого мають на увазі небажання Індії проводити активну політику кризового управління. Єдиною авторкою, яка розробляла концептуалізацію поняття «амбівалентність» є С. Дестраді. Ще декілька робіт С. Дестраді та К. Кенкел направлені на предметний аналіз причин та проявів «амбівалентності» «силами, що з'являються». Водночас відсутнє дослідження взаємозв'язків між чинниками обрання «амбівалентної» моделі та її подальшим рівнем інтенсивності.

Третій блок літератури стосується впливу повномасштабної російсько-української війни на зміни концептуальних засад зовнішньої політики Індії. Рівень академічної розробки є невисоким, тому більшу важливість становить описативна література, яка присвячена змінам окремих напрямків зовнішньополітичній стратегії. Варто зауважити, що новини є основним джерелом інформації, зокрема статті у Reuters, The Hindu, The Economic Times, The Wire, Deccan Herald, The New York Times та інші.

Методологічні засади дослідження. У роботі використовується концепт «амбівалентності» С. Дестраді, для класифікації якого необхідні два виміри: вагання та непокора. При операціоналізації наводиться три індикатори кожного виміру [для класифікації «амбівалентності» одного індикатора кожного виміру достатньо]. Також використовується концепт «регіональної сили», який базується на основних напрацюваннях у програмі досліджень та концепт «сил, що зростає» А. Кунья, Л. Паес та П. Фонсека як результат синтезу двох [через

прийняття у роботі тези щодо множинної ієрархії «регіональна сила» із синтезу була виключена] категорій «проміжних сил».

Методи дослідження. У роботі було використано історичний метод для визначення процесу становлення та еволюції Республіки Індія як «регіональної сили» південноазійського регіону; порівняльний метод задля генералізації критеріїв та атрибутів поняття «регіональна сила»; метод кейс-стаді [кейси, коли Індія демонструвала «амбівалентний» стиль лідерства]; кореляційний аналіз для виключення явища мультиколінеарності та метод багатofакторної лінійної регресії для перевірки гіпотези щодо наявності взаємозв'язків між чинників обрання «амбівалентної» моделі та її подальшим рівнем інтенсивності

Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають до себе шість підрозділів, висновків та списку використаної літератури. Обсяг роботи – 132 сторінки.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТИ «ПРОМІЖНИХ СИЛ»

1.1. Концептуалізація поняття «регіональна сила»

Й. Гарсон зазначає, що термін «регіональна сила» згадувався у теорії міжнародних відносин непослідовно та спорадично, і порівнюючи з іншими поняттями, наприклад «середньої» чи «малої сили», мав лише короткі та розрізнені згадки.¹ Порівняно невисокий рівень академічної розробки концепту пояснюється контекстуально: більшість авторів вказують на те, що за умов біполярного протистояння у період Холодної війни автономні можливості регіонів були суттєво обмеженими, тому увага дослідників зосереджувалась на глобальному рівні.

Теза щодо розширення повноважень регіонів із рухом від біполярної міжнародної системи підтримується через ідею відходу від логіки жорсткої конкуренції між великими державами, що збільшує простір свободи дій для регіональних держав. К. Волтц зазначав, що у біполярному світі треті сторони не здатні змінити баланс сил,² що вказує на їх обмежену автономність та спроможність.

Не представляючи окремого рівня власної регіональної суб'єктності, регіони опинялись підпорядкованими біполярній конкуренції та глобальному балансу сил, через що значним було втручання великих держав у регіони. Д. Флемес та Т. Войчевські підкреслюють, що багатополарна міжнародна система забезпечує збільшення значення внутрішньорегіональних конституюючих процесів у порівнянні із зовнішніми впливами.³ Низька частота регіонального лідерства за умови біполярності, про яку пишуть Д. Нольте та Л. Шеноні,⁴ фактично відображає цю логіку обмеженості.

¹ Garzon J. The regional powers' research programme in international relations: a critical assessment. *International Politics*. 2022. Vol. 61. P. 169.

² Waltz K. *Theory of International Politics*. Berkeley: Addison-Wesley Publishing Company, 1979. 169 p.

³ Flandes D., Wojcowski T. Contested Leadership in Comparative Perspective: Power Strategies in South Asia and South America. *Asian Journal of Latin American Studies*. 2011. Vol. 24, no. 1. P. 3.

⁴ Nolte D., Schenoni L. To lead or not to lead: regional powers and regional leadership. *International Politics*. 2021. Vol. 61. P. 46.

Багатополярна, так само як і уніполярна система міжнародних відносин є сприятливішими для зростання автономних повноважень «регіональних сил», зважаючи на: оцінку важливості регіонів та прийняті рішень державами у більш утилітарних термінах,⁵ ширший вибір партнерів для глобального альянсу⁶ та зменшення рівня зовнішнього втручання у регіони.

Становлення великих регіональних держав, попри негативний вплив біполярної системи міжнародних відносин на рівень автономності регіонів, на думку деяких авторів, відбувалась у період деколонізації. Її окреслюють як визначальний чинник у створенні великих регіональних держав: Б. Бузан та О. Вевер зазначають, що протягом 1947-1948 років у Південній Азії майже одночасна деколонізація створила перехід від імперської підпорядкованості до автономного регіонального комплексу безпеки.⁷

О. Естеруд, використовуючи ширшу лінзу, зауважує, що деколонізація сприяла появі великих регіональних держав як таких.⁸ Його теза видається логічно інконгруетною, оскільки, пов'язуючи процес становлення «регіональних сил» [ще одне позначення «нові регіональні сили»] із країнами виключно третього світу, це ставить питання відсутності завершеної дихотомії між регіональними силами – автор не наводить поняття «старі регіональні сили» – та питання виключеності не тільки країн Глобальної Півночі, а й певних регіонів із регіонального рівня міжнародної системи.

Б. Бузан та О. Вевер обґрунтовують думку, що деколонізація як частина Холодної війни не тільки сприяла створенню певних регіональних комплексів безпеки, але й сформувала ширший простір для регіональної військово-політичної динаміки, який став автономнішим із закінченням Холодної війни.⁹

⁵ Ayoob M. From Regional System to Regional Society: Exploring Key Variables in the Construction of Regional Order. *Australian Journal of International Affairs*. 1999. Vol. 53, no. 3. P. 252.

⁶ Prys M. Hegemony, Domination, Detachment: Differences in Regional Powerhood. *International Studies Review*. 2010. Vol. 12, no 4. P. 497.

⁷ Buzan B., Wæver O. Regions and Powers. The Structure of International Security. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 17 p.

⁸ Osterud O. Regional Great Powers. Regional Great Powers in International Politics / ed. by I. B. Neumann. London, 1992. P. 9.

⁹ Buzan B., Wæver O. Regions and Powers. 16, 20 p.

Однак, розширення автономних повноважень регіональних сил не веде до їх повної незалежності від глобального рівня.

Ідея обмеженої автономії регіонального рівня тісно пов'язана з уявленням про взаємозв'язок між глобальною та локальною площинами міжнародної системи. О. Естеруд зазначав, що регіональний рівень ієрархії ніколи не буває повністю автономним,¹⁰ що демонструє загальну тенденцію у дослідженнях: зосередженість на впливі глобального рівня на регіональний. Однак у останніх працях з програми досліджень «регіональних сил» автори змінюють лінзу на зворотну: концентруючись на виході «регіональних сил» на глобальний рівень.

Розмежування між глобальним та регіональним рівнями залишається дискусійним. Б. Бузан та О. Вевер підкреслюють, що регіональний рівень, знаходячись між глобальним та локальним, легко відрізнити від останнього; а із розрізненням глобального та регіонального рівнів є складнощі.¹¹ Тривіальним критерієм є розмір – регіональний рівень має бути меншим за глобальний; однак цей критерій не є достатнім для визначення регіону через відсутність достатніх параметрів для його створення.

О. Естеруд, одним з перших, вказав на варіативність розуміння поняття «регіону»: його географічне бачення не тотожне політологічному, тобто воно змінюється залежно від початкової перспективи; необхідним є урахування процесу історичного розвитку регіонів, бо територіальні розмежування можуть змінюватися – як це відбулось на прикладі «Близького Сходу».¹² Динамічність регіону у концепції О. Естеруда, хоча й пов'язана здебільшого з дисциплінарною перспективою, артикулює ідею відсутньої сталості регіонів.

Представлення регіону може відходити від виключно дисциплінарної перспективи, розширюючи варіативність концептуалізації в межах однієї дисципліни. При визначенні поняття регіону важливим є широта лінзи: наприклад, Б. Бузан та О. Вевер визначають не загальне поняття «регіону», а

¹⁰ Osterud O. Regional Great Powers. P. 5.

¹¹ Buzan B., Wæver O. Regions and Powers. 27 p.

¹² Osterud O. Regional Great Powers. P. 2-3.

поняття «регіонального комплексу безпеки», яке розглядається через відповідну призму.¹³

Л. Фосетт та Ш. Джагтіані висунули тезу соціального конструювання регіонів, підкреслюючи відсутність їх фіксованості; регіони сприймаються не як даність, а розглядаються через процес їх фреймування: наприклад, через процес фреймування регіон Республіки Індії можна класифікувати як Азію або Південну Азію, так і як Індо-Тихоокеанський регіон.¹⁴ Схожу ідею артикулює Ф. Седербаум: регіони, у його представленні, є не заданими, а соціально сконструйованими через історичні взаємодії.¹⁵

Найбільшого поширення набула концептуалізація ідеї «регіону» через артикуляцію регіональної ідентичності. Р. Фавн визначає, що регіон існує, коли суб'єкти проголошують та визначають певну ідентичність.¹⁶ А. Паасі, розглядаючи регіональну ідентичність як інтерпретацію процесу інституціоналізації регіону, зауважує на її конструйованості, оскільки процес водночас і обумовлюється, і породжує дискурси та практики, які спираються на кордони та інституційні практики.¹⁷

Зауваження про розрізнення регіональної ідентичності та ідентичності регіону не розглядають як критичне, оскільки як зазначає А. Паасі, сприйняття регіональної ідентичності у якості ідентичності регіону або їх поєднання є поширеним явищем у політичній географії.¹⁸

Надбудовою визначення регіону через артикулювання регіональної ідентичності є концепція регіонального суспільства М. Айоба, який визначає його через наступні риси: неявне або явне визнання взаємозалежності його членів, принаймні мінімальний рівень «когнітивного реалізму» – що забезпечує

¹³ Buzan B., Wæver O. Regions and Powers. 33-34 p.

¹⁴ Fawcett, L., Jagtiani, S. Regional powers, global aspirations: lessons from India and Iran. *International Politics*. 2022. Vol. 61. P. 216.

¹⁵ Söderbaum F. Rethinking Regions and Regionalism. *Georgetown Journal of International Affairs*. 2013. Vol. 14, no. 2. P. 11.

¹⁶ Fawn R. 'Regions' and Their Study: Wherefrom, What for and Whereto? *Review of International Studies*. 2009. Vol. 35. P. 13.

¹⁷ Paasi A. Region and place: regional identity in question. *Progress in Human Geography*. 2003. Vol. 27, no. 4. P. 478.

¹⁸ Ibid. P. 478.

спільну регіональну ідентичність, наявність норм та механізмів для врегулювання конфліктів між членами регіонального суспільства.¹⁹

Д. Агню, ставлячи питання того чим є регіони: реальними частинами земної поверхні чи продуктами політичних та соціальних домовленостей, доходить до висновку, що регіони не бувають просто інтелектуальними або політичними; вони мають відображати певні упередження їх творців.²⁰ Таким чином, у тезі присутній примат географічного розподілу регіонів над уявленням про них, що є критикою надмірного соціального конструювання, однак жоден з елементів не відкидається при концептуалізації. На думку автора регіон конституюється обома вимірами: регіони відображають як дійсні відмінності у світі, так і ідеї про ці відмінності.²¹

Поєднання декількох підходів для визначення поняття «регіон» також демонструє М. Пріс, яка бере за основу наступне поняття: регіон складається з декількох держав, які розташовані в географічній близькості, мають регулярні взаємодії та сприймаються акторами (як внутрішніми, так і зовнішніми) як окремий простір.²² Але розвиваючи концепцію «регіону» надалі, авторка у співавторстві висуває критику соціального конструктивізму по відношенню до визначення регіонів, акцентуючи увагу на тому, що усі підходи неявно припускають, що регіони залишаються сталими у просторі та часі, і лише теорії масштабу виходять за межі сталості, визнаючи співконституювання фізичності та соціальних властивостей політичної взаємодії.²³

Застосування скалярного підходу, на думку авторів, забезпечує розуміння регіонів як пластичних масштабів.²⁴ Таке представлення збільшує варіативність просторовості, оскільки використовується мультивекторна лізна, через які одна географічна місцевість відповідно до різних лінз одночасно може містити

¹⁹ Ayoob M. From Regional System to Regional Society. P. 249.

²⁰ Agnew J. Regions on the mind does not equal regions of the mind. *Progress in Human Geography*. 1999. Vol. 23, no. 1. P. 91, 96.

²¹ Ibid. P. 92-93.

²² Prys M. Hegemony, Domination, Detachment. P. 485.

²³ Prys-Hansen M., Burilkov A., Kolmaš M. Regional powers and the politics of scale. *International Politics*. 2023. Vol. 61. P. 16.

²⁴ Ibid. P. 20.

декілька регіонів. Цей підхід також базується на двох конституюючих факторах, але у порівнянні з попередніми концепціями просторовість визначається мультиконтекстуальністю.

У роботі під поняттям регіон буде матись на увазі угруповання з декількох держав, які мають географічну близькість та сприймаються внутрішніми та зовнішніми акторами як специфічний простір. Поняття, хоча побудоване на основі більш ранньої концепції М. Пріс, буде включати комбінацію елементів традиційного підходу до визначення регіонів (просторовість) та скалярного (мультиконтекстуальність). Тобто, у роботі приймається теза, що одна й та сама географічна місцевість може контекстуально містити декілька регіонів, що артикулюється за допомогою зміни сприйняття акторами специфічного простору.

Актуалізація концептуалізації поняття «регіональної сили» відбулась одразу після завершення Холодної війни: періодизація етапів розвитку програми досліджень «регіональних сил» [у роботі прийнята періодизація запропонована Й. Гарсоном²⁵] починається із роботи 1992 року «Регіональні сили у міжнародних відносинах» під редакцією І. Нойманна, яка предметно присвячена темі «регіональних сил». До цієї роботи використання поняття «регіональна сила» мало спорадичний характер.

Одним із перших поняття «регіональна сила» вжив у своїй роботі М. Вайт, що було прикладом спорадичної концептуалізації, оскільки згадка була короткою та побіжною, у контексті дихотомії між «великими» та «малими силами». Зазначаючи у роботі про варіативність серед останніх, автор додатково виокремлює ще два види сили – «регіональні» та «середні».²⁶

Попри відсутність поглибленої концептуалізації поняття «регіональна сила» конфігурація критеріїв для їх визначення сформульована М. Вайтом стала базисом, який автори при подальшій розробці дослідницької програми, особливо під час її першого етапу, переосмислювали та добудовували.

²⁵ Garzon J. The regional powers' research programme in international relations. P. 169-191.

²⁶ Wight M. Power Politics. London [u.a.]: Leicester University Press, 1995. 63 p.

Відповідно у концепції М. Вайта будь-яка сила визначається через дві визначальні категорії: інтерес та військову спроможність цей інтерес захистити.²⁷ Тобто, ці дві категорії представляють собою необхідні та достатні умови для визначення рівня сили. Таким чином, «регіональною силою» є ті держави, які мають загальні інтереси у чітко окресленому регіоні та мають здатність їх захистити; військова спроможність визначається через реальні матеріальні можливості, фактично через готовність до війни.²⁸

Представлення регіонального рівня у роботі М. Вайта є мініатюрою глобального рівня, оскільки «регіональні сили» виступають як великі держави, але в обмеженому масштабі. Навіть з лексичної точки зору поняття «регіональні сили» відображає цю логіку, артикулюючи їх як регіональні великі сили. Цю артикуляцію продовжує у своїй роботі О. Естеруд, відзначаючи регіональний рівень як міжнародну систему в мініатюрі; а велику регіональну державу описуючи як велику державу, яка просто є малою.²⁹

Хоча саме О. Естеруд зробив першу спробу повноцінної концептуалізації поняття «регіональної сили», вона значним чином базується на визначальних категоріях М. Вайта. Автор також виокремлює як перший конституюючий фактор категорію інтересу – він має бути відповідним регіональному масштабу.³⁰

Другий конституюючий фактор з концепції М. Вайта автор переосмислює, зазначаючи, що на реальну військову силу треба менше зважати, оскільки статус визначається за допомогою готовності не до фактичної, а потенційної війни, через що на перший план виходить її репутація, тобто уявлення про те, наскільки сильною є держава.³¹ Ця теза демонструє зростання важливості уявлень інших та їхнього сприйняття потенційної «регіональної сили»; межа входження для здобуття статусу «регіональної сили» з точки зору відносної переваги матеріальних ресурсів не відміняється, але зменшує своє значення.

²⁷ Wight M. *Power Politics*. 26-56 p.

²⁸ Ibid. 63 p.

²⁹ Osterud O. *Regional Great Powers*. P. 7.

³⁰ Ibid. P. 6.

³¹ Ibid. P. 5-6.

Процес становлення великої регіональної держави контекстуально залежить від регіону, що створюватиме його певні особливості; але О. Естеруд виокремлює декілька генералізованих критеріїв для визначення «регіональної сили»: велика регіональна держава має бути частиною певного регіону, має демонструвати значний вплив на нього та мати змогу протистояти будь-якій коаліції держав у регіоні.³²

Перший та третій критерії пов'язані безпосередньо із статусом «регіональної сили», а другий критерій вже ближче до регіонального лідерства. У концепції О. Естеруда, як і багатьох інших вчених, статус «регіональної сили» нерозривно пов'язаний із певною рольовою моделлю – а саме перебиранням на себе управлінських функцій.

О. Естеруд, визначаючи критерії «регіональної сили», наводить і четверту характеристику: велика регіональна держава може бути великою державою на глобальному рівні, що відрізняє її від «середньої сили».³³ Ця характеристика не є певним критерієм: регіональна сила може бути, а може і не бути великою державою на глобальному рівні; ця характеристика артикулює відмінність регіональної держави від «середньої сили», надаючи нам уявлення про паралельність глобального та регіонального рівня.

Тобто, на глобальному рівні відбувається впорядкування держав відповідно до рівня сили на великі, середні та малі [є й додаткові категорії як наприклад наддержави чи мікродержави]. Це впорядкування є паралельним до регіонального рівня, де держави також займають свої ролі відповідно до розподілу сили: великі регіональні держави, вторинні регіональні держави тощо; водночас вони є частиною глобального рівня, тому усі вони мають декілька статусів одночасно.

Д. Нольте розвиває ідею паралельності, оскільки, на його думку, одна й та сама держава може бути класифікована як середня та велика регіональна

³² Osterud O. Regional Great Powers. P. 12.

³³ Ibid.

держава, оскільки ці поняття існують у різних контекстах: глобальне/локальне, доповнюючи одне одного.³⁴

Подібна артикуляція є прикладом дотримання моделі множинної ієрархії, яка обумовлює логічну конгруентність диференціації «регіональної» та «середньої сили». Д. Лемке зазначає, що глобальний ієрархічний порядок не є єдиним полотном; у межах глобальної ієрархії, яку він представляє у якості піраміди, є локальні ієрархії влади, які фактично вбудовані у ширший контекст.³⁵ Таким чином існує контекстуальна паралель між локальною та глобальною ієрархіями. Паралель між різними локальними ієрархіями влади є однопорядковими; між локальною та глобальною ієрархією ні, проте маючи взаємозв'язок вони доповнюють одне одну.

Наявність чітких теоретичних рамок для розмежування «регіональної» та «середньої сили» за рахунок приналежності до різних контекстів ієрархій влади не зупинила подальше виокремлення предметних критеріїв їх диференціації. Д. Нольте постулює, що певну складність викликає розрізнення концепцій «нової регіональної» та «традиційної середньої сили».³⁶ Тому існують додаткові критерії розмежування між середньою та великою регіональною державою: остання має особливу відповідальність за регіон³⁷ та поєднує лідерство із наявністю значних [принаймні відносно до власного регіону] матеріальних ресурсів.³⁸

Представлені додаткові особливості «регіональної сили» тісно пов'язані із концептуалізацією критеріїв її визначення. На першому етапі програми досліджень «регіональних сил» вони базувались на поєднанні ідеї просторової належності, відносної матеріальної переваги та прагнення/здійснення регіонального лідерства.

³⁴ Nolte D. How to compare regional powers: analytical concepts and research topics. *Review of International Studies*. 2010. Vol. 36, no 4. P. 893.

³⁵ Lemke D. *Regions of War and Peace*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 49 p.

³⁶ Nolte D. How to compare regional powers. P. 890.

³⁷ Ідея висунута Д. Нольте у декількох його роботах: Nolte D. How to compare regional powers. P. 890; Nolte D. *Macht und Machtbeziehungen in den internationalen Beziehungen: Ein Analysekonzept für die Forschung über regionale Führungsmächte*. 25 p.

³⁸ Nolte D. How to compare regional powers. P. 890; Fonseca P., Paes L., Cunha A. The concept of emerging power in international politics and economy. P. 54-55.

Таблиця 1.1.1. Критерії визначення «регіональної сили» під час першого етапу програми досліджень «регіональних сил»

Автор	Критерії визначення «регіональної сили»
О. Естеруд	- Приналежність держави до певного регіону; - здатність протистояти будь-якій коаліції держав у окресленому регіоні; - наявність значного впливу на регіон; - може бути на додаток до статусу великої регіональної держави великою державою на глобальному рівні.³⁹
М. Шоеман	- Змога держави з урахуванням її внутрішньої динаміки відігравати лідерську роль в регіоні; - демонстрація готовності та здатності взяти на себе особливу роль в регіоні (лідера, стабілізатора, миротворця); - прийняття цієї лідерської ролі членами її регіонального комплексу безпеки (визнання з боку великих держав є необхідною, але недостатньою умовою).⁴⁰
Ш. Ширм	- Наявність претензії на здійснення впливу (нормотворчості); - наявність матеріальних, організаторських ресурсів; - діяльність у якості лідера; - прийняття цієї діяльності іншими (слідування цій діяльності); - наявність значного впливу на регіон.⁴¹
Д. Флемес	- Артикуляція претензії на лідерство; - наявність необхідної кількості ресурсів; - використання інструментів зовнішньої політики; - прийняття лідерської ролі третіми державами.⁴²
Д. Нольте	- Артикуляція претензії на провідне становище в регіоні; - наявність матеріальних, організаційних, ідеологічних ресурсів; - наявність значного впливу на регіональні справи.⁴³

На основі аналізу вищенаведених критеріїв для визначення наявності статусу «регіональної сили» постулюємо, що хоча критерій приналежності до регіону було прямо висловлено лише у концепції О. Естеруда, його неявна артикуляція наявна у всіх концепціях. Зважаючи на це приналежність держави до певного окресленого регіону можна вважати умовою за замовчуванням.

У більшості концепцій артикулюється чотири спільні умови для визначення, а отже і становлення, «регіональної сили». Перша умова – наявність відносної

³⁹ Osterud O. Regional Great Powers. P. 12.

⁴⁰ Schoeman M. South Africa as an Emerging Middle Power. p. 353. Цитування за: Nolte D. How to compare regional powers. P. 890.

⁴¹ Schirm S. Führungsindikatoren und Erklärungsvariablen für die neue internationale Politik Brasiliens. *Lateinamerika Analysen*. 2005. Vol. 11. P. 110-111.

⁴² Flesmes D. Conceptualising Regional Power in International Relations: Lessons from the South African Case. GIGA Working Papers no. 29: German Institute of Global and Area Studies (GIGA). 2007. 11 p.

⁴³ Nolte D. How to compare regional powers. P. 893.

ресурсної переваги [перш за все мова йде про ресурси «жорсткої сили»]; друга – наявність претензії на лідерство або вже фактичне здійснення лідерської ролі; третя – визнання особливого становища «регіональної сили» з боку інших; і остання – демонстрація значного впливу держави на регіональні справи.

Концептуалізація поняття «регіональна сила» на першому етапі досліджень демонструє конкатенацію уявлень щодо статусу та лідерської ролі великої регіональної держави. Нерозривність отримання статусу та водночас лідерської ролі «регіональними силами» обумовила зосередженість подальшого розвитку програми на вивченні стратегій «регіональних сил», оскільки регіональний порядок визначається через процес взаємодії великих регіональних сил, які характеризуються наявністю прагнень до лідерської ролі в регіоні, та іншими державами регіону.⁴⁴

Тобто, актуальність та інтерес дослідницької проблеми обумовлювався намаганням відповісти на питання: які стратегії великі регіональні держави, у разі зацікавленості у використанні своїх ресурсних переваг для формування регіонального порядку, будуть використовувати?⁴⁵ На момент переходу до другого етапу досліджень «регіональних сил», який був зосереджений на дослідженні варіативності стратегій великих регіональних держав, лише декілька робіт були предметно присвячені цьому питанню; тому в наявних дослідженнях існувала певна прогалина.

Базуючись на ідеї, що рівень регіональної інституціоналізації пов'язаний із поведінковою логікою регіональних держав, Т. Педерсен вирізняє наступний репертуар стратегій: одностороння гегемонія, кооперативна гегемонія, імперії або «концерт» (згода, домовленість); при цьому кооперативна гегемонія не є монолітною концепцією – вона варіюється на цьому континуумі з двома категоріями: жорстка та м'яка форма.⁴⁶ Тобто, кожна держава має певний набір стратегій; однак концентруючись на розробці концепції кооперативної

⁴⁴ Nolte D. How to compare regional powers. P. 899.

⁴⁵ Garzon J. The regional powers' research programme in international relations. P. 173.

⁴⁶ Pedersen T. Cooperative Hegemony: Power, Ideas and Institutions in Regional Integration. *Review of International Studies*. 2002. Vol. 28, no 4. P. 682-684.

гегемонії, автор фактично збільшує їх варіативність, зазначаючи необхідність осмислення цієї стратегії через континуум.

Артикуляція стратегій «регіональних сил» у термінах континууму притаманна також С. Дестраді. У її концепції можливі стратегії розташовуються поміж імперською та лідерською стратегіями; серед двох крайніх категорій розташовуються різні види гегемоністських стратегій – жорстка, проміжна та м'яка.⁴⁷ У порівнянні з концепцією Т. Педерсена помітна зміна підходу до визначення поняття «гегемонії» – вона більше не є крайньою стратегією на континуумі.

Деякі автори, як Д. Айкенберрі, розглядають стратегії «регіональних сил» не у контексті формування регіонального порядку, а через ширшу лінзу взаємодії з глобальним рівнем, зокрема стратегії взаємодії з США. Особливої уваги набуває зворотна перспектива – стратегії взаємодії великих сил та їх вплив на регіональний порядок [праці Г. Фуллер та Дж Аркілла, М Айоб].

Одразу відзначимо, що дослідження стратегій поведінки великих регіональних держав спонукало до вивчення реакцій менших регіональних держав на їхні стратегії. Мотивацію прийняття або заперечення «вторинними» та «третинними силами» особливого положення «регіональної сили» та її впливу на регіональний порядок вивчали Д. Флемс, С. Лобелл, Л. Венер.

Теза, що на стратегічний вибір вторинних держав впливає готовність «регіональної сили» надавати суспільні блага⁴⁸ є однією з ключових, оскільки відповідно до академічного концепту більшість авторів передбачає автоматичне прагнення та інтерес до регіонального лідерства державою, що здобуває статус «регіональної сили», і невідповідність цій логіці поведінки сприймається як нездатність забезпечення суспільних благ.

Конкатенація уявлень про набуття статусу та лідерської ролі великою регіональною державою, будучи основною характеристикою концепту

⁴⁷ Destradi S. Regional powers and their strategies: empire, hegemony, and leadership. *Review of International Studies*. 2010. Vol. 36. P. 904.

⁴⁸ Flems D., Lobell S. Contested leadership in international relations. *International Politics*. 2015. Vol. 52, no. 2. P. 141.

«регіональної сили», призвела до інконгруентності теоретичних напрацювань з емпірією. Одним із таких прикладів є Республіка Індія: відсутність чіткої артикуляції прагнення до регіонального лідерства Індією демонструє, що існує проблема, оскільки « ... нерелективне перенесення теорій з глобального рівня призводить до неточних стандартів і орієнтирів для оцінки «реальних» індійських стратегій і ролі в регіоні».⁴⁹

Під нерелективним перенесенням теорій з глобального рівня на стратегії та ролі в регіоні варто розуміти перенесення логіки поведінки великих держав у глобальному контексті на поведінку великих регіональних держав. Перенесення відповідає логіці множинних ієрархій, бо «регіональна сила» сприймається як мініатюра великих держав; однак, такий підхід ігнорує різницю максимумів контекстуальностей.

Тобто, великі держави на глобальному рівні можуть прагнути до зміни свого статусу, наприклад, прагнення до статусу наддержави; ці зміни є однопорядковими в межах одного контексту. Регіональні держави, досягнувши максимуми регіональної ієрархії, можуть прагнути за рахунок цього змінити свій статус у іншій контекстуальності – на глобальному рівні. Тому замість зосередженості на лідерстві у регіоні, вони спрямовують свої ресурси до глобального рівня ієрархії.

Прагнення «регіональної сили» до зміни статусу на глобальному рівні ієрархії розглядається через дві призми: більш рання призма акцентує увагу радше на паралельності стратегій, бо великі регіональні держави можуть розвиватися між досягненням своїх цілей на двох рівнях ієрархії.⁵⁰ Через артикуляцію розмежованості напрямків діяльності «регіональних сил» у контексті двох стратегій постає питання ресурсного дефіциту: у разі відсутності достатньої кількості ресурсів для одночасного впровадження стратегій велика

⁴⁹ Prys M. India and South Asia in the world: on the embeddedness of regions in the international system and its consequences for regional powers. *International Relations of the Asia-Pacific*. 2013. Vol. 13, no. 2. P. 274.

⁵⁰ Zimmerman W. Hierarchical Regional Systems and the Politics of System Boundaries. *International Organization*. 1972. Vol. 26, no. 1. P. 25.

регіональна держава буде втрачати наполегливість, що потенційно призводить до відчуження.

Теза про паралельність стратегій чітко аргументує зниження можливостей здійснення ролі регіонального лідера через дефіцит ресурсів; тобто мова йде не про відсутність прагнення, а відсутність можливості. Концептуалізація, побудована таким чином, поставила питання невідповідності теоретичного обґрунтування причин відчуження «регіональної сили» від лідерської ролі та деякими емпіричними прикладами [це не генералізований випадок, бо є регіони, у яких визначається явне домінування «регіональної сили» або конкуруючий тип лідерства, коли декілька «сил» борються за провідну роль].

Критика інконгруентності теоретичних напрацювань із реальною поведінкою деяких великих регіональних держав, однак, спонукала до вироблення нових концепцій, які намагались пояснити відсутність прагнень до регіональної лідерської ролі. Так, М. Пріс виокремила поняття «відокремлених регіональних сил», які зосереджуються радше на внутрішній чи глобальній політиці замість регіонального виміру, через відсутність або ресурсів [що є прикладом слідування логіці паралельності стратегій регіонального та глобального рівнів], або спільної регіональної ідентичності.⁵¹

С. Дестраді розробила концепцію «амбівалентності», що є певним типом/стилем зовнішньої політики, який характеризується двома вимірами: ваганням та непокорю.⁵² Ця концепція не орієнтується на ресурсний рівень забезпеченості великої регіональної держави, зосереджуючи увагу на узгодженості внутрішньої стратегії держави із очікуваннями інших.

Інтуїтивна логічність у необхідності досягнення максими регіонального рівня для досягнень змін у глобальному контексті, на думку М. Пріс, не дає відповіді на питання чи є регіональне лідерство необхідною умовою для претензій на статус великої держави у глобальній ієрархії.⁵³ Нерозривність уявлень про

⁵¹ Prys M. Hegemony, Domination, Detachment. P. 489.

⁵² Destradi S. Reluctance in international politics: A conceptualization. *European Journal of International Relations*. 2016. Vol. 23, no. 2. P. 315–340.

⁵³ Prys M. Hegemony, Domination, Detachment. P. 486.

статус «сили» та здійснення лідерської ролі є конфронтаційною до подальшого розвитку теорій лідерства. Дж. Вінер зауважує, що теза стосовно того, що лише держави-гегемони можуть бути лідерами через свою здатність надавати суспільні блага є обмеженою, бо використання ресурсів є лише одним з багатьох механізмів.⁵⁴

Д. Наберс підкреслює, що сила як здатність може перетворитись на лідерство, але це не обов'язково; окрім того, лідерство не є тотожним домінуванню або примусу.⁵⁵ С. Дестраді у своєму дослідженні демонструє цю ж ідею; ресурси не є центральною категорією в концептуалізації поняття «лідерства» – лідерство артикулюється через легітимність, тому у центрі стоїть не лише фігура лідера, але і його послідовників.⁵⁶

Д. Нольте та Л. Шеноні, намагаючись розв'язати концептуальний застій програми досліджень «регіональних сил» через відсутність ширшого теоретичного обґрунтування причин відмови від лідерської ролі, розмежовують статус «регіональної сили», досягненням лідерства в регіоні як мети та лідерством як роллю.⁵⁷

Відповідно до розробленої концепції «регіональна сила» означає « ... відносну перевагу можливостей, яка принаймні неявно визнається іншими державами в регіоні та за його межами як така, що структурно визначає вищий соціальний статус регіональної держави».⁵⁸ Відбувається відмежування поняття «регіональної сили» від концепції лідерства. Фактично, зберігається лише дві умови у порівнянні з більш ранньою концептуалізацією: відносна ресурсна перевага та визнання особливого становища «регіональної сили» з боку інших.

Тобто, мається на увазі, що спираючись на відносну перевагу в розподілі владних ресурсів, надання статусу неможливе без його визнання іншими під якими маються на увазі як менші держави регіону, які в цьому плані мають

⁵⁴ Wiener J. Hegemonic' Leadership: Naked Emperor or the Worship of False Gods? *European Journal of International Relations*. 1995. Vol. 1, no. 2. P. 230.

⁵⁵ Nabers D. Power, leadership, and hegemony in international politics: the case of East Asia. *Review of International Studies*. 2010. Vol. 36, no. 4. P. 934-940.

⁵⁶ Destradi S. Regional powers and their strategies. P. 925.

⁵⁷ Nolte D., Schenoni L. To lead or not to lead. P. 41.

⁵⁸ Ibid.

більше переваг над кандидатом «сили», так і статусова спільнота – ті, хто мають такий самий або вищий статус. Критичним моментом концепції є те, що відкидання як прагнення/здійснення лідерської ролі, так і впливовості держави в регіоні усуває необхідний трансформаційний механізм владних ресурсів безпосередньо у «силу», яка б визнавалась іншими.

Розгляд зміни статусу на глобальному рівні через другу призму демонструє взаємозв'язок між стратегіями: прагнення до регіонального лідерства є вбудованими у глобальний контекст, як частина загальної зовнішньополітичної стратегії.⁵⁹ Таким чином «регіональне лідерство» є можливістю заявити про зростання своєї впливовості на глобальному рівні ієрархії. Як зазначають Л. Фосетт та Ш. Джагтіані мобілізація регіону використовується як маніфестація своїх претензій на вищий статус.⁶⁰ Зниження прагнення до регіонального лідерства пояснюється в термінах пріоритетності: досягнення цілей у глобальному контексті є першочерговим, тому ставлення до регіональної ролі буде контекстуально залежним.

Схожу ідею обґрунтовували Д. Флемес та Л. Венер: наявність явних або прихованих претензій на лідерство є частиною зростаючих регіональних стратегій, коли велика регіональна держава принаймні частково надає суспільні блага в регіоні, аби мати змогу використовувати його як базу для своїх глобальних амбіцій.⁶¹

Тезис вирішує проблему розриву між теоретичними напрацюваннями та емпіричними прикладами, оскільки підпорядкування регіональних стратегій глобальним амбіціям не забирає їх суб'єктність. Тобто, для підтримання провідного положення «регіональна сила» має час від часу вдаватися до лідерства як ролі, у термінах Д. Нольте та Л. Шеноні, однак це не є перманентно обов'язковим.

⁵⁹ Nolte D., Schenoni L. To lead or not to lead. P. 41.

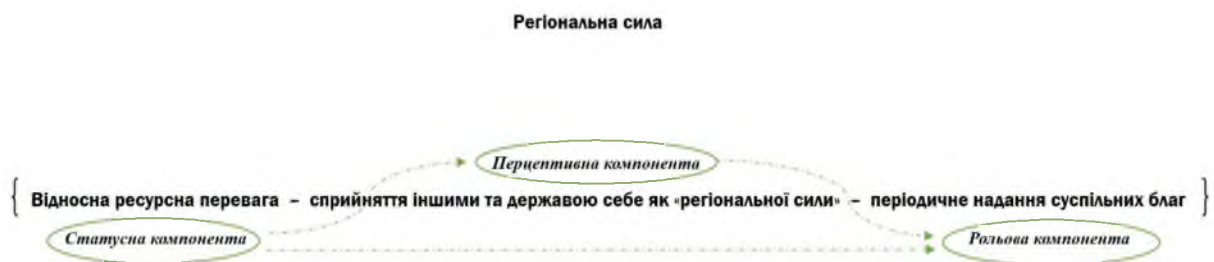
⁶⁰ Fawcett, L., Jagtiani, S. Regional powers, global aspirations. P. 220.

⁶¹ Flandes D., Wehner L. Drivers of strategic contestation: The case of South America. *International Politics*. 2015. Vol. 52. P. 167.

Під поняттям «регіональної сили» у роботі буде матись на увазі держава, яка має відносну ресурсну перевагу в чітко окресленому регіоні, сприймається собою та іншими – як державами в регіоні, так і статусовою спільнотою – як впливова «регіональна сила», та час від часу підтримує цей статус через відповідну управлінську модель, із наданням певних суспільних благ.

Це поняття є комбінацією генералізованих критеріїв визначення «регіональної сили», які надають більшість вчених; окрім того, додатковим критерієм є сприйняття не лише іншими держави як «регіональної сили», але й власна маніфестація, оскільки це також впливає на обрання патерну поведінки «регіональною державою». Отже, поняття складається з трьох компонент: статусної, перцептивної та рольової.

Схема 1.1.1. Компоненти «регіональної сили»

Одночасне використання декількох понять, як «регіональна сила» та великі регіональні держави – є частковим проявом переповненості концептуального простору. Як зауважує М. Пріс у літературі оперують безліччю понять: «якірні держави», «середні сили, що розвиваються», «регіональні лідери», «великі регіональні держави», які застосовують до одних й тих самих держав.⁶²

Поняття «регіональні лідери» та «великі регіональні держави» є проявом варіативності концептуалізацій поняття «регіональна сила», оскільки акцентуючись на критерії рольової моделі поведінки держави релевантним буде вживання терміну «регіональний лідер»; якщо акцент зміщується на владний розподіл ресурсів, то семантично більш підходящим є поняття «великих

⁶² Prys M. Hegemony, Domination, Detachment. P. 481.

регіональних держав». З метою запобігання перевантаження у роботі надалі буде використовуватися виключно поняття «регіональна сила».

Отже, концептуалізація поняття «регіональна сила» відбувалась у декілька етапів. На першому етапі значна увага приділялась атрибутам та критеріям «регіональних сил»; однак сформовані концепції містили конкатенацію між статусним та рольовим розумінням поняття, через що подальші дослідження були зосереджені на виробленні стратегій цими силами та їх сприйняттям іншими «силами» регіону. Небажання деяких «регіональних сил» брати на себе лідерську роль в регіоні спричинила розрив між теорією та емпірією, ставши причиною кризи у програмі досліджень «регіональних сил». Іншим критичним моментом концептуалізації є проблеми з визначенням супутніх понять та переобтяження категорійно-понятійного апарату.

Кризовий період інконгруентності теоретичних напрацювань та емпіричних прикладів намагаються подолати наразі, що можна вважати початком нового етапу досліджень, за рахунок двох здобутків: розмежування статусу «регіональної сили» та лідерством як метою та як роллю; та ідеї підпорядкування регіональних стратегій глобальним амбіціям. Це зменшує роль лідерства у концепції: фактично, відбувається відмова від постулювання перманентності – держава відіграє управлінську роль лише час від часу.

За основу у цій роботі буде покладено оригінальне поняття «регіональної сили», яке відповідає більшості генералізованих критеріїв, які були висунуті авторами на першому етапі досліджень із додатковою перцептивною компонентою. Окрім того, поняття доповнене розумінням частковості лідерської ролі, яке обґрунтовували Д. Флемес та Л. Венер. Під поняттям «регіон» буде розумітися угруповання з декількох держав, які мають географічну близькість та сприймаються внутрішніми та зовнішніми акторами як специфічний простір.

1.2. Концептуалізація поняття «сила, що з'являється»

Переповненість категорійно-понятійного апарату, що створює проблеми концептуалізації поняття «регіональна сила», у меншому обсязі притаманна концептуальному простору поняття «сила, що з'являється». На позначення тотожного кола держав за синонімічними характеристиками використовується три лінгвістичні конструкції: «сила, що з'являється» [emerging power], «зростаюча сила» [rising power] та «нова сила» [new power].

Відмінність конструкцій є проявом семантичних трансформацій: їх іманентні характеристики не зазнають значних змін; диференціювання базується на зміні лінгвістичного коду відповідно до трансформації головної лінзи. Поняття «зростаючі сили» концентрує увагу на факті збільшення ролі вже існуючих сил на міжнародній арені за рахунок накопичення ресурсів «жорсткої сили».

Обидва поняття – «сила, що з'являється» та «нова сила» – лінгвістично відображають логіку виникнення: перше поняття є похідним від поняття «ринки, що з'являються»; друге поняття не має референтного коріння. В академічній літературі поняття «нові сили» майже не вживається, оскільки акцент виключно на новизні ускладнює концептуалізацію з огляду на необхідність обґрунтування сталості та унікальності цієї лінзи.

Словосполука «той, що з'являється» як характеристика чогось, першочергово мова йшла про ринки, вперше була використана в економічній літературі для держав, які тільки-но пристосувалися до умов фінансової глобалізації задля переосмислення їх місця в класифікації ризиків на фінансових ринках та збільшення довіри до них.⁶³ Створення терміну було підпорядковано меті ребрендингу вже існуючих ринків: тобто, лінгвістична відсилка до виникнення не постулює їх створення з нуля, а вказує на їх появу в новому амплуа на економічній арені. Артикуляція логіки виникнення ґрунтується на ідеї помітного починання.

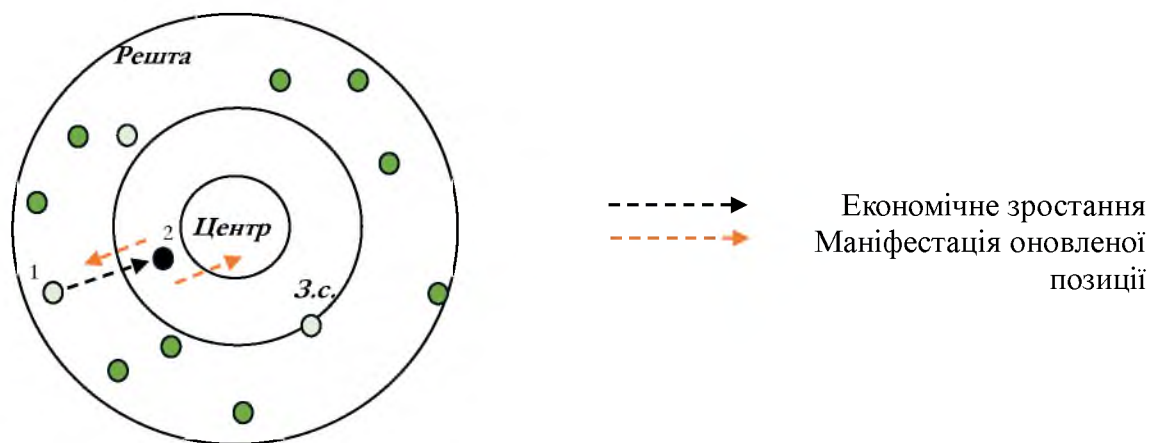
Семантично поняття «сила, що з'являється» базується так само на ідеї помітного починання, маніфестуючи не утворення, а оновлення. Процес

⁶³ Paes L., Cunha A., Fonseca P. Narratives of Change and Theorisations on Continuity: the Duality of the Concept of Emerging Power in International Relations. *Contexto Internacional*. Vol. 39, no. 1. P. 78.

формування поняття «ринки, що з'являються» відзначається вищим рівнем екзогенності за «сили, що з'являються». Створення терміну «сили, що з'являються» резонує не просто з процесом ребрендингу, а базується на аналогії до процесу побудови національного бренду. Бо як зазначає І. Фан національний бренд не формує, а радше відображає зміни в ідентичності, оскільки зовнішні образи майже завжди відстають від реальності.⁶⁴

Економічне зростання, яке почали демонструвати «ринки, що з'являються», обумовило зворотне підкріплення – збільшення матеріальних ресурсів сили спонукало до створення проміжного кола, приналежність до якого відокремила сили від решти, підкріплюючи їх маніфестацію прагнення глобальної ролі з погляду оновленої констеляції ієрархічної структури.

Схема 1.2.1. Базис змісту поняття «сила, що з'являється»

У 2001 році економіст Голдман Сакс Дж. О'Ніл використав акронім БРІК на позначення чотирьох держав – Бразилія, росія, Індія та Китай – відзначаючи їх як держави зі швидкозростаючою економікою, які можуть стати альтернативним економічним блоком, конкуруючи з розвиненими ринками.⁶⁵ Представлення БРІК як окремої групи у міжнародній економіці спонукало до загального переосмислення їх значимості: було запропоновано через Інститут

⁶⁴ Fan, Y. Branding the nation: Towards a better understanding. *Place Branding and Public Diplomacy*. 2010. Vol. 6, no. 2. P. 102.

⁶⁵ Cooper E., Curcio P., Tony D. Build up your portfolio with BRICS. *CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/cnn-underscored/money/invest-in-brics> (data of access: 12.05.2024)

міжнародних фінансів та МВФ розширення G-7 до G-11;⁶⁶ що підтверджує тезу про використання економічного зростання як бази маніфестації більш претензійної ролі у глобальній ієрархії.

Остаточне ототожнення БРІК із «силами, що з'являються» бере початок з 2009 року, після проведення першої офіційної зустрічі в межах новоутвореної організації. Після вступу в 2010 році Південно-Африканської Республіки, акронім був розширений до БРІКС, не змінюючись відтоді до 1 січня 2024 року, коли до групи приєдналися Єгипет, Ефіопія, Іран, Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати. Важливо зазначити, що тотожність «сил, що з'являється» постулюється не до міжурядової організації БРІКС, а саме до БРІК, через що спектр держав ототожнення залишається незмінним.

Л. Паес, А. Кунья та П. Фонсека, аналізуючи напрацювання Голдман Сакс, ще раз вказують на два невіддільні аспекти змісту значення предиката «що виникає/з'являється» у площині міжнародних відносин: визначення групи держав, чий шлях зростання може демонструвати рух до центру економіки та включення у сфери управління, зокрема через розширення G-7, на базі їх економічних здобутків.⁶⁷ Тобто, постулюється ідея постійного руху до максимізації впливовості сил на міжнародній арені: теза відповідності складає основу аргументації, бо рух до центру має супроводжуватися або дозволити належне включення в існуючі структури.

Ф. Нел і М. Стівен вживають термін «зростаючих регіональних сил» для трьох держав – Індія, Бразилія та Південно-Африканська Республіка – наголошуючи на спільності поглядів щодо перегляду глобальних економічних правил.⁶⁸ І хоча у цій роботі мова йде про ревізіонізм з економічної призми, він загалом оцінюється як відмінна характеристика «сил, що з'являються».

⁶⁶ Santos T. Globalization, Emerging Powers, and the Future of Capitalism / translated by M. Breña. *Latin American Perspectives*. 2011. Vol. 38, no. 2. P. 54.

⁶⁷ Paes L., Cunha A., Fonseca P. Narratives of Change and Theorisations on Continuity. P. 79.

⁶⁸ Nel P., Stephen M. The Foreign Economic Policies of Regional Powers in the Developing World. Regional Leadership in the Global System Ideas, Interests and Strategies of Regional Powers / ed. by Ffemes D. Aldershot. 2010. P. 74.

Важливим є обмеження, зважаючи на акцент на зростанні, не стільки ресурсного потенціалу, скільки економічного. Це накладає певні обмежувальні рамки для кола «сил, що з'являються», оскільки країни Глобальної Півночі мають розвинену економіку, а поняття «зростаюча» використовується щодо країн Глобального Півдня.

А. Нарлікар також постулює першочерговий пріоритет економічного зростання, лише потім ставлячи питання військової спроможності; додаючи, однак і інші атрибути: зокрема, «сили, що з'являються» використовували свій статус для глобальних претензій, мали віру у власне право на впливовіший статус, та «підтримували концепції міжнародного порядку, які кидали виклик концепціям ліберального розвиненого Заходу».⁶⁹

Відповідно до концепції П. Фонсека, Л. Паес та А. Кунья «силою, що з'являється» є та держава, яка на основі ресурсної спроможності, зокрема мова про матеріальні ресурси, може підтримувати свої вимоги/поведінку, які спрямовані на реформування існуючого міжнародного порядку; ревізіоністська модель поведінки у концепції пов'язана з не-ідентичністю до порядку статус-кво.⁷⁰ А. Нарлікар описує «зростаючі сили» як ті держави, що мають право вето [мається на увазі, що згода цих держав потрібна для зміни статус-кво] у міжнародній системі, але не можуть самостійно визначати порядок денний.⁷¹

«Сили, що з'являються» відносяться до категорії «проміжних сил». На думку Л. Паес, А. Кунья та П. Фонсека концепція є синтезом на базі трьох інших категорій: напівпериферії, «середні сили» та «регіональні сили».⁷² Е. Джордаан відокремив поняття «традиційної середньої сили» та «середньої сили, що з'являється/зростає», вказуючи на їх основні відмінності.

Таблиця 1.2.1. Відмінності між «традиційною» та «середньої силою, що з'являється»

⁶⁹ Narlikar A. Introduction: Negotiating the rise of new powers. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 2013. Vol. 98, no. 3. P. 562.

⁷⁰ Fonseca P., Paes L., Cunha A. The concept of emerging power in international politics and economy. *Brazilian Journal of Political Economy*. 2016. Vol. 36, no. 1. P. 51-52.

⁷¹ Narlikar A. Introduction: Negotiating the rise of new powers. P. 561-562.

⁷² Fonseca P., Paes L., Cunha A. The concept of emerging power in international politics and economy. P. 52.

	<i>Традиційні середні сили</i>	<i>Середні сили, що з'являються</i>
	Конститууючі відмінності	
Демократична традиція	Стійкі демократії	Відносно нестабільна, з деякими дуже недемократичними аспектами
Час виникнення	Протягом Холодної війни	Після Холодної війни
Місце в світовій економіці	Ядро	Напівпериферії
Розподіл доходів всередині держави	Дуже рівномірний	Дуже нерівномірно
Регіональний вплив	Низький	Високий
Джерела уявного нейтралітету	Регіональна амбівалентність та відносна неважливість	Регіональна самоасоціація та регіональне значення
	Поведінкові відмінності	
Регіональна орієнтація	Доволі низька	Помірно висока
Ставлення до регіональної інтеграції та кооперації	Амбівалентна	Охоча (часто беруть на себе роль лідера)
Характер дій для здійснення глибоких глобальних змін	Умиротворяючий (+ легітимація)	Реформістський (+легітимація)
Призначення побудови міжнародної ідентичності	Дистанціювання від найпотужніших у регіоні	Дистанціювання від найслабкіших у регіоні

Джерело: Е. Джордаан⁷³

Схожість між «традиційними середніми силами» та «тими, що з'являються» постулюється через їх прихильність до багатосторонності та компромісу в побудові міжнародних відносин, а також намаганням відповідати моральному імперативу добropорядного міжнародного громадянина.⁷⁴ Остання спільна риса, попри формальне постулювання схожості, містить глибинне розмежування між силами: однією з практик, яка відповідає імперативу добropорядного міжнародного громадянина, є принцип ООН «Обов'язок захищати» [R2P]⁷⁵ – «сили, що з'являються» ставлять під питання його третій стовп [інтервенція за умови неспроможності держави забезпечити захист населення] через чутливість питання суверенітету. Колоніальна спадщина

⁷³ Jordaan E. The concept of a middle power in international relations: distinguishing between emerging and traditional middle power. *Politikon*. 2003. Vol. 30, no. 1. P. 168.

⁷⁴ Christiansen Y. Pragmatic, Not Liberal Peace? Examining the State of Research on Brazil's Engagement in International Peace Operations. PRIF Working Papers, 54. P. 6.

⁷⁵ Відповідно до R2P основна відповідальність за захист власного народу покладається безпосередньо на державу; але існує так звана „залишкова відповідальність“, яка розподіляється між усіма державами за умови неспроможності певної держави забезпечити свій обов'язок захисту населення.

обумовлює особливості сприйняття та подальшого обрання рольових та стратегічних патернів «сил, що з'являються».

Компаративістика конституюючих та поведінкових характеристик підкреслює відсутність схожості між силами. Однією з найбільш динамічних ліній розмежування є ставлення до регіонального виміру: «традиційні середні сили» не мають регіонального впливу та амбівалентні щодо регіональної інтеграції; водночас «середні сили, що з'являються» навпаки демонструють високий рівень акцентованості на регіональному вимірі.

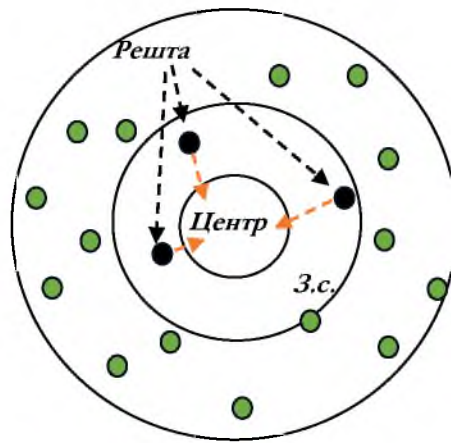
«Традиційні середні сили» є частиною існуючого статус-кво: історично претенденти на цей статус з'явилися в 1919 році, що було пов'язано із послабленням «великих сил» та втратою ними свого положення;⁷⁶ а економічне зростання не є конституюючим фактором. «Сили, що з'являються» навпаки постулюють неприйняття статус-кво: для країн Глобального Півдня першочерговою причиною є колоніальна спадщина та базування статусного зростання виключно на ресурсах «жорсткої сили», зокрема економічної, що спонукало до неузгодженості між їх ідентичністю та наявною констеляцією сил.

Артикульовані відмінності підкреслюють їх диференційоване ставлення до руху максимізації – «сили, що з'являються» на відміну від «традиційних середніх сил» постійно маніфестують необхідність трансформації наявної констеляції сил, оскільки вона застаріла та не відповідає новому балансу сил.

Теза досягнення «належного місця» і є виявом логіки максимізації: і хоча «сили, що з'являються» як правило приділяють значну увагу регіональній площині бачення трансформації направлено на глобальний рівень: усі держави БРІК поділяють ідею багатопольярного світу, а Індія та Бразилія артикулюють своє «належне місце» у термінах постійних членів Ради Безпеки ООН. Тобто, стратегія максимізації направлена на досягнення свого положення в центрі глобальної ієрархії.

Схема 1.2.2. Рух до максимізації

⁷⁶ Wight M. Power Politics. P. 65

Категорія напівпериферії за Л. Паес, А. Кунья та П. Фонсека є однією з частин на якому ґрунтується синтез поняття «сила, що з'являється». Базуючись на роботах Уоллерстайна та Аррігі, автори приймають тезу, що поява напівпериферії пов'язана із генерацією надлишку у порівнянні з усією системою, зберігаючи переваги у доходах порівняно з периферією і переваги порівняно з центром у витратах на залучення капіталу; відзначаючи, однак, що «здатність генерувати постійні переваги в доходах для капіталу, які змінюють структурні умови концентрації капіталу, має детермінанти, що виходять за межі цієї теорії».⁷⁷

Напівпериферії більше відповідають логіці руху до максимізації, оскільки боротьба за новий капітал та ринки збуту можуть використовуватися як стратегія зростання їх позицій у глобальній ієрархії, однак у порівнянні із «силами, що з'являються» декілька детермінант не є врахованими: по-перше, акцент, хоча першочергово мав економічну спрямованість, не обмежується нею, характерним є накопичення ресурсів «жорсткої сили» загалом; по-друге, категорія напівпериферій також не відповідає одній з головних сутностей «сил, що зростають» – неприйняття, або навіть ідентичність неприналежності, статус-кво.

Остання категорія проміжних сил, яка використовується для синтезу поняття авторами – є категорія «регіональних сил» [вживаним також є поняття «зростаючої регіональної сили»]. Термін «зростаючих регіональних сил» категоризує держави, яким притаманна комбінація з головних характеристик

⁷⁷ Fonseca P., Paes L., Cunha A. The concept of emerging power in international politics and economy. P. 62.

обох концептів. Теза ігнорує модель множинності ієрархій – поняття як «середньої сили», так і «напівпериферії» належать до рівня глобальної ієрархії; «регіональна сила» є частиною іншого порядку.

Взаємопов'язаність концептів «регіональної сили» та «сили, що з'являється» артикулюється у контексті поділення двох основних критеріїв: по-перше, акцент на накопиченні матеріальних ресурсів, які з одного боку є частиною концепту «регіональної сили», а з іншого боку відповідають умові набуття статусу «сили, що з'являється». Для обох термінів притаманна відносність, але в різних просторовостях – це є важливим, бо саме простір визначає контекстуальну обумовленість мінімально необхідного рівня входження для набуття статусної компоненти.

Друга схожість критеріїв є частковою та полягає у трансформаційних прагненнях: «регіональні сили» досягаючи цього статусу здобувають певне відчуття максими можливостей у контексті регіонального рівня ієрархії, що підкріплює їх глобальні амбіції. Водночас не усі «регіональні сили» прагнуть до трансформації усталеного порядку задля визнання їх претензійної ролі на міжнародній арені – більш характерним ревізіонізм/реформізм є для «регіональних сил», які через історичний контекст сформували ідентичність неприналежності статус-кво.

Артикуляція важливості регіональної площини для «середніх сил, що з'являються» пояснюється інтегрованістю регіональної стратегії у велику стратегію держав. Класичним прикладом використання регіонального рівня ієрархії для досягнення глобальних цілей є акумулювання регіональної влади як засобу маніфестації зростання власної впливовості та обґрунтованості претензій на вищий статус у ширшому контексті.

Д. Нольте підкреслює зворотний бік, оскільки між регіональною та глобальною стратегіями може бути високий рівень конфронтації: у регіональному контексті сили захищають свої привілеї в панівній регіональній ієрархії влади, виступаючи захисниками статус-кво, а в глобальному контексті

вони кидають йому виклик.⁷⁸ Існує й інший блок держав, який через політику відмежування від регіону та підпорядкування взаємодії в регіоні своїм глобальним цілям має нижчий рівень конфронтаційності між стратегіями. Прикладу повної відсутності внутрішньої конфронтаційності між спрямуваннями стратегій нема: навіть ті «регіональні сили», які вбачають себе завеликими для регіонів або не сприяють процесам регіоналізації чутливо ставляться до питання виникнення іншої «регіональної сили».

Концепт «регіональної сили» не є тотожним чи співмірним концепту «сили, що з'являється» через невідповідність їх рівнів глобальних ієрархій; однак автори, які не приймають модель множинності ієрархій також ігнорують внутрішню варіативність серед сил: є «регіональні сили», які не підпадають під критерії «сил, що з'являються» – зокрема, схожість конституюючих факторів обох концепцій притаманна державам Глобального Півдня, не включаючи «регіональні сили» Глобальної Півночі.

Теза про синтез поняття «сили, що з'являється» на основі трьох категорій є частково прийнятною, оскільки ідея однопорядковості ієрархій «регіональної сили» та «тої, що з'являється» суперечить положенням на яких базується робота. При цьому ідея важливості регіональної стратегії для «сил, що з'являються» не відкидається: обґрунтування необхідності трансформацій на глобальному рівні часто базується на артикуляції досягнення максими регіонального рівня – що свідчить про набуття достатньої спроможності для зрушень у глобальній ієрархії.

Тож, під «силою, що з'являється» мається на увазі держава, яка демонструє значне зростання ресурсів «жорсткої сили» [першочергово економічної], має ідентичність неприналежності до сформованого статус-кво, артикулює необхідність трансформації чинної констеляції сил, підкріплюючи свої амбіції виходячи із досягнення максими на регіональному рівні.

Категорія держав, які класифікуються як «сили, що з'являються», не є гомогенною з огляду на варіативність рольової компоненти. Усі сили

⁷⁸ Nolte D. How to compare regional powers. P. 901.

артикулюють невідповідність існуючої констеляції до реального розподілу влади на міжнародній арені, але стратегії досягнення цих змін різняться між собою. У літературі відзначають, що стратегії держав щодо досягнення їх претензій на глобальному рівні можуть бути або реформістськими, або ревізійністськими.⁷⁹ Індійська стратегія формується у реформістських термінах: прагнення до включеності в наявні структури управління поєднується з активною участю та діяльністю як у межах міжнародних організацій, так і інших форматах;⁸⁰ а китайська чи російська артикулюється у ревізійністських термінах.

П. Веркаутерен підкреслює, що стратегії «сил, що з'являються» мають ще два додаткові виміри преференцій: використання неофіційного або формального простору та надання переваг багатосторонньому або двосторонньому співробітництву. Під неформальним мається на увазі ставки на БРІКС чи G-20, а формальним – розширення впливу в організаціях глобального управління, як МВФ; більшість акторів були прихильнішими до багатосторонності, але автор відмічає небажання Китаю обмежувати простір власного маневрування, через що у їх стратегії на перший план виходить двосторонність як стратегія обходу багатосторонніх платформ.⁸¹

Підсумовуючи варіативність стратегій, то існує два тла стратегій «сил, що з'являються» – реформістське та ревізійністське; додатковими вимірами є надання переваги формальному/неформальному простору та вибір між багатосторонністю та двосторонністю. Між базисом спрямування стратегій існує чітка дихотомія спрямування, через що вони принципово не сумісні. Опціональні ж виміри присутні усі, але в різних градаціях. Тому, можемо представити стратегії відповідно до їх інтенсивності зламу статус-кво у глобальній ієрархії, де 1 – низький рівень, 2 – середній і 3 – високий.

Таблиця 1.2.2. Варіативність стратегій «сил, що з'являються»

⁷⁹ Paes L., Cunha A., Fonseca P. Narratives of Change and Theorisations on Continuity. P. 83.

⁸⁰ Індія та Китай: велике суперництво подібностей. *НІСД*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/indiya-ta-kytay-velyke-supernytstvo-podibnostey> (дата звернення: 12.05.2024)

⁸¹ Vercauteren P. Emerging Powers: what power? *Studia Diplomatica*. 2015. Vol. 68, no. 1. P. 103.

<i>Отціональні виміри</i> \ <i>Базис</i>	<i>Реформістська</i>	<i>Ревізіоністська</i>
<i>Формальний простір</i>	1	2
<i>Неформальний простір</i>	2	3
<i>Багатосторонність</i>	1	2
<i>Двосторонність</i>	2	3

Варто відзначити, що «сили, які з'являються», хоча маючи певні платформи для співпраці, як БРІКС, не виробляють спільного бачення трансформацій міжнародного порядку. Спільною є теза щодо мультиполярного світу, однак навіть у його представленні існують значні відмінності: наприклад, китайська концепція багатополярності оцінюється Індією як багатополярний світ, але однополярна Азія, що суперечить індійській концепції.

Також різним є представлення новоствореної констеляції сил на міжнародній арені: держави, які складають БРІК, артикуючи власні претензії на збільшену роль, не завжди підтримують схожі наративи від інших. Бразилія та Індія постулюють свої прагнення до реформування ООН ще з середини 2000-х років, водночас найбільшим противником змін виступає Китай: у 2024 році С. Джайшанкар, міністр закордонних справ Індії, висловив звинувачення Китаю через його перешкоджання процесу реформування ООН; у відповідь Пекін зазначив, що реформи не мають задовольняти «егоїстичні інтереси небагатьох».⁸²

Отже, першочерговою складністю концептуалізації поняття «сили, що з'являються» є множинність понять у концептуальному просторі, оскільки автори зосереджуються на розробці їх як окремих концептів. Водночас усі три поняття мають схожий ряд іманентних характеристик, що вказує на зміну виключно перцептивної лінзи за допомогою зміни лінгвістичного коду: одне поняття зосереджується на зростанні вже існуючого, два інші керуються логікою виникнення як принципового оновлення. Іншою складністю є

⁸² After 'Biggest Opponent' Jab by Jaishankar, China Says UNSC Reforms Shouldn't Serve the Few. *The Wire*. URL: <https://thewire.in/diplomacy/india-china-jaishankar-uns-c-reforms> (data of access: 13.05.2024).

існування пересічних концептів «проміжних сил» у глобальній ієрархії – «середні сили» та напівпериферії; зважаючи на принципові схожості та розрізненості між ними, концепт представляють як результат синтезування.

Унікальні характеристики «сили, що з’являється» маніфестуються через набір критеріїв для їх визначення – це держави, які демонструють значне економічне [та військове] зростання, мають ідентичність неприналежності до статус-кво, прагнучі до трансформації констеляції глобальної ієрархії, підкріплюючи ці прагнення через регіональну площину. Стратегія змін статус-кво є головним розподільником серед держав, поділяючи їх на реформістські та ревізійні. Хоча існують формальні та неформальні площини співпраці між «силами, що з’являються» – це не свідчить про вироблення чіткої альтернативної моделі: відсутня спільність бачення як необхідних трансформацій, так і новоутвореної констеляції сил, що вказує на ситуативний характер їх взаємодії.

РОЗДІЛ 2. РЕСПУБЛІКА ІНДІЯ В ПІВДЕННОАЗІЙСЬКОМУ РЕГІОНІ

2.1. Становлення Республіки Індія як «регіональної сили» Південної Азії

Унікальні регіональні характеристики створюють певні контекстуальні рамки, які впливають на процес становлення «регіональних сил», що обумовлює їх особливості. Концептуалізація південноазійського регіону надасть розуміння його специфічних характеристик, які надалі вплинули на процес становлення Індії у якості «регіональної сили».

Першою проблемою концептуалізації є визначення моменту виникнення південноазійського регіону. Більшість авторів розглядає становлення Південної Азії як окремого регіону внаслідок колоніальної спадщини Британської імперії [праці Д. Флемес та Т. Войчевські, П. Гош, Б. Чакма]; однак є автори, які або явно відкидають цю ідею, вважаючи, що поява Південної Азії як регіону була пов'язана з періодом імперії Великих Моголів [М. Пардесі], або комбінують обидві [М-А. Аміна].

Певним консенсусом, попри варіативне бачення моменту створення регіону, є артикуляція екзогенності терміну та визначення періоду його офіційного виникнення. П. Гош вважає, що вперше термін був використаний у Німеччині в 1962 році при заснуванні Інституту Південної Азії,⁸³ Б. Чакма що дослідницькими центрами США у 60-х роках XX століття.⁸⁴ М-А. Аміна, відслідковуючи історію поняття, постулює, що хоча найстаріша згадка словосполучення «Південна Азія» датується 1928 роком (у Лондоні була опублікована книга про подорож Південною Азією), але як термін словосполучення було введено дослідницькими центрами США для вивчення Азійського континенту.⁸⁵

Особливістю поняття «Південна Азія» є його низька зрозумілість: термін обмежено використовували в академічних колах і в широкому вжитку часто

⁸³ Ghosh P. An Enigma that is South Asia: India versus the Region. *Asia-Pacific Review*. 2013. Vol. 20, no. 1. P. 103.

⁸⁴ Chakma B. SAARC and region-building: is South Asia a region? *Journal of the Indian Ocean Region*. 2018. Vol. 14, no. 2. P. 191.

⁸⁵ Aminah M-A. Introduction. Imaginations and Constructions of South Asia: An Enchanting Abstraction? *South Asia Multidisciplinary Academic Journal*. 2014. Vol. 10. P. 3.

плутають із поняттям «Південно-Східної Азії».⁸⁶ Окрім того, у самому регіоні він не набув розповсюдження: рідкість вживання підкреслюється у статті К. Діксіт «Відкриття Південної Азії», де він відзначає використання словосполучення Південна Азія в фільмі Щоденники Мумбаю, що є рідкістю на лінгвістично-побутовому рівні в регіоні.⁸⁷

Термін «Південна Азія» розглядається як нейтральна категорія, оскільки поняття не містить у собі референсів на конкретну країну з регіону; водночас нейтральність та екзогенність породжують відчуття штучності – для опису терміну використовують також прикметник «пустий», підкреслюючи негативну конотацію. Використання нейтрального терміну пояснюється високою конфліктогенністю регіону: такі поняття на позначення регіону як «Індія», «Індійський субконтинент» чи «Індостан» є надто чутливими.

До прикладу Б. Хайкель відзначає, що повна назва гілки Аль-Каїда в Південній Азії перекладається як «База для збройної боротьби на південноазійському субконтиненті», що дивно з огляду на надання переваги місцевим назвам [Аль-Хінд або Індостан] та може пояснюватись намаганням уникнути співзвучності зі словом «індуїст».⁸⁸ І. Бхараті ж акцентує увагу на тому, що такі поняття як «Індія» та «Індостан» є ярликами, які навішують іноземці, а оригінальною є лише назва – Бхарат.⁸⁹

Поняття відображають двоїсту сутність, оскільки, за винятком нейтрального терміну «Південна Азія», вони ототожнюють увесь регіон із Індією, що вказує на його головну особливість – індоцентричність. Ця теза постулюється мультивекторно: через історичну акцентованість (П. Гош у роботі зазначає, що історично центральною категорією була Індія, а не Південна Азія);⁹⁰ соціально-культурні зв'язки – індоцентричний погляд артикулює С. Муні, зазначаючи, що

⁸⁶ Aminah M-A. Introduction. *Imaginations and Constructions of South Asia*. P. 6.

⁸⁷ Dixit K. The discovery of Southasia. URL: <https://kanakmanidixit.com/the-discovery-of-southasia/> (data of access: 24.04.2024)

⁸⁸ Haykel B. A jihadi battle of brands. *The Hindu*. URL: <https://www.thehindu.com/opinion/lead/Lead-article-A-jihadi-battle-of-brands/article62119612.ece> (data of access: 24.04.2024).

⁸⁹ Bharati I. 'India' is geographical & 'Hindustan' is political. *The Print*. URL: <https://theprint.in/opinion/india-is-geographical-hindustan-is-political-only-bharat-captures-our-heritage/1753058/> (data of access: 24.04.2024)

⁹⁰ Ghosh P. An Enigma that is South Asia. P. 102.

присутність Індії в кожній країні регіону є суттєвою, а от між собою інші держави не поєднані чимось значущим;⁹¹ та асиметрію регіону: у 2020 році на Індію припадало понад 64% території регіону [через що більшість держав регіону мають спільний кордон лише з Індією], 74% населення та 78% ВВП.⁹² Асиметричність можна розглядати і як окрему особливість регіону, і як одночасне підґрунтя його індоцентричності.

Індоцентричність обумовлює контроверсійну ситуацію в регіоні, коли з одного боку соціально-культурна спорідненість забезпечує певну єдність, оскільки схожість практик є обширною, починаючи від кулінарних чи шлюбних звичаїв закінчуючи матеріальною культурою;⁹³ з іншого боку колоніальна спадщина та незавершені процеси націє- та державотворення роблять питання індійської впливу чутливим для інших країн у регіоні. К. Вагнер постулює, що державотворення таких країн як Бангладеш, Непал, Шрі-Ланка та Пакистан є процесом розмежування по відношенню до Індії.⁹⁴

Просторова концептуалізація регіону зазнає коливань її географічних меж. Наприклад, Дж. Віна відносить Афганістан до Західної Азії,⁹⁵ а П. Гош вважає, що він є частиною південноазійського регіону.⁹⁶ Під питанням залишається також приналежність М'янми, Мальдівів та Китаю: Б. Чакма відзначає, що включення Китаю як перманентної частини стратегічного планування Індією, створює враження ніби Китай є частиною Південної Азії з точки зору безпеки.⁹⁷

Просторова невизначеність, однак, не є специфічною проблемою регіону, оскільки стосовно інших регіонів також ведуться дискусії щодо їх географічних розмежувань. Серед міжнародних організацій не існує стандартизованого бачення розмежування регіонів, оскільки призми їх аналізу також

⁹¹ Muni S. India and Regionalism in South Asia: A Political Perspective. *International Studies*. 1978. Vol. 17, no. 3-4. P. 485.

⁹² Мамчур О., Ванда І. Місце Південної Азії у світовому господарстві: суспільно-географічні, геоекономічні, геополітичні аспекти. *Часопис соціально-економічної географії*. 2022. Вип. 32. С. 111.

⁹³ Aminah M-A. Introduction. *Imaginations and Constructions of South Asia*. P. 10.

⁹⁴ Wagner C. The Role of India and China in South Asia. *Strategic Analysis*. 2016. Vol. 40, no. 4. P. 310.

⁹⁵ Veena G. India as a Regional Great Power: in Pursuit of Shakti. *Regional Great Powers in International Politics* / ed. by I. B. Neumann. London, 1992. P. 50.

⁹⁶ Ghosh P. An Enigma that is South Asia. P. 104.

⁹⁷ Chakma B. SAARC and region-building. P. 198.

відрізняються, що робить необхідним використання мультивекторної лінзи. У контексті південноазійського регіону економічна та безпекова лінза дають схоже бачення просторовості.

Консенсусу щодо його меж регіону не було досягнуто до 1980-х років – деякі вчені, як Б. Чакма, зазначають, що значення терміну залишалось невизначеним до 1970-х років; однак, зважаючи на визначальний вплив заснування Асоціації регіонального співробітництва Південної Азії (АРСПА) на реконцептуалізацію ідеї південноазійського регіону, то релевантним є визначення меж невизначеності до початку 1980-х років.

Асоціація регіонального співробітництва Південної Азії є головною лінзою для визначення південноазійського регіону. Аргументація артикулюється або через ідею визначального поштовху організації до економічної інтеграції регіону, або через ототожнення Південної Азії з АРСПА. П. Гош, критикуючи визначення регіону завдяки синонімічності між організацією та регіоном, ставить питання: якщо будь-яка інша країна приєднується до неї, чи робить це її частиною південноазійського регіону?⁹⁸

На користь тези ототожнення свідчить два факти: по-перше, за 39 років існування до організації доєднався лише Афганістан [який і до вступу в організацію мав підґрунтя вважатися частиною південноазійського регіону]. По-друге, процес приєднання нових держав до організації ускладнюється контроверсійними інтересами держав-членів, тому має існувати певний консенсус між ними щодо приєднання нових держав-членів [оскільки рішення приймаються одноголосно]. Китай ще у 2005 році за підтримки Пакистану, Непалу та Бангладеш отримав статус спостерігача у АРСПА, а у 2007 році ці ж країни порушили питання про приєднання Китаю як члена організації;⁹⁹ однак ця ініціатива так і не була реалізована.

⁹⁸ Ghosh P. An Enigma that is South Asia. P. 104.

⁹⁹ Ganapathy N. Pak, Nepal and B'desh want China in Saarc. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/pak-nepal-and-bdesh-want-china-in-saarc/articleshow/1863546.cms?from=mdr> (data of access: 25.04.2024)

Інший критичний момент використання АРСПА як лінзи регіону Південної Азії полягає у рівні значимості організації для економічної інтеграції, оскільки Південна Азія, і так будучи одним із найменш інтегрованих регіонів, не змогла досягти значних покращень. Н. Кумар висуває тезу, що регіон повільно використовує потенціал регіональної економічної інтеграції,¹⁰⁰ на користь чого свідчать підрахунки рівня внутрішньої торгівлі у межах організації – він складає всього близько 5%.¹⁰¹

Ч. Бхатта, аналізуючи неспроможність АРСПА реагувати на динаміку регіону, доходить до висновку, що три чинники унеможливлюють рух до інтеграції: відсутність взаємодоповнюваності інтересів між державами регіону, високий рівень конфліктогенності [зокрема, вплив індо-пакистанського конфлікту] та низький обсяг торгівлі та взаємодії.¹⁰²

Через проблеми взаємодії держав-членів у межах АРСПА, держави надають переваги іншим організаціям – наприклад, Ініціативі Бенгальської затоки з багатосекторного технічного та економічного співробітництва, оскільки зміна партнерів призводить до більшої узгодженості інтересів. Сполучення низької співпраці у межах АРСПА та висока залученість у інші організації розмиває аргумент щодо ролі АРСПА як поштовху до регіональної економічної співпраці.

Водночас створення АРСПА наділило термін «Південна Азія» регіональною ідеєю, яка була артикульована в публічному просторі.¹⁰³ Усі держави-члени поділяють між собою певні соціо-культурні схожості, в тому числі й Афганістан: пов'язаність практик між державами проявляється навіть у певних релігійних традиціях. Як зазначає М-А. Аміна ісламу на субконтиненті, включаючи Афганістан, притаманні специфічні риси (зокрема через вплив

¹⁰⁰ Kumar N. South Asian Economic Integration: Potential, Challenges and the Way Forward. India and South Asia: Exploring Regional Perceptions / ed. by Chandra V. New Delhi, 2015. P. 153.

¹⁰¹ Wagner C. The Role of India and China in South Asia. P. 314.

¹⁰² Bhatta C. Emerging powers, soft power, and future of regional cooperation in South Asia. *Asian Journal of Political Science*. 2018. Vol. 27, no. 1. P. 3.

¹⁰³ Aminah M-A. Introduction. Imaginations and Constructions of South Asia. P. 5.

суфізму та поширення реформістського ісламу), через що навіть можливе використання фрази «Іслам Південної Азії».¹⁰⁴

Питання пізнього включення Афганістану як держави південноазійського регіону можна пояснити стратегічним партнерством Індії та Радянського Союзу, оскільки через інтереси останнього у Афганістані Республіка Індія свідомо виключала державу із регіону Південної Азії, аби зберігати баланс у відносинах із Радянським Союзом¹⁰⁵, але після його розпаду ця тенденція поступово зупинилась.

Вчені представляють регіон Південної Азії через безпекову лінзу диференційовано: Б. Бузан та О. Вевер, виокремлюючи південноазійський регіональний комплекс безпеки у межах схожих із АРСПА [Афганістан та Непал зображені як буферні зони], відзначають біполярну структуру регіону, яка після закінчення Холодної війни зміщується у бік гегемонії Індії.¹⁰⁶ Г. Фуллер та Дж. Аркілла визначали регіон як однополярний, де індійській гегемонії намагається протистояти лише одна вторинна «регіональна сила» – Пакистан.¹⁰⁷ Б. Чакма та Дж. Віна у своїх роботах підкреслюють відсутність спільності бачення безпекової призми, зважаючи на існування різних, інколи протилежних, безпекових дискурсів держав¹⁰⁸ та відсутність спільного визначення загроз.¹⁰⁹

Індоцентричність та асиметричність регіону обумовили певну специфікацію перцептивної лінзи: безпека регіону розглядалась індійським урядом у межах національної безпеки. Держави, які розташовані на Індійському субконтиненті та мають кордон із Індією, розглядаються як першочергове сусідство;¹¹⁰ й ці держави просторово формують регіон Південної Азії [М'янма та Китай відносяться до держав першочергового сусідства, оскільки мають спільний

¹⁰⁴ Aminah M-A. Introduction. *Imaginations and Constructions of South Asia*. P. 10.

¹⁰⁵ Ayoob M. India as Regional Hegemon: External Opportunities and Internal Constraints. *International Journal*. 1991. Vol. 46, no. 3. P. 429.

¹⁰⁶ Buzan B., Wæver O. *Regions and Powers*. 104 p.

¹⁰⁷ Fuller G., Arquilla J. The intractable problem of regional powers. *Obris*. 1996. Vol. 40, no. 4. P. 618.

¹⁰⁸ Chakma B. SAARC and region-building. P. 197.

¹⁰⁹ Veena G. India as a Regional Great Power. P. 50.

¹¹⁰ Scott D. India's "Extended Neighborhood" Concept: Power Projection for a Rising Power. *India Review*. 2009. Vol. 8, no. 1. P. 107.

кордон з Індією, але С. Ар'ял та С. Бхарті відзначають, що вони фактично часто виключались Індією зі статусу сусідства].¹¹¹

Кристалізація впливу Індії на регіон відбувалась поступово з двох причин: з одного боку, після здобуття незалежності від Великої Британії мислення про регіональну розбудову відбувалось у глобальному масштабі, зокрема мова йшла про регіон Азії, а розбудова вздовж субрегіональних ліній розпочалась лише у 1970-х роках.¹¹² З іншого боку, біполярне протистояння періоду Холодної війни надало змогу Пакистану здобути ресурси для протистояння гегемонії Індії, отримуючи допомогу від США та Китаю. До закінчення періоду Холодної війни регіон відзначався біполярною структурою, а наразі Пакистан не має змоги оспорити становище Індії в регіоні. Хоча, індо-пакистанський конфлікт все ще впливає на динаміку взаємодії усього регіону.

Ще однією особливістю, яка мала вплив на процес становлення Індії як «регіональної сили», і наразі впливає на патерн рольової компоненти Індії як «регіональної сили» є так званий китайський фактор або «китайська карта». Нерувіанське бачення об'єднаної Азії ґрунтувалося на дружбі між Індією та Китаєм відповідно до принципів «Панча шила»,¹¹³ однак війна з Китаєм у 1962 році змінила динаміку їх стосунків. У 1963 році між Китаєм та Пакистаном було підписано угоду про делімітацію кордону, яка поклала початок «всепогодній дружбі» держав [яку ще називають залізною] та однією з цілей якої було стримування Індії.

Китай фактично не претендував на статус «регіональної сили» південноазійського регіону, а створював противагу – спочатку за рахунок підтримки Пакистану, а надалі зміцнюючи свої позиції в інших державах регіону. Взаємне протиборство чужій гегемонії – як Китай намагається стримати регіональні та глобальні амбіції Індії,¹¹⁴ так й Індія не погодиться на

¹¹¹ Aryal S., Bharti S. Evolution of 'India's Neighbourhood First Policy' Since Independence. *Society*. 2023. Vol. 60. P. 227.

¹¹² Chakma B. SAARC and region-building. P. 191-192.

¹¹³ Veena G. India as a Regional Great Power. P. 52-53.

¹¹⁴ Flandes D., Wojcowski T. Contested Leadership in Comparative Perspective. P. 19.

китайськоцентричну модель Азії¹¹⁵ – породжує простір маневрування для менших держав південноазійського регіону, які використовують «китайську карту» для балансування впливу Індії або торгів із нею.

Широка присутність Китаю в південноазійському регіону не завжди призводить до розігрування «китайської карти», коли менші держави намагаються збалансувати асиметричність їх позицій до позиції Індії через залучення екстрарегіональної сили. Ця особливість також може залишатись на нижчому рівні інтенсифікації, коли держави регіону просто намагаються отримати вищий прибуток, балансуючи між двома силами.

Стратегія Шрі-Ланки демонструє радше не розігрування «китайської карти», а стратегію балансування для отримання додаткових переваг. Китайська стратегія «низки перлин» направлена на оточення Індії;¹¹⁶ а реалізація цієї стратегії відбувається зокрема й за рахунок використання таких портів як Гвадар чи Хамбантота, які мають вихід до Індійського океану. Порт Хамбантота на Шрі-Ланці був придбаний Китаєм в оренду на 99 років за 1,12 мільярди доларів США та за підтримки Китаю у його побудові, що викликало протести в Нью-Делі, через що Шрі-Ланка оголосила про обмеження цільового використання – порт використовуватиметься Китаєм виключно для цивільних цілей – та заохочувала Індію інвестувати у Хамбантота.¹¹⁷

Отже, під південноазійським регіоном буде матись на увазі група з наступних держав – Афганістан, Пакистан, Індія, Непал, Бутан, Бангладеш, Шрі-Ланка та Мальдіви. Ці держави є частиною Асоціації регіонального співробітництва Південної Азії – що дає змоги розглядати їх як регіон з економічної точки зору; стабільні межі організації свідчать на користь сприйняття як іншими, так і державами-членами її як специфічного простору. З безпекової точки зору таку саму констеляцію держав постулюють Б. Бузан та О. Вевер у якості

¹¹⁵ Mohan C. India: Between “Strategic Autonomy” and “Geopolitical Opportunity”. *Asia Policy*. 2013. No. 15. P. 24.

¹¹⁶ Ollapally D. India: The Ambivalent Power in Asia. *International Studies*. 2011. Vol. 48, no.3&4. P. 211.

¹¹⁷ Paul T. When balance of power meets globalization: China, India and the small states of South Asia. *Politics*. 2019. Vol. 39, no. 1. P. 53.

Південноазійського регіонального комплексу безпеки, до того ж межі відповідають індійському баченню регіональної безпеки.

Багато особливостей регіону пов'язані зі спадщиною колоніалізму та незавершеними процесами націє- та державотворення. Головними специфічними характеристиками південноазійського регіону є індоцентричність, асиметричність, висока конфліктогенність [зокрема, визначальний вплив індо-пакистанського конфлікту] та наявність китайського фактора або розігрування «китайської карти». Усі ці регіональні особливості обумовили унікальні контекстуальні умови для процесу становлення Індії як «регіональної сили» південноазійського регіону.

Зовнішньополітична стратегія за часів правління першого прем'єр-міністра Індії Дж. Неру була зосереджена на питаннях статусу та ролі Республіки Індії у глобальній ієрархії. Асиметричність та індоцентричність регіону, а також чутливість питання автономії, як спадок періоду колоніалізму, заклали контекстуальне підґрунтя глобалізації регіонального масштабування. Дж. Неру акцентував увагу на всеазійській єдності – його проект ґрунтувався на розбудові Азії як групи пов'язаних націй, перш за все географічно, із Індією в центрі, яка була б «зоною миру» без впливу іноземного втручання та біполярного протистояння.¹¹⁸

Відхід від структури біполярного протистояння Індією було реалізовано через Рух неприєднання, який можна розглядати одночасно і як маніфестацію постколоніального націоналізму, і як стратегію національного брендингу. М. Ганді, який очолював рух за незалежність, забезпечив Індії моральний авторитет, який став підґрунтям індійського нормативного дискурсу, завдяки чому Дж. Неру привернув увагу до констеляції глобальної ієрархії та проблеми глобальної справедливості.¹¹⁹ Лідерство у Русі неприєднання сформулювало для

¹¹⁸ Fawcett, L., Jagtiani, S. Regional powers, global aspirations. P. 222.

¹¹⁹ Ollapally D. India: The Ambivalent Power in Asia. P. 208.

Індії імідж дипломатичного посередника на глобальному рівні ієрархії непропорційний її матеріальним ресурсам влади.¹²⁰

За часи правління Дж. Неру, хоча питанням глобального порядку в зовнішньополітичній стратегії Індії приділялось більше уваги, це не означає повну відсутність уваги до південноазійського регіону. Індійський субконтинент розглядався як сфера природнього та виключного індійського впливу – менші держави субконтиненту розглядались як належні, а сам регіон як задній двір для Індії [праці С. Тапліял, С. Ар'ял та С. Бхарті, С. Муні, Ч. Бхатта].

Водночас оцінка регіональної політики Індії у період з 1947 по 1962 рік [до поразки Індії у війні] є контрверсійною. Одні вчені наголошують на тому, що через зосередженість зовнішньої політики Індії на глобальних питаннях менші держави спроектували менш загрозливий імідж Індії, незважаючи на географічну асиметричність та індоцентричні тенденції в регіоні, а політика Індії щодо менших сусідів відзначалася двосторонністю та патронатством,¹²¹ інші постулюють, що намагання зобразити регіон як частину національної безпеки Індії, в тому числі за часів правління Дж. Неру, були контпродуктивними.¹²²

Доки домінуючим імпульсом у зовнішньополітичній стратегії Індії була концепція всеазійської єдності, яка ґрунтувалася на двох цивілізаціях (індійській та китайській) – через мирне співіснування та дружбі між Індією та Китаєм – стосунки Індії з іншими державами регіону знаходилися на нижчому рівні конфліктності, за винятком Пакистану. Акцентованість Індії на глобальному рівні ієрархії підживлювало пасивність маніфестації субконтинентальної єдності, яку артикулює Індія, що створювало простір меншим державам для процесів державотворення.

Китайсько-індійська війна 1962 року суттєво вплинула на подальшу зовнішньополітичну стратегію Індії: одним з найбільших змін була відмова від концепції всеазійської єдності. Зближення Китаю та Пакистану та підписання

¹²⁰ Veena G. India as a Regional Great Power. P. 55.

¹²¹ Ibid. P. 53, 60.

¹²² Wagner C. The Role of India and China in South Asia. P. 317.

угоди між ними створило додаткові можливості для Пакистану, аби кинути виклик Індії в регіоні. Провали у 1960-х роках призвели до занепаду військової могутності Індії, що призвело до переосмислення зовнішньополітичної стратегії, яка з одного боку все ще зберігала у своїй основі прихильність стратегічній автономії та відмови від структури біполярності через Рух неприєднання, але, з іншого боку, її нормативна складова була розширена додатковою увагою до матеріальних ресурсів.

Класифікація Індії як «регіональної сили» потребує наявності усіх трьох компонент – статусної, перцептивної та рольової; за часів правління Дж. Неру проблематично виокремити усі три. Хоча географічна асиметричність створює базис відносної переваги Індії у володінні ресурсами, її перевага була хиткою, через що поразка у війні 1962 року не тільки змусила Індію відступити від своїх глобальних амбіцій, але й на думку М. Айоб, додала сміливості меншим державам регіону кинути виклик бажанням Індії.¹²³ у 1965 році Пакистан розпочав другу індо-пакистанську війну. Перцептивна та рольова компоненти значно взаємопов'язані, і з огляду на зосередженість на здобутті вищого статусу на глобальному рівні ієрархії, як і бачення себе, так і модель поведінки були сформульовані у термінах великої держави. Тому, становлення Індії як «регіональної сили» починається із приходом до влади І. Ганді, коли під її керівництвом більший акцент ставився на регіональну політику та здобуття статусу регіонального лідера.

Дж. Віна зазначає, що у період з 1966 по 1984 рік Індії вдалось встановити сильну присутність у регіоні завдяки політиці «наступальної військової сили» у поєднанні з проникливою особистою дипломатією.¹²⁴ Більшість вчених відзначає дві головні зміни у порівнянні із зовнішньою політикою за часів Дж. Неру, які обумовили провідне становище Індії – це зміщення акценту на регіональну площину та надання переваги «жорсткій силі», зокрема військовій силі.

¹²³ Ayoob M. *India as Regional Hegemon*. P. 432.

¹²⁴ Veena G. *India as a Regional Great Power*. P. 55.

Національну безпеку Індії під керівництвом І. Ганді характеризують як епоху «високих витрат на оборону».¹²⁵ Зростання обороноздатності Індії стримувалось так званим «індуїстським темпом зростання» в економіці – мається на увазі нездатність Індії забезпечити зростання ВВП на рівні понад 3% на рік протягом перших трьох десятиліть незалежності – та низькими видатками на оборону: у цей період витрати майже ніколи не перевищували 4% від ВВП.¹²⁶

До початку 1980-х років економічна ситуація не покращилась значним чином; навпаки у 1973-1974 роках два неврожаї та зростання цін на нафту в чотири рази [Індія є одним з найбільших імпортерів та споживачів нафти у світі] стали головними причинами найбільшої економічної кризи за часи незалежності.¹²⁷ Лише з 1980-х років подвоєння темпів економічного зростання дозволили провести найбільший раунд військової модернізації.¹²⁸

Незважаючи на те, що найактивніше збільшення ресурсів влади відбувалось у період 1980-х років, І. Ганді вдалось забезпечити відносну регіональну перевагу ще у 1970-х. Важливу роль у підтримці «жорсткої сили» Індії відіграло підписання Договору про мир, дружбу і співробітництво між Індією та Радянським Союзом у серпні 1971 році.

Факт підписання оцінюють контрверсійно: всередині індійського суспільства деякі розглядали його як відхід від політики неприєднання та втрату стратегічної автономії держави – так, опозиційна партія Джаната артикулювала тезу про необхідність справжньої позаблоковості у біполярному протистоянні між СРСР та США; а деякі зовнішні актори, як Сполучені Штати Америки, Китай та власне сам Радянський Союз розглядали підписання Договору як розширення зони радянського впливу та елемент стратегії у контексті стримування Китаю.

¹²⁵ Wariavwalla B. Indira's India: A national security state? *The Round Table*. 1983. Vol. 72, no. 287. P. 274-285.

¹²⁶ Ayoob M. India as Regional Hegemon. P. 435-439.

¹²⁷ Gupta B. Waiting for India: India's Role As a Regional Power. *Journal of International Affairs*. 1975. Vol. 29, no.2. P. 181.

¹²⁸ Ayoob M. India as Regional Hegemon. P. 435.

Інша точка зору полягає у тому, що активізація «радянського фактору» була частиною стратегічного бачення зміцнення першості Індії на субконтиненті через формування балансу сил; при цьому І. Ганді продемонструвала, що стратегічне партнерство з однією державою, не означає автоматичну прихильність та формування альянсу, через що «радянський фактор» не став перепорою на шляху індійського уряду щодо нормалізації китайсько-індійських відносин.¹²⁹

Остання точка зору чіткіше відображає логіку взаємовідносин між державами, оскільки «радянську карту» Індії вдалось використати для укріплення власної переваги в регіоні, зокрема зважаючи на допомогу в нарощуванні військової спроможності. Радянський Союз був найбільшим постачальником зброї Індії ще з середини 1960-х років, у період з 1973 по 1977 років радянська влада поставила Індії озброєння на 1,1 мільярда доларів США на зручних умовах – кредит було видано терміном на 10 років під 2% річних, а вже у 1980 році між державами було укладено один з найбільших індійських договорів щодо поставок зброї: на 1,6 мільярда доларів США.¹³⁰

Підтримка Радянського Союзу Індії у її третій війні з Пакистаном у 1971 році, коли Східний Пакистан здобув незалежність, укріпила їх подальше стратегічне партнерство. Зважаючи на регіональну динаміку в сфері безпеки та виклик індійському статусу «регіональної сили» з боку Пакистану тісніші стосунки з Радянським Союзом мали ще один важливий компонент для Індії – потенційне використання радянського право вето в Раді Безпеки ООН.

Індія не має постійного місця в Раді Безпеки ООН, водночас стратегічний партнер Пакистану так: мова йде про використання Китаєм права вето у спільних інтересах. Після втручання Індії в громадянську війну в Пакистані та допомоги у створенні нової держави – Бангладеш – тогочасний прем'єр-міністр Пакистану З. Бхутто відмовився її визнавати, а Китай наклав вето на вступ

¹²⁹ Muni S. *India and Regionalism in South Asia*. P. 497-498.

¹³⁰ Doder D. Soviets and India Set \$1.6 Billion Arms Agreement. *The Washington Post*. URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1980/05/29/soviets-and-india-set-16-billion-arms-agreement/2de6c9f8-7269-491d-9158-c32b9f6cea66/> (data of access: 1.05.2024)

Бангладеш до ООН, і тільки після визнання державності Бангладеш з боку Пакистану в 1974 році, Китай зняв вето, що дало можливість Бангладеш приєднатись до ООН.¹³¹

І до приходу І. Ганді до влади цей аспект був доволі важливим у співпраці між державами: у 1957, 1962 та 1964 роках радянський уряд використав право вето в інтересах Індії, заблокувавши резолюції ООН щодо створення сил ООН для демілітаризації Кашміру та вирішення суперечки;¹³² але базуючись на принципі забезпечення спільних інтересів Договір збільшив потенціал їх конгруентності.

Найяскравішою маніфестацією успішності прагнень Індії здобути статус «регіональної сили», окрім підтримки Східного Пакистану в здобутті незалежності у 1971 році, були приєднання королівства Сіккім до Індії в 1975 році, перше ядерне випробування у 1974 році та проголошення так званої індійської доктрини Монро.

У 1973 році королівство Сіккім було анексоване Індією: представники індійського уряду наголошували, що дії були здійснені на прохання П. Намг'яла [монарх Сіккіму], аби Індія взяла на себе відповідальність за правопорядок.¹³³ Хоча пропозицію приєднатись до Індії ще у 1947 році в Сіккімі за результатами референдуму відхилили, Дж. Неру вдалось здобути прихильність правителів невеликих гірських держав (мова йде про Непал, Сіккім та Бутан) стратегічним інтересам Індії в обмін на підтримку, першочергово політичну та економічну, їхніх режимів.¹³⁴ Над Сіккімом було встановлено індійський протекторат, що було важливим з огляду на стратегічне значення гімалайських держав як буферної зони між Індією та Китаєм.

Доступ до Доклам є однією з найважливіших стратегічних позицій як для Індії, так і для Китаю. Намагання прокласти китайським урядом автомобільну

¹³¹ Gupta B. Waiting for India. P. 173.

¹³² Veena G. India as a Regional Great Power. P. 54.

¹³³ New Delhi Takes Over Control Of Sikkim on Request of Ruler. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/1973/04/09/archives/new-denn-of-sikki-effort-to-avert-collapse-opposition-bars.html> (data of access: 1.05.2024)

¹³⁴ Veena G. India as a Regional Great Power. P. 60.

дорогу в цьому регіоні розглядалося Індією як стратегічна загроза «курчій шії» держави – мається на увазі 20 кілометровий коридор Сілігурі, який поєднує сім штатів Індії з рештою країни – а Сіккім розглядається як стратегічна висота, оскільки це не тільки єдина ділянка кордону звідки індійські війська могли б здійснити контрнаступ у відповідь на китайське вторгнення, але й ділянка, що розташована вище китайських позицій – затискаючи їх між Індією та Бутаном.¹³⁵

Анексія та потім приєднання Сіккіму всупереч протестам з боку Китаю та в розпал поразок кандидатів від Індійського Національного Конгресу на довиборах до парламенту продемонстрували високу готовність Індії відстоювати національні інтереси у регіональному безпековому вимірі.¹³⁶

У 1974 році Індія провела перше випробування ядерної зброї, яке І. Ганді назвала «мирним ядерним вибухом»¹³⁷ [ще одна назва операція «Усміхнений Будда»], підкреслюючи факт приєднання Індії до групи держав, які володіють ядерним потенціалом. Розробка ядерної зброї мала подвійну мету: з одного боку, це був сильний стримуючий фактор, який покращив позиції Індії та підкреслив її матеріальну перевагу в регіоні – особливо у контексті індо-пакистанського протистояння; з іншого боку, разом із не підписанням Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) це є артикуляцією відмови Індії визнавати статус-кво щодо «існуючого ядерного клубу».

Пояснювальним фактором проведення першого ядерного випробування Індією та подальшої розробки ядерної зброї є зміна стратегічної спрямованості Індії, оскільки у межах політики «наступальної військової сили» значна увага приділялась збільшенню матеріальних ресурсів. А «мирний ядерний вибух» створив великий регіональний розрив потужностей, який обумовлював регіональну першість держави.

¹³⁵ Sikkim: Chinese and Indian troops 'in new border clash'. *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-55793112> (data of access: 1.05.2024).

¹³⁶ Gupta B. *Waiting for India*. P. 174.

¹³⁷ Operation Smiling Buddha: The story of India's first nuclear test at Pokhran in 1974. *The Indian Express*. URL: <https://indianexpress.com/article/explained/explained-history/operation-smiling-buddha-nuclear-first-test-pokhran-history-8616714/> (data of access: 2.05.2024)

Однак, подальша розробка ядерної програми у 1980-х роках була обумовлена не стільки регіональним протистоянням з Пакистаном [який у 1988 році провів своє перше випробування ядерної зброї], скільки з огляду на китайський фактор. М. Айоб постулює, що розвиток індійської ядерної програми визначається ядерним потенціалом Китаю; відчуття загрози спонукає Індію виступати проти створення зони вільної від ядерної зброї у Південній Азії [яку підтримував Пакистан], бо це створить конфігурацію, де Китай залишиться єдиною державою, яка володіє ядерною зброєю, в Азії.¹³⁸

Політика «наступальної військової сили» за часів І. Ганді акцентувалась на збільшенні матеріальних ресурсів, для збільшення потенціалу індійської «жорсткої сили», водночас зрушення відбулись і в рольовій компоненті – про що свідчить слово «наступальний». Почалось формування сприйняття Індії іншими як регіонального гегемона, який втручається у внутрішні справи сусідніх держав із метою забезпечення власних інтересів – значний вплив на таке сприйняття рольової компоненти відіграло впровадження індійської доктрини Монро [яку ще називають доктриною Індіри].

До артикуляції доктрини Індіри спонукав інтерес позарегіональних держав до громадянської війни на Шрі-Ланці, яка розпочалась у 1983 році. Зокрема, залучення Сполучених Штатів Америки розглядалось як загрозливе через можливість здобуття ними геостратегічних плацдармів вздовж Індійського океану.¹³⁹ Доктрина підкреслювала індоцентричність регіону, вказуючи на привілейоване становище Індії, через обмеження впливу зовнішніх акторів та намагання вирішувати безпекові питання виключно у міжрегіональній співпраці.

Д. Хагерті підсумовує суть доктрини наступним чином: «... Індія рішуче виступає проти зовнішнього втручання у внутрішні справи інших держав Південної Азії ... жоден уряд Південної Азії не повинен просити зовнішньої

¹³⁸ Ayoob M. India in South Asia: The Quest for Regional Predominance. *World Policy Journal*. 1989/1990. Vol. 7, no. 1. P. 117.

¹³⁹ Holmes J., Yoshihara T. India's 'Monroe Doctrine' and Asia's Maritime Future. *Strategic Analysis*. 2008. Vol. 32, no. 6, P. 1000.

допомоги в будь-якої країни ... якщо південноазійська нація справді потребує зовнішньої допомоги, вона повинна шукати її в Індії. Невиконання цього буде вважатися антиіндійським».¹⁴⁰

Таким чином, зміни у зовнішньополітичній стратегії Індії – зокрема, акцент на регіональному рівні ієрархії та перехід до політики «наступальної сили», що характеризувалася підвищеною увагою до нарощування матеріальних ресурсів, у цей період призвели до здобуття статусу «регіональної сили».

У порівнянні із змінами статусної та рольової компонент, перцептивна компонента майже не зазнала реконцептуалізації. Претензії Індії на особливу роль у міжнародних відносинах – зокрема, її прагнення до статусу «великої держави» – постулюються на основі ідеї цивілізаційної виключності держави.

Апеляція до ідеї представлення Індії як цивілізаційної держави значно впливає на перцептивну складову «регіональної сили», оскільки це відображає бачення держави та її місця як на глобальному, так і регіональному рівні ієрархії. Трансцендентна природа цієї ідеї обумовлює неможливість її оскарження, що створює базис нормативної сили Індії у моралізаторських термінах – одним із сучасних проявів артикуляції цієї виключної нормативної сили є представлення Індії як вчителя Всесвіту [вішвагуру].

Б. Чакма відзначає, що індійський наратив субконтинентальної цивілізаційної єдності активно заперечується іншими державами регіону;¹⁴¹ цивілізаційний дискурс сприймається як потенційне джерело загрози інтервенції Індії у справи менших держав регіону, через що за часи Дж. Неру, коли зовнішньополітична стратегія була зосереджена на глобальному просторі, маніфестація наративу в регіоні відбувалася пасивно, а з приходом І. Ганді до влади та переорієнтації пріоритетів зовнішньої політики з глобального на регіональний рівень відчуття загрози інтенсифікувалось, що створило загрозливий імідж Індії.

Негативне сприйняття іншими державами регіону індійського наративу субконтинентальної цивілізаційної єдності пов'язане із ототожненням

¹⁴⁰ Hagerty D. India's Regional Security Doctrine. *Asian Survey*. 1991. Vol. 31, no. 4. P. 351-352.

¹⁴¹ Chakma B. SAARC and region-building. P. 199.

цивілізаційної держави із експансіоністськими прагненнями, оскільки гомологічна природа цивілізаційної єдності наказує включити тих, хто поділяє «культурне я», навіть за умови їх «картографічної інакшості».¹⁴² Іншою причиною несприйняття ідеї цивілізаційної єдності є високий вплив релігійності на індійські цивілізаційні уявлення.

Цивілізаційна спадщина Індії бере початок з індуїстських релігійних вірувань – апеляція до яких була дещо обмеженою через факт світськості держави, однак після перемоги Н. Моді на виборах відбувається повернення до цивілізаційного дискурсу.¹⁴³ Одним з прикладів маніфестації цивілізаційного дискурсу є те, вислів прем'єр-міністр Індії у 2021 році: «Демократичний дух є невід'ємною частиною нашого цивілізаційного етосу»,¹⁴⁴ що К. Естрада оцінює як твердження, що демократія не західним/сучасним явищем, а коріниться в давньому (індуїстському) минулому Індії.¹⁴⁵

Об'єктивних критеріїв оцінки рівня самоствердження держави у якості цивілізаційної держави нема – це суб'єктивне сприйняття. Проте Р. Баджпай висуває шість специфікацій поведінки такої держави: вибірковість інтерпретації історії, конструювання дискурсів на основі історичних наративів, цивілізаційна спадщина є частиною національної ідентичності, перегляд концепції «національної держави», мажоритаризм у внутрішній політиці та надання переваги використанню поняття «цивілізаційної держави» над поняттям національної.¹⁴⁶

Р. Баджпай відзначає, що претензії Індії та Китаю як законних спадкоємців своїх цивілізацій визнаються всередині суспільств; а національна ідентичність конструювалась у термінах цивілізаційного права та колоніального підкорення.¹⁴⁷ Ці дві конституюючі компоненти знаходять своє продовження в

¹⁴² Bajpai R. *Civilizational Perspectives in International Relations and Contemporary China-India Relations*. Victoria: Deakin University, 2021. 86 p.

¹⁴³ Ibid. 54 p.

¹⁴⁴ 'National statement by Prime Minister Narendra Modi at the Summit for Democracy'. *Government of India, Ministry of External Affairs*. URL: <https://www.mea.gov.in/Speeches-Statements.htm?dtl/34637/> (data of access: 30.04.2024)

¹⁴⁵ Estrada K. What is a vishwaguru? Indian civilizational pedagogy as a transformative global imperative. *International Affairs*. 2023. Vol. 99, no. 2. P. 434.

¹⁴⁶ Bajpai R. *Civilizational Perspectives in International Relations and Contemporary China-India Relations*. 88-90 p.

¹⁴⁷ Ibid. 88 p.

державній ідентичності Індії. Д. Оллапалі виокремлює основні специфіки впливу на її формування: цивілізаційна винятковість, постколоніальний націоналізм та світська демократична традиція.¹⁴⁸

Така конфігурація специфікацій створює внутрішню логічну інконгруентність, оскільки демонструє одночасне бачення себе і як пана [цивілізаційна держава], і як жертви [через колоніальне підкорення]. Перцептивні особливості обумовлюють постановку цілей зовнішньої політики – зокрема, прагнення статусу «великої держави» як маніфестація продовження цивілізаційної величі держави та подолання колоніальної спадщини – та патернів поведінки для їх досягнення.

Уявлення Індії про себе з самого початку отримання незалежності базувались на концепції цивілізаційної держави. Теза цивілізаційного значення Індії використовувалася для артикулювання її природно особливого становища на міжнародній арені: як на глобальному, так і регіональному рівні. За часів Дж. Неру регіональна перевага Індії сприймалась як статус-кво, якому не приділяли стільки ж уваги, як процесу здобуття визнання на глобальному рівні.

Зміна акцентів з глобального на регіональний рівень, яка відбулась за прем'єрства І. Ганді, не змінила уявлення Індії про її цивілізаційну винятковість: зберігалися наративи про цивілізаційну єдність, індоцентричність; тезу почали активніше прилаштовувати до регіонального контексту: невдачі щодо розбудови всеазійської єдності та оспорювання регіональної першості Індії призвели до зміни головної лінзи з глобального рівня до регіонального.

Отже, становлення Індії як «регіональної сили» південноазійського регіону контекстуально обумовлювалось декількома особливостями регіону: його асиметричністю, індоцентричністю, високою конфліктогенністю [вплив індо-пакистанського конфлікту] та наявність китайського фактора або так зване розігрування «китайської карти». Хоча асиметричність та індоцентричність

¹⁴⁸ Ollapally D. India: The Ambivalent Power in Asia. P. 206.

регіону забезпечили ресурсну перевагу Індії, процес її становлення як «регіональної сили» розпочався лише з приходом до влади І. Ганді.

Неможливість класифікації Індії як «регіональної сили» до цього, пов'язано із слабкою класифікацією двох компонент «регіональної сили»: статусної та рольової. Перцептивна компонента не зазнала значної реконцептуалізації – на основі ідеї цивілізаційної виключності держави Індія обґрунтовує прагнення до привілейованого становища в міжнародних відносинах на будь-якому рівні ієрархії. Акцентованість на глобальному рівні у здобутті статусу «великої держави» за часів Дж. Неру обумовило, що роль Індії у регіоні була незначною, а її статусне положення підважила поразка у війні з Китаєм у 1962 році.

Під час прем'єрства І. Ганді відбулось дві найважливіші зміни – зміщення акценту на регіональну площину та надання переваги «жорсткій сили», зокрема військовій силі, замість виключного позиціювання за рахунок нормативної сили. Ці зміни обумовили накопичення матеріальних ресурсів, а політика «наступальної військової сили» забезпечила зміни рольового патерну, і хоча Індії у цей період більш притаманна модель гегемонії, аніж лідерства, в цілому рольова компонента відповідає логіці поведінки «регіональної сили».

2.2. Еволюція ролі Індії у південноазійському регіоні

Роль Республіки Індія у міжнародних відносинах залишається дискусійним питанням: варіативність обумовлюється не лише контекстуальним пристосуванням відповідно до моделі множинної ієрархії, відображаючи різні ролі на регіональному та глобальному рівнях; існує складність концептуалізації її ролі в межах регіональної ієрархії навіть після її становлення як «регіональної сили» південноазійського регіону, що взаємопов'язано із концептуальними змінами засад зовнішньої політики.

Із збільшенням потенціалу «жорсткої сили» зовнішню політику Індії продовжують часто описувати як амбівалентну. Поняття «амбівалентність» автори використовують у довільному порядку, здебільшого маючи на увазі пасивність, тобто, небажання Індії проводити активну політику кризового

управління. Це створює неточності у розумінні особливостей зовнішньополітичної стратегії Індії з огляду на два фактори: по-перше, поняття «пасивність» постулює нерелективне перенесення патернів поведінки з глобального рівня на регіональний, по-друге, відсутня увага до певних специфікацій «регіональних сил» та впливів їх регіонів.

Проблема невідповідності патернів поведінки Індії як «регіональної сили» теоретичним напрацюванням програми досліджень «регіональних сил» обумовлена зосередженістю на паралельності глобальної та регіональної ієрархії, що відповідає моделі множинності ієрархій, однак цілком ігнорує різницю їх максимумів. Прийняття тези вбудованості регіональної стратегії у загальну зовнішньополітичну стратегію, зокрема підпорядкування прагнення регіонального лідерства як бази артикуляції глобальних амбіцій, вирішує цю невідповідність теорії та емпірії, а також надає розуміння ширшої канви патернів поведінки «регіональних сил».

М. Бхасін у своїй статті ставить питання: Республіка Індія у Південній Азії – це уявний гегемон чи амбівалентний лідер?¹⁴⁹ Патерн поведінки під час процесу становлення Індії як «регіональної сили» відповідав на континуумі категорій гегемон. Про що свідчить маніфестація доктрини Індіри, яка окреслювала південноазійський регіон як сферу національної безпеки Індії, постулюючи примат індійських інтересів у регіоні. С. Наюду підкреслює, що Індію сприймали як регіонального гегемона, вважаючи, що інтервенція у справи інших держав регіону відбувалася з метою забезпечення власних інтересів.¹⁵⁰

Втручання в громадянську війну в Пакистані та допомога в здобутті незалежності Бангладеш у 1971 році, як і приєднання королівства Сіккім до Індії у 1975 році артикулювались як втручання на прохання, однак при цьому індійський уряд був зацікавлений в обох інтервенціях з огляду на питання безпеки: відокремлення Східного Пакистану можна оцінювати як стратегію

¹⁴⁹ Bhasin M. India's Role in South Asia: Perceived Hegemony or Reluctant Leadership? *Indian Foreign Affairs Journal*. 2008. Vol. 3, no. 4. P. 72-88.

¹⁵⁰ Nayudu S. India Rising: From Regional to Global Power? *CLAWS Journal*. 2009. P. 187.

стримування Пакистану, а розташування нині штату Сіккім надало Індії геостратегічну перевагу над Китаєм у високогір'ї поблизу Доклам.

Реконцептуалізована зовнішньополітична стратегія започаткована І. Ганді була продовжена її наступником прем'єр-міністром Р. Ганді. Прихильність наративам оголошеним у доктрині Індіри продемонструвало дві інтервенції: у 1988 році на Мальдівах (операція «Кактус») та у 1987 році на Шрі-Ланці. Хід останньої інтервенції разом із закінченням періоду Холодної війни обумовили перегляд подальшої зовнішньополітичної стратегії Індії.

Громадянська війна на Шрі-Ланці, яка розпочалася у 1983 році, створила виклик національній безпеці Індії у двох вимірах: зовнішньому через загрозу втручання позарегіональних сил у конфлікт [особливої уваги набуло питання цільового використання Трінкомалі Сполученими Штатами] та внутрішньому – прагнення «Тигрів визволення Таміл-Іламу» створити окрему державу тамілів на півночі Шрі-Ланки [Таміл Ілам] створювала проблему потенційного сепаратизму в Індії. Також постала міграційна проблема, оскільки зріс потік біженців-тамілів: у період 1983-2012 років більш ніж триста тисяч тамілів прибули до Індії.¹⁵¹

У липні 1987 року було підписано Угоду між Індією та Шрі-Ланкою, яка мала покласти край громадянській війні між тамілами та сингалами: за посередництва індійських миротворчих сил/спостерігачів уряд Шрі-Ланки висловив готовність дозволити за результатами референдуму об'єднання Північної та Східної провінції та розширення їх повноважень; протягом 48 годин після підписання Угоди на всій території острова мали припинити воєнні дії, а протягом 72 годин уся зброя, яка перебувала у бойовиків мала бути здана.¹⁵² Проте бойовики «Тигрів визволення Таміл-Іламу» не склали зброю й індійський контингент був втягнутий у війну проти повстанців.

¹⁵¹ Phadnis A. Lankan Tamil refugees in Tamil Nadu: The nowhere people. *India Today*. URL: <https://www.indiatoday.in/india/story/sri-lankan-tamil-refugees-in-tamil-nadu-citizenship-amendment-act-1771984-2021-02-22> (data of access: 6.05.2024)

¹⁵² Indo-Lanka Accord. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/IN%20LK_870729_Indo-Lanka%20Accord.pdf (data of access: 6.05.2024)

Р. Харіхаран у статті підкреслив, що Індія, мимоволі вплутавшись у війну проти «тамільських тигрів» та втративши 1200 солдатів у період з 1987 по 1990 роки, відчувала себе ошуканою, коли президент Шрі-Ланки Р. Премадаса об'єднавшись із «тамільськими тиграми» прокламував виведення індійських військ зі Шрі-Ланки.¹⁵³ Однак, за індійську допомогу в припиненні громадянської війни шрі-ланкійський уряд взяв на себе широке коло зобов'язань – зокрема, найважливішим пунктом було цільове обмеження використання території острова: Р. Премдас та С. Самарасінгхе зауважують, що Індія шукала угоду зі Шрі-Ланкою зважаючи на її стратегічну потребу в безпеці та через внутрішні загрози її єдності.¹⁵⁴

Тому, для менших країн регіону індійська інтервенція не виглядала подією мимоволі – навпаки, це свідчило про прагнення Індії забезпечити власні інтереси в регіоні, що підкріплювало її сприйняття як регіонального гегемона. С. Ар'ял та С. Бхарті вказують на появу «психозу страху» перед Індією, коли її дії розглядали як маніфестацію власної могутності в регіоні.¹⁵⁵ Таку саму інтерпретацію отримала інтервенція на Шрі-Ланці: негативне суспільне ставлення до дій Індії демонструє те, що президент Шрі-Ланки Р. Премадаса був обраний завдяки обіцянці вивести індійські війська.¹⁵⁶

Вивід індійських військ оголив дві проблеми: іміджеву та консенсусну. Під консенсусною проблемою мається на увазі відсутність чіткості внутрішніх пререференцій: вивід військ оцінювали серед індійського суспільства контроверсійно: деякі групи виступали за виведення, деякі проти; сильний тиск чинили політичні партії штату Тамілнад та індійські таміли, які прагнули збереження допомоги індійського уряду тамілам на Шрі-Ланці.

¹⁵³ Hariharan R. Looking back at the Indo-Sri Lanka Accord. *The Hindu*. URL: <https://www.thehindu.com/opinion/lead/Looking-back-at-the-Indo-Sri-Lanka-Accord/article16214421.ece> (data of access: 6.05.2024)

¹⁵⁴ Premdas R., Samarasinghe S. Sri Lanka's Ethnic Conflict: The Indo-Lanka Peace Accord. *Asian Survey*. 1988. Vol. 28, no. 6. P. 683.

¹⁵⁵ Aryal S., Bharti S. Evolution of 'India's Neighbourhood First Policy' Since Independence. P. 228.

¹⁵⁶ Crossette B. Sri Lanka and India Deadlocked Over Troops. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/1989/07/18/world/sri-lanka-and-india-deadlocked-over-troops.html> (data of access: 6.05.2024)

Іміджева проблема обумовлювалася неспроможністю Індії врегулювати кризу на Шрі-Ланці, що створило конфігурацію схожу на ситуацію після поразки у індо-китайській війни 1962 року – були підважені статусна та перцептивна компоненти. Проблематичні наслідки інтервенції як і вбивство Р. Ганді представницею «тамільських тигрів» обумовило не тільки подальшу чутливість питання втручання Індії у конфлікт на Шрі-Ланці, але й змінило патерн поведінки Індії як «регіональної сили».

Негативний досвід 1987-1990 років став маніфестацією провалу політики «наступальної військової сили» та посилення «психозу страху» серед менших держав регіону, що поруч із лібералізацією 1990-х років, були одними з визначальних причин зміни рольової моделі Індії як «регіональної сили». Проголошення доктрини Гуджрала стало артикуляцією трансформації рольової моделі від регіонального гегемона до регіонального лідера, зважаючи на акцент на першому з п'яти принципів – принципі невзаємності [за виключенням Пакистану].

Асиметричність та індоцентричність обумовили перевагу на користь Індії, через що меншим державам було важче запропонувати рівноцінний обмін індійській стороні, а принцип невзаємності прокламував готовність індійського уряду йти на односторонні поступки меншим державам регіону. Впровадження доктрини Гуджрала у безпековому вимірі оцінюється як відмова від розгляду регіону у термінах національної безпеки Індії; водночас у економічному вимірі значення регіону зростало:¹⁵⁷ наприклад, індійський уряд проголосив про одностороннє скасування обмежень на ввезення до Індії всього експорту з регіону Південної Азії.¹⁵⁸

За часів дотримання доктрини Гуджрала напруга у стосунках між Індією та її сусідами вперше за 50 років суттєво зменшилась [за винятком Пакистану],¹⁵⁹ проте деякі вчені вважають, що проголошення принципу невзаємності було

¹⁵⁷ Wagner C. The Role of India and China in South Asia. P. 309.

¹⁵⁸ Bhasin M. India's Role in South Asia. P. 81.

¹⁵⁹ Gupta S. Gujral Doctrine Security Dimensions Of The Gujral Doctrine. *IPCS*. URL: <http://www.ipcs.org/focusthemsel.php?articleNo=2> (data of access: 6.05.2024)

лише риторикою, яка не знайшла свого втілення на практиці.¹⁶⁰ Хоча сприйняття Індії меншими державами регіону залишалось обережним, «психоз страху» перед нею відступив, а зосередженість на економічній площині сприяла розвитку інтеграційних процесів.

Прем'єр-міністр А. Ваджпаї, наступник І. Гуджрала, сформував свою кампанію навколо критики регіональної стратегії свого попередника, заявляючи, що відносини Індії із сусідами мають будуватися на принципі взаємності.¹⁶¹ У цей період відбувся повторний перегляд загальної зовнішньополітичної стратегії Індії: акцент з регіональної площини, на якому зосереджували увагу І. Ганді, Р. Ганді та І. Гуджрал, був зміщений до ролі Індії у глобальній ієрархії.

Після провалу глобальної стратегії за часів Дж. Неру лінзу було зміщено на регіональний рівень, однак це не означало повну відмову від глобальних прагнень, радше цей період був прикладом класичної стратегії акумулювання сил у регіоні, аби мати базу для подальшого просування глобальних амбіцій. За часів прем'єрства А. Ваджпаї регіональна лінза почала відігравати меншу роль у здатності Індії підтримувати артикуляцію її глобальних прагнень.

У 2003 році прем'єр-міністр Індії висловив ідею, що можна змінити друзів, але не своїх сусідів, тому необхідно підтримувати дружбу з ними, наскільки це можливо.¹⁶² Однією з цілей зовнішньої політики Індії у цей період був розвиток дружніх відносин із сусідами. На користь тези свідчить підписання Лахорської декларації з Пакистаном та налагодження китайсько-індійських відносин, зокрема, у 2003 році під час візиту до Китаю прем'єр-міністр А. Ваджпаї та прем'єр-міністр Китаю В. Цзябао підписали декларацію, у якій Індія визнала, що Тибетський автономний район є частиною території Китайської Народної Республіки.

¹⁶⁰ Bhasin M. India's Role in South Asia. P. 83.

¹⁶¹ Aryal S., Bharti S. Evolution of 'India's Neighbourhood First Policy' Since Independence. P. 228.

¹⁶² You can change friends, not neighbours. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/you-can-change-friends-not-neighbours/articleshow/45796501.cms> (data of access: 7.05.2024)

Однак, зрушення у регіональній площині були покладені всередину глобальної стратегії: налагодження індо-китайських відносин було важливим кроком з огляду на проголошення Індією себе як ядерної держави у 1998 році та подальше погіршення їх відносин. І хоча рішення Індії ґрунтувалося на посиленому відчутті загрози з боку Китаю, про що прямо заявив А. Ваджаї у листі до президента США Б. Клінтона,¹⁶³ налагодження відносин із державами, що є членами «ядерного клубу» було необхідним з точки зору перцептивної складової – окрім зростання ресурсів «жорсткої сили» важливим було здобуття визнання іншими Індії як однопорядкового гравця.

У річному звіті 1998-1999 років були окреслені завдання на реалізацію яких була направлена зовнішня політика Індії: питання налагодження відносин та зміцнення дружби з державами-регіону визначалося як основний пріоритет, але теза стосовно того, що Індія (її проблеми та взаємодія) виходить далеко за межі південноазійського регіону, дає зрозуміти, що сприйняття Індії не обмежувалося регіональними межами, зокрема акцент робився на «розширеному», а не «першочерговому сусідстві».¹⁶⁴

Д. Скотт артикулює тезу, що концепція «розширеного сусідства» відрізнялася від глобалістського акценту Дж. Неру та південноазійського фокусу І. Ганді,¹⁶⁵ що вплинуло на модель поведінки Індії як «регіональної сили». Якщо за часів дотримання доктрини Гуджрала Індія постулювала утворення патерну регіонального лідера, який ставить на перше місце спільні інтереси регіону, то після зміни акцентів у ієрархічних лінзах, рольова модель все більше відповідала поняттю «амбівалентності».

Поняття «амбівалентність» не тотожне пасивності – у роботі за основу буде взята концептуалізація поняття «амбівалентність» розроблена С. Дестраді. Відповідно до її робіт «амбівалентність» є певним типом/стилем зовнішньої

¹⁶³ Nuclear Anxiety; Indian's Letter to Clinton On the Nuclear Testing. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/1998/05/13/world/nuclear-anxiety-indian-s-letter-to-clinton-on-the-nuclear-testing.html> (data of access: 7.05.2024)

¹⁶⁴ Annual Reports 1998-1999. *MEA Library*. URL: <https://www.mealib.nic.in/?17881?005> (data of access: 7.05.2024)

¹⁶⁵ Scott D. India's "Extended Neighborhood" Concept. P. 108.

політики, який характеризується двома вимірами: ваганням та непокорою.¹⁶⁶ Розвиваючи концепцію надалі, С. Дестраді на прикладі двох країн – Індії та Бразилії – вибудовує гіпотезу, що певна конфігурація двох факторів: очікування інших [можуть бути однорідними чи конкурентними] та внутрішні преференції [чіткі або нечіткі],¹⁶⁷ – визначають обрання «амбівалентного» стилю політики. При операціоналізації наводиться три індикатори кожної умови (одного індикатора кожної умови достатньо для класифікації «амбівалентності»).¹⁶⁸

Таблиця 2.2.1. Індикатори «амбівалентності»

I Амбівалентність		
II	Вагання	Непокра
	Відсутність ініціативи	Ігнорування запитів
III	Затримка	Відхилення запитів
	Обман	Перешкоджання ініціативам інших

Джерело: С. Дестраді¹⁶⁹

Різна конфігурація індикаторів веде до різної інтенсивності «амбівалентності».

Таблиця 2.2.2. Рівні інтенсивності «амбівалентності»

<i>Вагання \ Непокра</i>	<i>Ігнорування</i>	<i>Відхилення</i>	<i>Перешкоджання</i>
<i>Відсутність</i>	Низький	Середній	Високий
<i>Затримка</i>	Середній	Середній	Високий
<i>Обман</i>	Високий	Високий	Середній

Джерело: С. Дестраді¹⁷⁰

Регіональну роль Індії у період з 1998 року варто окреслити як амбівалентний лідер. «Амбівалентність» стала визначальним типом зовнішньої політики за урядів А. Ваджпаї та М. Сінгха – ця тенденція зберіглася за прем'єрства Н. Моді, однак хоча він спирався на основу, закладену його попередниками,

¹⁶⁶ Destradi S. Reluctance in international politics. P. 315–340.

¹⁶⁷ Destradi S. Reluctant powers? Rising powers' contributions to regional crisis management. *Third World Quarterly*. 2018. Vol. 39, no. 12. P. 2222–2239.

¹⁶⁸ Destradi S. Reluctance in international politics. P. 324–329.

¹⁶⁹ Ibid. P. 329.

¹⁷⁰ Ibid. 330.

зовнішньополітичні цілі стали амбітнішими та постулюються у глобальніших термінах.¹⁷¹

С. Дестраді не оперує такою семантичною конструкцією як амбівалентний лідер; але базуючись на її концептуалізації «амбівалентності», можливе конструювання поняття через перенесення його конституюючих факторів на рольову компоненту «регіональної сили». Тобто, під поняттям «амбівалентний лідер» матиметься на увазі держава, яка має достатній потенціал для встановлення лідерства та на яку покладаються очікування щодо її лідерської ролі іншими, але яка через виміри вагання та непокори не здатна реалізувати свій потенціал.

Еволюція рольової моделі Індії в південноазійському регіоні кристалізується наступним чином:

Схема 2.2.1. Еволюція рольової моделі Індії як «регіональної сили»

<i>Гегемон</i>	<i>Лідер</i>	<i>Амбівалентний лідер</i>
<i>1970-ті – 1990-ті</i>	<i>1990-ті</i>	<i>1998-2014</i>
		<i>2014 - ...</i>

Зміни рольової моделі чітко прослідковується з 1970-х до 2014 року. Після становлення Індії як «регіональної сили» на континуумі її роль відповідала категорії регіонального гегемона; проголошення доктрини Гуджрала, зокрема її принцип невзаємності, робив акцент на досягненні спільних інтересів, тому її роль трансформувалася ближче до категорії регіонального лідера; з 1998 року через зміну пріоритетів у матриці ієрархій її регіональна роль наближалася до «амбівалентного лідера».

Складнощі із концептуалізацією ролі Індії виникають після 2014 року, оскільки у межах регіональної стратегії, особливо у перші роки уряду Н. Моді значних змін не було. Після приходу до влади Н. Моді Індія залишається на континуумі ближче до категорії амбівалентного лідера у регіоні; розглядаючи, однак, регіональну стратегію як частину ширшої канви, треба відмітити, що

¹⁷¹ Kukreja V. India in the Emergent Multipolar World Order: Dynamics and Strategic Challenges. *India Quarterly*. 2020. Vol. 76, no. 1. P. 10-11.

зовнішньополітична стратегія уряду Н. Моді, хоча і використовує основи закладені за попередників – мова йде про прагматичний підхід та увагу до концепції «розширеного сусідства» – є набагато ближче до глобалістського підходу Дж. Неру. Точками перетину є повернення до цивілізаційного наративу та артикуляції виключної ролі Індії у моралізаторських термінах – до прикладу ідея вчителя Всесвіту чи друга світу [вішвамїтра], що пов'язано із активізацією артикуляції концепції цивілізаційної держави.

З огляду на зміни у зовнішньополітичних стратегіях уряду А. Ваджпаї і потім М. Сінгха та Н. Моді актуальність становить питання, яким чином впливають зміни загальної стратегії на безпосередньо регіональну роль. Також дослідницький інтерес представляє питання інтенсивності «амбівалентності»: теза С. Дестраді щодо чинників обрання «амбівалентності» є генералізованою через виміри вагання та непокори; відсутність аналізу конкретних причин обрання цього типу ігнорує вплив регіональні специфікації та відмінні риси Індії як «регіональної сили», які впливають не тільки на обрання моделі амбівалентного лідерства, але й обумовлюють подальший рівень інтенсивності.

Відсутність дослідження чинників інтенсифікації «амбівалентності» зумовила постановку наступної мети: визначити, чи є взаємозв'язок між чинниками обрання «амбівалентної» моделі лідерства Індією та її подальшим рівнем інтенсивності. Додатково у роботі припускається, що генералізація причин обрання «амбівалентного» патерну за допомогою кейсів «амбівалентності» продемонструє, що є певні інші чинники, які спонукають Індію обирати саме таку модель поведінки: мова йде про певні регіональні специфікації (під категорією мається на увазі як особливості регіону, так і Індії як «регіональної сили»).

Задля досягнення поставленої мети було виокремлено сім кейсів, коли Індія діяла як амбівалентний лідер. Причини, які призвели до вдавання до амбівалентної моделі, для кожного кейсу генералізовано у три категорії: очікування інших, внутрішні преференції – які є частиною концепції С. Дестраді та додаткова категорія – регіональні специфікації.

Метод багатофакторної лінійної регресії дозволить перевірити гіпотезу щодо наявності взаємозв'язку між факторами очікувань інших (x_1), внутрішніми перевагами (x_2), регіональними специфікаціями (x_3) з рівнем інтенсивності «амбівалентності» (y). Для побудови моделі дані були закодовані.

Таблиця 2.2.3. Кодування

x_1	<i>0 – однорідні очікування інших</i>
	<i>1 – конкурентні очікування інших</i>
x_2	<i>0 – нечіткі внутрішні переваги</i>
	<i>1 – чіткі внутрішні переваги</i>
x_3	<i>0 – наявність регіональних специфікацій</i>
	<i>1 – відсутність регіональних специфікацій</i>
y	<i>1 – низька інтенсивність</i>
	<i>2 – середня інтенсивність</i>
	<i>3 – висока інтенсивність</i>

Виходячи з мети, було сформульовано гіпотезу (H_0): Певна конфігурація факторів очікувань інших та регіональні специфікації впливають на очікуваний рівень інтенсивності «амбівалентності» Індії. Альтернативна гіпотеза (H_1): Жодна конфігурація факторів очікувань інших та регіональних специфікацій не впливає на очікуваний рівень інтенсивності «амбівалентності» Індії.

Розгляд, виходячи з моменту кристалізації рольової моделі амбівалентного лідера варто розпочати з 1998-го року, коли відбувався перехід від регіональної лінзи до ширшої перспективи. Задля перевірки гіпотези було відібрано сім кейсів: роль Індії у межах АРСПА (до 2014 року), питання кризового регулювання під час громадянської війни на Шрі-Ланці у період з 2007 по 2009 роки, роль Індії у стабілізації ситуації в Афганістані у 2014-2016 роках, реагування на кризу в Непалі 2015 році, позиціонування Індії під час Копенгагенської конференції у 2008 році, ставлення до концепції «Обов'язок захищати» (кейс Лівії 2011 році) та позиціонування Індії щодо палестинського питання в 2023 році.

Обрання кейсів не обмежується виключно регіональним рівнем, оскільки у роботі прийнята теза, яка вважає її інтегративною частиною великої стратегії. До того, різниця у рольовій моделі між урядами А. Ваджапаї, М. Сінгха та Н. Моді стосується здебільшого глобального бачення – хоча за всі уряди

постулювалася ідея важливості концепції «першочергового сусідства» її втілення залишалося на другому плані у порівнянні з глобальними амбіціями та «розширеним сусідством» – тому додаткового значення має, чи змінювалися кластери чинників обрання «амбівалентності».

Асоціація Регіонального Співробітництва Південної Азії. Ініціатива формування АРСПА поступила від Бангладеш ще у 1983 році; у рамках цієї організації відбувалась регіональна взаємодія між країнами до виникнення організації Ініціатива Бенгальської затоки з багатосекторного технічного та економічного співробітництва (BIMSTEC) у 1997 році.¹⁷² А початкове ставлення держав-членів до цієї ініціативи відповідає логіці їх подальшої взаємодії до середини 2000-х років. Політика вагання Індії проявилась у відсутності ініціативи: маючи зацікавленість у розвитку регіону та становленні як регіональної сили, ініціатива йшла від менших країн; до середини 2000-х років Індія не надавала значної уваги організації, з кінця 90-х років повністю зосереджуючись на платформі BIMSTEC.¹⁷³ Окремим питанням постало підписання угоди щодо Південноазійської зони вільної торгівлі: процеси лібералізації підштовхували індійський уряд обмежити протекціоністські заходи та налагодити регіональну торгівлю. Спочатку Індія висловила зацікавленість, але її впровадження розтягнулося в часі.

Країни Південної Азії, покладали надії на те, що Індія займе позицію в АРСПА аналогічну до ролі Індонезії в АСЕАН – локомотива регіональної співпраці.¹⁷⁴ Ці очікування були не тільки відкинуті, але й Індія виступала проти багатьох ініціатив у рамках АРСПА. Пакистан мав інше бачення – налагодження торгівлі з Індією без вирішення конфлікту не вбачалося можливим, тому пакистанський уряд не був настільки ж зацікавленим у лідируючій ролі Індії.

¹⁷² No, India didn't suddenly rediscover SAARC. The latest outreach is in line with old policy. *Newslandry*. URL: <https://www.newslandry.com/2020/03/18/no-india-didnt-suddenly-rediscover-saarc-the-latest-outreach-is-in-line-with-old-policy> (date of access: 04.02.2024).

¹⁷³ Reza A. India and SAARC: 'Same Bed, Different Dreams'? *Osaka University Knowledge Archive: OUKA*. 2016. Vol. 20, no. 2. P. 85.

¹⁷⁴ Ibid. P. 84.

Шрі-Ланка. Під час останніх років громадянської війни на Шрі-Ланці (2007-2009) очікування міжнародної спільноти щодо ролі Індії були однорідними: усі актори сподівались на активнішу миротворчу діяльність. Непокора проявилась на нижчих рівнях інтенсивності – ігноруванням цього запиту, бо залучення Індії до механізмів медіації було помірним, а офіційна допомога майже не надавалась.

Внутрішні преференції не були чіткими. Історичний досвід неспроможності Індії врегулювати кризу на Шрі-Ланці у 1980-х роках; чутливість питання тамільської меншини для штату Тамілнад та партії Дравіда Муннетра Каракам (погрожували виходом з правлячої коаліції за умови підтримки уряду Шрі-Ланки проти Тигрів визволення Таміл-Іламу).¹⁷⁵

Водночас на користь участі у врегулюванні кризи відігравало два фактори: питання власної безпеки (створення незалежної держави для тамілів могло породити сплеск сепаратизму в Індії) та прагнення Китаю розширити свій вплив на Південну Азію. Через що вагання проявилось через обман: уряд штату Тамілнад проголошував про підтримку тамілів у Шрі-Ланці; водночас було вжито заходи, які мали на меті опосередковано допомогти уряду Шрі-Ланки: спільні військово-морські патрулі, передача військового спорядження, гелікоптерів.¹⁷⁶

Афганістан. Після приходу Н. Моді до влади у 2014 році, політика Індії щодо регулювання кризи в Афганістані залишалась “амбівалентною”. Очікування інших були конкурентними: Афганістан, США та Велика Британія закликали до активнішої участі у кризовому регулюванні; Пакистан же сприймав Афганістан як власну стратегічну глибину, тому крайнє чутливо ставився до втручання.¹⁷⁷ Непокора проявляється у перемінному ігноруванні запитів то однієї, то іншої зацікавленої сторони. Політика вагання проявилась у затримці. Індійський уряд, роблячи ставку на політику розвитку, водночас не відхиляв повністю питання

¹⁷⁵ Destradi S. India and the Civil War in Sri Lanka: On the Failures of Regional Conflict Management in South Asia. *Asian Survey*. 2012. Vol. 52, no.3. P. 611.

¹⁷⁶ Цитовано за: Destradi S. India and the Civil War in Sri Lanka. P. 606.

¹⁷⁷ Destradi S. Reluctant powers? P. 2228.

безпеки, постачаючи зброю,¹⁷⁸ але запити від Афганістану інколи надто довго розглядались або й відкладались.¹⁷⁹

Непал. Після початку протестів у 2015 році у Непалі через прийняття нової Конституції очікування до Індії були висунутими з боку груп протестуючих мадхесі та тарус, які маючи прихильність до своїх індійських сусідів, очікували на допомогу.¹⁸⁰ І це було проігноровано. Вагання проявилось у обмані: спочатку Нью-Делі висловили думу про підтримку мадхесі, було навіть відправлено міністра закордонних справ для тиску з боку Індії щодо збільшення інклюзивності непальської Конституції, але зрештою уряд Індії звернувся до мадхесі зі спонуканням зняття блокади, яку вони влаштували.¹⁸¹

Копенгаген. Політика Індії під час Копенгагенської конференції у 2008 році була «амбівалентною», оскільки як зазначав Є. Столтенберг саме індійським урядом було висунуто пропозицію включити до договору конкретні показники скорочення викидів, яке вони потім і відкинули.¹⁸² Тому, вагання варто оцінити як обман, з огляду на непослідовність позиції.

Під час конференції було сформовано конкурентні очікування: держави, що розвиваються, не прагнули взяти на себе офіційні зобов'язання (хоча вже проводили політику скорочення викидів)¹⁸³; країни Європи мали протилежне бачення. Зрештою політика непокора проявилась через відкидання запропонованих ініціатив та відсутність власних.

«Обов'язок захищати». Індія традиційно у своєму підході до концепції має неоднозначне позиціонування: підтримуючі перші два стовпи концепції, вона

¹⁷⁸ Gady F. India's Plans to Buy Helicopter Gunships for Afghanistan. *The Diplomat*. URL: <https://thediplomat.com/2018/01/indias-plans-to-buy-helicopter-gunships-for-afghanistan/> (date of access: 05.02.2024)

¹⁷⁹ Afghan Army chief coming to India with revised wish list. *The Hindu*. URL: <https://www.thehindu.com/news/national/Afghan-Army-chief-coming-to-India-with-revised-wish-list/article14507929.ece> (date of access: 05.02.2024).

¹⁸⁰ Destradi S. Reluctant powers? P. 2229–2230.

¹⁸¹ Jha P. India Must Firmly Push for Madhesi Inclusion with the Nepali President. *Hindustan Times*. URL: <https://www.hindustantimes.com/authors/india-must-firmly-push-for-madhesi-inclusion-with-the-nepali-president/story-WHz8glB8xIJSepSqf3CcnI.htm> (date of access: 05.02.2024)

¹⁸² Rapp T. et. al. The Copenhagen Protocol: How China and India Sabotaged the UN Climate Summit. *Spiegel*. URL: <https://www.spiegel.de/international/world/the-copenhagen-protocol-how-china-and-india-sabotaged-the-un-climate-summit-a-692861.html> (date of access: 05.02.2024)

¹⁸³ Houser T. Copenhagen, the Accord, and the Way Forward. *Peterson Institute for International Economics*. 2010. Vol. 10, no. 5. P. 7.

виражає недовіру до третього.¹⁸⁴ Вагання проявилось у відсутності власної ініціативи. На противагу, Бразилія, будучи стурбованою через наслідки втручання до Лівії та Сирії, представила концепцію «Відповідальності під час захисту», яка мала на меті посилити міжнародний контроль під час інтервенцій.¹⁸⁵

Очікування інших були однорідними: актори зосереджувались на активному пошуку шляхів вирішення криз. Перша Резолюція Ради Безпеки ООН 1970 (Рада Безпеки ООН 2011a) була підтримана не тільки країнами Заходу, але й країнами Африки та арабського світу.¹⁸⁶ Вимір непокори проявлявся через затримку: спочатку Індія відстоювала активну позицію, проголосувавши за резолюцію, але надалі утримувалась від голосування,¹⁸⁷ – що було наслідком збільшення рівня втручання (інтервенції).

Палестинське питання. Останній кейс стосується позиції Індії щодо ізраїльсько-палестинського питання. Індійський уряд одним з перших представників немусульманських країн визнав Палестину державою у 1988 році, а дипломатичні відносини з Ізраїлем були встановлені лише у 1991 році. Індія дотримується концепції дві держави для двох народів, але внутрішні преференції стали менш чіткими: на фоні традиційної підтримки Палестини говорять про посилення проізраїльських настроїв.¹⁸⁸ Тому, вимір вагання тісно пов'язаний з виміром непокори, оскільки через конкурентні очікування Індія не проявляє ініціативи. А у 2023 році Індія утрималась від голосування за резолюцію щодо кризи в Газі, яка закликає до сталого гуманітарного перемир'я та припинення бойових дій.¹⁸⁹ Це можна розцінити як ігнорування очікувань

¹⁸⁴Цитовано за: Kenkel K., Destradi S., Explaining emerging powers reluctance to adopt intervention norms: normative contestation and hierarchies of responsibility. *Revista Brasileira de Política Internacional*. 2019. Vol. 62, no. 1. URL: <https://www.scielo.br/rbpi/a/6cxhV5MXTtYDzGCfmxdcNNJ/?lang=en> (date of access: 04.02.2024).

¹⁸⁵ Braga C. Peacekeeping, R2P, RwP and the Question of the Use of Force. *Implementing the Responsibility to Protect*. 2013 P. 32.

¹⁸⁶ Krause D. It is Changing After All: India's Stance on 'Responsibility to Protect'. *Observer Research Foundation*. https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2016/04/ORF_OccasionalPaper_90.pdf. (date of access: 05.02.2024)

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ Growing Potential in India's Relations with the Middle East. *Australian Institute of International Affairs*. URL: <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/growing-potential-in-indias-relations-with-the-middle-east/> (date of access: 04.02.2024)

¹⁸⁹ Gaza crisis: General Assembly adopts resolution calling for 'humanitarian truce', civilian protection". *UN News*. URL: <https://news.un.org/en/story/2023/10/1142932> (date of access: 05.02.2024)

інших, оскільки на фоні систематичної підтримки Палестини таке рішення Індії стає помітнішим.

Під час генералізації були проаналізовані причини обрання «амбівалентного» стилю зовнішньої політики Індії для кожного кейсу та зведені до трьох груп.

Таблиця 2.2.4. Зведена таблиця генералізації причин

Кейси	Причини	Генералізація
1	Опасіння тиску з боку майбутніх держав-членів	x ₁ : 1
	Протекціоністські настрої	x ₂ : 2,4
	Дисбаланс між Індією та іншими державами-членами	x ₃ : 3
	Процеси лібералізації	
2	Розрізненість між позицією еліт штату Тамілнад та центральним урядом	
	Негативний історичний досвід миротворчої діяльності	x ₁ : 5
	Потенційна загроза національній безпеці Індії [питання сепаратизму]	x ₂ : 1,2,3
	Фактор індо-китайської конкуренції	x ₃ : 4
3	Очікування збільшення ролі Індією від міжнародної спільноти	
	Балансування між конкуруючими очікуваннями	x ₁ : 1
	Прагнення до збереження власного впливу в регіоні, зокрема в Афганістані	x ₂ : 2,3
	Вплив «нерувіанської» стратегічної культури	x ₃ : -
4	Прагнення збереження впливу на Непал	x ₁ : 2
	Прагнення задовільнити очікування мадхесі	x ₂ : 1
	Фактор індо-китайського протистояння	x ₃ : 3
	Необхідність Індії в узгодженні своєї позиції з країнами «третього світу»	
5	Антизахідні наративи	x ₁ : 1,4
	Загроза економічним інтересам	x ₂ : 2,3,5
	Тиск очікувань від західних країн до Індії як зростаючої сили	x ₃ : -
	Прагнення Індії позиціонувати себе як один з полюсів сили	
6	Амбіції отримати постійне місце у Раді Безпеки ООН	x ₁ : 3
	Вплив «нерувіанської» стратегічної культури	x ₂ : 1,2
	Вплив гомогенності очікувань з боку міжнародної спільноти	x ₃ : -
	Очікування продовження підтримки пропалестинської позиції, що узгоджується із позицією країн «третього світу»	x ₁ : 1,3
7	Неузгодженість у внутрішній політиці за Н. Моді	x ₂ : 2
	Покращення взаємовідносин з Ізраїлем	x ₃ : -

На основі вищенаведених кейсів була побудована таблиця змінних.

Таблиця 2.2.5. Змінні

Кейси	x ₁	x ₂	x ₃	y
1	0	0	0	3
2	0	0	0	3
3	1	0	1	2
4	0	0	0	3
5	1	0	1	2

6	0	1	1	2
7	1	0	1	1

Перед регресійним аналізом було проведено кореляційний для виключення явища мультиколінеарності.

Таблиця 2.2.6. Кореляційний аналіз

	x ₁	x ₂	x ₃
x ₁	1.0000000	-0.3535534	0.7500000
x ₂	-0.3535534	1.0000000	0.3535534
x ₃	0.7500000	0.3535534	1.0000000

За результатами між x₁ та x₃ сила зв'язку є високою (0.75). Тому буде побудовано дві моделі, аби коваріація не вплинула на їх адекватність. Тому, буде сформульовано дві гіпотези до кожної моделі. У першій моделі нульова гіпотеза (H₀) наступна: Фактор очікувань інших впливає на очікуваний рівень інтенсивності «амбівалентності» Індії. Альтернативна гіпотеза (H₁): Фактор очікувань інших не впливає на очікуваний рівень інтенсивності «амбівалентності» Індії.

Таблиця 2.2.7. Резюме моделі 1

Regression Statistics					
Multiple R		0.8056			
Adjusted R Square		0.7083			
Residual standard error		0.4082			
Observations		7			
ANOVA					
	df	SS	MS	F	p-value
Regression	2	2.761904762	1.380952381	8.285714286	0.037808642
Residual	4	0.666666667	0.166666667		
Total	6	3.428571429			
	Coefficients	Error	t value	Pr(> t)	
(Intercept)	3.0000	0.2357	12.728	0.00022	
x1	-1.3333	0.3333	-4.000	0.01613	
x2	-1.0000	0.4714	-2.121	0.10119	

За результатами багатofакторного регресійного аналізу ми бачимо, що модель є статистично значущою на рівні [p = 0.0378], що є меншим за загальноприйняті p=0.05, через що ми можемо прийняти нульову гіпотезу.

Відповідно до моделі коефіцієнт кореляції складає 0.8056, а скоригований коефіцієнт детермінації складає 0.7083. Тобто, 70,83% варіацій в залежній змінній (інтенсивність «амбівалентності») у моделі визначається незалежними змінними.

Перша незалежна змінна (очікування інших) впливає на статистично значущому рівні на інтенсивність «амбівалентності» [$p = 0.01613$]; друга незалежна змінна не впливає на статистично значущому рівні [$p = 0.10119$]. Однак, точність розробленої моделі, є невисокою, оскільки показник залишкової стандартної відхилення дорівнює 0.1786, що відповідає 82,14% частоті помилок.

Нульова гіпотеза (H_0) для другої моделі: Регіональні специфікації впливають на очікуваний рівень інтенсивності «амбівалентності» Індії. Альтернативна гіпотеза (H_1): Регіональні специфікації не впливають на очікуваний рівень інтенсивності «амбівалентності» Індії.

Таблиця 2.2.8. Резюме моделі 2

Regression Statistics					
Multiple R		0.8056			
Adjusted R Square		0.7083			
Residual standard error		0.4082			
Observations		7			
ANOVA					
	df	SS	MS	F	p-value
Regression	2	2.761904762	1.380952381	8.285714286	0.037808642
Residual	4	0.666666667	0.166666667		
Total	6	3.428571429			
	Coefficients	Error	t value	Pr(> t)	
(Intercept)	3.0000	0.2357	12.728	0.00022	
x3	-1.3333	0.3333	-4.000	0.01613	
x2	0.3333	0.4714	0.707	0.51852	

Друга модель є майже статистично дзеркальною першій моделі: рівень значущості моделі складає [$p = 0.0378$], третя незалежна змінна впливає на статистично значущому рівні [$p = 0.01613$], а друга незалежна змінна ні – рівень статистичної значущості в другій моделі знизився у порівнянні з першою моделлю [$p = 0.5185$]; показник залишкової стандартної відхилення однаковий

для двох моделей. Тож, попри високий показник відхилення, за результатами регресійного аналізу гіпотеза H_0 підтвердилась повністю.

Відповідно до результатів дослідження обидві нульові гіпотези були прийняті. Проведений аналіз чинників обрання «амбівалентної» моделі поведінки Індією демонструє, що вища інтенсивність «амбівалентності» демонструється при однорідних очікуваннях та класифікації наявності впливу регіональних специфікацій. Це може пояснюватись тим, що за умови конкурентних очікувань, неоднозначна позиція індійського уряду відповідає принаймні чийсь інтересам, зменшуючи рівень непокори; однак, коли очікування є гомогенними, то це поляризує суперечливість між очікуваннями та схильністю Індії дотримуватися принципів невтручання.

Фактор регіональних специфікацій також пояснює інтенсифікацію «амбівалентності» – особливо виділяється вплив «китайського фактору» на обрання стратегії поведінки Індії. Індійська роль «регіональної сили» як амбівалентного лідера має своє коріння ще у перцептивній компоненті через внутрішню логічну неузгодженість; саме ця інконгруентність може пояснити небажання Індії брати на себе міжнародні зобов'язання як «регіональної сили», які на неї покладаються іншими.

Природне вагання у перцептивній компоненті посилюється через китайський фактор, оскільки небажання Індії брати на себе зобов'язання, зокрема в регіоні, створює простір для впливу Китаю, що підважує значення Індії та створює загрозу національній безпеці держави, через що вагання інтенсифікується – прагнення обмежити китайський вплив вступає у внутрішній конфлікт із прихильністю моделі невтручання.

Аналіз чинників вдавання до обрання амбівалентного лідерства за часів уряду Н. Моді демонструє тенденцію до прагнення збереження впливу у південноазійському регіоні (приклад Афганістану та Непалу) – це можна вважати наслідком посилення глобальних амбіцій та повернення до класичної моделі акумулювання впливу регіонального для його конвертації у глобальний.

Отже, еволюцію індійської ролі в регіоні можна представити у три етапи: від моменту становлення Індії як «регіональної сили» до проголошення доктрини Гуджрала індійська модель відповідала категорії регіонального гегемона; від проголошення доктрини Гуджрала і до перемоги А. Ваджпаї на виборах – індійська регіональна роль класифікується як регіональний лідер; після відмови від принципу невзаємності та зосередженості на глобальніших рівнях – зокрема акцент на концепції «розширеного сусідства» – постулюється наближення до ролі «амбівалентного лідера».

Концептуалізація ролі Індії після 2014 року із приходом Н. Моді до влади залишається дискусійним питанням, оскільки у перші роки на ряду з прокламацією прихильності розбудові відносин із «першочерговими» сусідами відбулася реконцептуалізація як стратегії «розширеного сусідства» [розроблена політика «Діяти на Сході»], так і зростання уваги до глобального рівня ієрархії. Розглядаючи регіональну стратегію як частину великої стратегії, треба відмітити, що глобальні амбіції Індії та прагнення протистояння Китаю, хоча в деяких випадках підштовхує Індію до більш активної рольової моделі, в деяких збільшує схильність до обрання «амбівалентності», як наприклад випадок із запровадженням політики зроблено в Індії, яка з одного боку прокламує про економічні амбіції Індії, а з іншого протекціоністські настрої закривають доступ до індійського ринку в межах регіональної торгівлі.

З огляду на не розробленість питання інтенсифікації «амбівалентності» постало питання взаємозв'язку чинників обрання «амбівалентного» стилю лідерства та його подальшого рівня інтенсивності. Вища інтенсивність «амбівалентності» демонструється при однорідних очікуваннях та класифікації наявності впливу регіональних специфікацій. За уряду Н. Моді у кейсах демонструється загалом нижчий рівень амбівалентності, зокрема на глобальному рівні. А аналіз чинників обрання моделі амбівалентного лідера в регіоні демонструє тенденцію до прагнення збереження впливу у південноазійському регіоні.

РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РЕСПУБЛІКИ ІНДІЯ

3.1. Актуалізація цивілізаційного наративу у великій стратегії Індії

Роль Республіки Індія в глобальній ієрархії з початку ХХІ століття консенсусно концептуалізується у термінах «сили, що зростає» або «сили, що з'являється».¹⁹⁰ Однак, деякі формуючі риси «сили, що з'являється» демонструвалися Індією задовго до набуття цього статусу: постулювання прагнення до вищого статусу в глобальній ієрархії є невіддільною рисою зовнішньополітичної стратегії Республіки Індія із моменту здобуття незалежності.

Артикуляція індійських претензій на статус великої держави коливається на континуумі між двома крайніми точками обґрунтування: у термінах нормативної або «жорсткої сили». Важливо, що «жорстка сила» інтегрує у своє поняття так само і регіональний рівень, оскільки накопичення відносної ресурсної переваги в регіональному масштабі використовуються як акумулювання підґрунтя для трансформації статусу в глобальній ієрархії. Проміжним полем між двома крайніми аргументаціями є синтезуючий простір, який характеризується тяжінням до тієї чи іншої категорії.

Схема 3.1.1. Терміни артикуляції індійських амбіцій у глобальній ієрархії¹⁹¹

Проект Індії як «нормативної сили» був сформульований за Дж. Неру, базуючись на п'яти складових: повазі принципів міжнародного права [із

¹⁹⁰ Терміни «сила, що зростає» як і «сила, що з'являється» використовується на позначення тотожного кола держав за синонімічними характеристиками; за відсутності значних змін їх іманентних характеристик відмінність конструкцій є проявом семантичних трансформацій, яка базується на зміні акценту лінгвістичного коду. Тому, у роботі для уникнення переповненості концептуального простору буде використовуватися лише одна конструкція – «сила, що з'являється».

¹⁹¹ Легенда: $\bigcirc^1$ – період прем'єрства Дж. Неру, $\bigcirc^2$ – І. Ганді, $\bigcirc^3$ – Р. Ганді, $\bigcirc^4$ – П. Рао – І. Гуджрал, $\bigcirc^5$ – А. Ваджапай, $\bigcirc^6$ – М. Сінгх, $\bigcirc^7$ – Н. Моді на початку терміну прем'єр-міністра; $\bigcirc^{7.1}$ – терміни артикуляції на травень 2024.

акцентом на дотриманні суверенітету та невтручання], увазі до забезпечення прав людини, делегітимізації практик імперіалізму та політичних інститутів заснованих на расовій дискримінації і відході від логіки біполярного протистояння, артикулюючи наявність альтернативного шляху [Рух неприєднання].¹⁹²

Однак, протягом 1970-х років заклики до змін нормативного порядку значно послабшали. Китайсько-американська розрядка припала на час кризи у Бангладеш, що індійський уряд розцінив як змову між США та Китаєм задля обмеження автономності Індії,¹⁹³ що дало додатковий стимул до підписання І. Ганді договору із Радянським Союзом, що разом із відсутністю критики за придушення радянським урядом Празької весни у 1968 році сприймалося як відхід від прокламованого альтернативного шляху неприєднання. Зосередженість на регіональному вимірі та перехід до політики «наступальної військової сили» змістили терези артикуляції важливості Індії до термінів регіональної гегемонії та «жорсткої сили». У період прем'єрства Р. Ганді подекуди висловлювалися заклики нормативної спрямованості, як ідея загального ядерного роззброєння,¹⁹⁴ але вони не мали суттєвого значення при збереженні дотримання орієнтації на доктрину І. Ганді.

Із закінченням Холодної війни потенціал Руху неприєднання почав зменшуватися, а економічна лібералізація 1990-х років в Індії обумовила необхідність не продукування норм, а пристосування до існуючого порядку; водночас у регіональній площині провал операції на Шрі-Ланці, «психоз страху» менших сусідів перед Індією разом із внутрішніми проблемами – політичною поляризацією та економічною кризою – призвели до дрейфування від категорії «жорсткої сили»; однак, із огляду на відсутність нормативних наративів та намагання налагодити регіональну співпрацю через відмову від гегемоністської ролі у доктрині Гуджрала у цей період артикуляція все ще залишається на континуумі ближче категорії «жорсткої сили».

¹⁹² Hall I. Narendra Modi and India's normative power. *International Affairs*. 2017. Vol. 93, no. 1. P. 117.

¹⁹³ Ayoob M. India in South Asia: The Quest for Regional Predominance. P. 110.

¹⁹⁴ Hall I. Narendra Modi and India's normative power. P. 113-114.

За прем'єр-міністра А. Ваджпаї артикуляція почала більше тяжіти до регіонального виміру через акцентуацію політики першочергового та розширеного сусідства. А от М. Сінгх, попри близькість його регіональної зовнішньополітичної стратегії до попередника, у великій стратегії повернувся до нормативних нерувіанських наративів: зокрема, постулювалося повернення до думки альтернативності, де Індія могла б відігравати роль посередника – така собі «синтезуюча сила» на перехресті цивілізацій.¹⁹⁵

Артикуляція глобальних амбіцій індійським урядом за Н. Моді знов повернулась на континуумі ближче до «жорсткої сили»: окрім реактуалізації уваги до концепцій першочергового та розширеного сусідства¹⁹⁶ було проголошено про необхідність посилення глобального впливу через перейняття більшої відповідальності – міністр закордонних справ С. Джайшанкар у 2015 році зазначив: «Її [індійський] зовнішньополітичний вимір полягає в прагненні стати провідною силою, а не лише силою, що балансує. Відповідно, існує також готовність взяти на себе більшу глобальну відповідальність».¹⁹⁷ Прокламація відмови від виключно балансуєчої ролі збіглася із зменшенням уваги індійського уряду до Руху неприєднання: у 2016 та 2019 роках Н. Моді пропустив Конференцію глав держав і урядів Руху неприєднання, ставши першим індійським прем'єр-міністром, який це зробив.

Водночас вже у 2017 році головою Бхаратія джаната парті, А. Шах, було висловлено тезу щодо початку індійського шляху до ролі вчителя Всесвіту під керівництвом Н. Моді, оскільки після того як він прийшов до влади люди почали з повагою дивитися на Індію.¹⁹⁸ Ідея базується на синтезі двох вимірів.

¹⁹⁵ Hall I. Narendra Modi and India's normative power. P. 119-120.

¹⁹⁶ У межах перезапуску політики щодо сусідів на інавгурацію Н. Моді були запрошені лідери держав-членів АРСПА, зокрема і прем'єр-міністр Пакистану Н. Шаріф. Але серія транскордонних терористичних атак у 2016 році похитнула першочергову стратегію уряду Н. Моді, через що діяльність у межах АРСПА знов була заблокована індо-пакистанським протистоянням, що спонукало до заглибленої співпраці у межах Ініціативи Бенгальської затоки щодо багатосекторного технічного та економічного співробітництва. У межах розширеного сусідства відбувся перехід від політики «Дивитися на Схід» до «Діяти на Сході»; окрім того переорієнтація уваги до BIMSTEC фактично об'єднала платформи двох регіонів, що розширило межі регіональної діяльності.

¹⁹⁷ IISS Fullerton Lecture by Dr. S. Jaishankar, Foreign Secretary in Singapore. *Government of India, Ministry of External Affairs*. URL: <http://surl.li/tuzhu> (data of access: 17.03.2024)

¹⁹⁸ India on way to become 'Vishwa Guru' under PM Narendra Modi: Amit Shah. *The Indian Express*. URL: <https://indianexpress.com/article/india/india-on-way-to-become-vishwa-guru-under-modi-amit-shah-4804375/> (data of access: 2.02.2024)

Першочергове значення мало накопичення ресурсів сили: внутрішня спрямованість на питаннях розвитку – проведення фінансових реформ [найважливішим було впровадження податку на товари та послуги] та запровадження економічних ініціатив [у період з 2014 по 2023 оголошено дві великі економічні ініціативи – «Зроби в Індії»¹⁹⁹ та «Амріт Каал»²⁰⁰] – збігалася із світовим визнанням зростаючої могутності Індії: Всесвітній економічний форум пророкує досягнення Індією статусу третьої економіки світу за п'ять років.²⁰¹

Іншим виміром є цивілізаційний наратив: Н. Моді є лідером від Бхаратія джаната партії, що базується на ідеології хіндутви, яка отримала практичне втілення за адміністрації прем'єр-міністра: широкий резонанс отримало прийняття Закону про громадянство у 2019 році, який прискорював процес отримання громадянства немусульманських іммігрантів [індуїсти, сикхи, буддисти, джайни, парси та християни] з Афганістану, Пакистану та Бангладеш, які прибули до Індії до 2015 року.²⁰²

Хоча прописаного виключення груп немусульманських іммігрантів у законі нема, а зазначені групи відзначаються як меншини, які можуть бути переслідувані у таких країнах як Пакистан і Бангладеш, де більшість мусульмани, – це все одно створює релігійне підґрунтя для отримання громадянства, що підважує секулярні основи.

Важливим є розмежування перцептивності нормативності за Дж. Неру та Н. Моді: проект Дж. Неру є світським, який хоча не виключає ідею цивілізаційної виключності Індії, формує її у термінах посередництва та альтернативності; проект Н. Моді, навпаки, замість інтеграції цивілізаційної

¹⁹⁹ Ініціатива спрямована на перетворення Індії у світовий виробничий центр за рахунок заохочення іноземних інвестицій та покращення бізнес-клімату.

²⁰⁰ Концепт передбачає план реструктуризації усіх секторів економіки на майбутні 25 років до 2047 року через швидке прибуткове зростання, покращення умов життя для всіх, інфраструктурний та технологічний прогрес, а також відновлення довіри світу до Індії. За наступні 25 років концепт «Амріта Каал» має зробити Індію розвиненою нацією.

²⁰¹ India could become the world's 3rd largest economy in the next 5 years. Here's how. *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2024/01/how-india-can-seize-its-moment-to-become-the-world-s-third-largest-economy/> (data of access: 18.02.2024)

²⁰² Krishnan M. India: Is 'Hindutva' a civilizational principle? *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/en/india-is-the-ruling-bjps-hindutva-approach-a-civilizational-principle/a-60835665> (data of access: 5.02.2024)

виключності у світську контекстуальність акцентує наратив цивілізаційної спадщини Індії, яка бере початок з індуїстських релігійних вірувань. Однак, до початку повномасштабної війни росії проти України трансформація позиції на континуумі артикуляції претензій у бік нормативної сили відбувалася спорадично.

Індійський уряд, постулюючи більш прагматичний підхід до зовнішньополітичної стратегії, який базувався на пріоритетності елементів «жорсткої сили», не мав альтернативного варіанту для розгортання нормативного виміру, окрім як продовження участі в Русі неприєднання та G-77, що вже не відповідало її власному перцептивному сприйняттю. Але початок повномасштабної війни в Україні інтенсифікував трансформаційні процеси, створюючи додатковий вимір розгортання нормативного проекту Н. Моді.

Фреймування війни в Україні західним світом свідомо чи ні формується у термінах протистояння демократії та авторитаризму, що на думку М. Цуруока, є помилковим та непродуктивним з двох причин: по-перше, це вводить в оману щодо причин неприйнятності війни, по-друге, це потенційно звужує коло підтримки держав, бо їм треба бути демократіями, аби виступити проти російської агресії.²⁰³

Відмова найбільшої демократії світу приєднатися до засудження російської агресії²⁰⁴ також підважує цей тип аргументації, загострюючи розбіжності сприйняття ситуації у контексті нового кліважу: між так званими Глобальним Півднем та Глобальною Північчю. М. Кутлай та З. Оніс відзначають, що серед країн так званого Глобального Півдня розповсюджене сприйняття російсько-

²⁰³Tsuruoka M. Why the War in Ukraine is not about Democracy versus Authoritarianism. *RUSI*. URL: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/why-war-ukraine-not-about-democracy-versus-authoritarianism> (data of access: 16.02.2024).

²⁰⁴ Республіка Індія після початку повномасштабного вторгнення зайняла нейтральну позицію щодо російсько-української війни. Першого березня 2022 року Н. Моді скликав спеціальне засідання стосовно ситуації в Україні, стигматизувавши події як «українську кризу», де було сформульовано базис індійського ставлення до конфлікту: індійський уряд робив акцент на необхідності дотримання міжнародного права, активно закликав до проведення негайних перемовин та дотримання принципу невтручання у двосторонні російсько-українські відносини. Також Індія не ввела санкції проти росії та утримується від прямого засудження російської агресії проти України.

української війни як «європейської війни», яка не зачіпає напряду їхні інтереси, через що нейтральна позиція вважалася оптимальнішою стратегією.²⁰⁵

Хоча більшість держав Латинської Америки, Африки, Азії підтримали Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1 (Агресія проти України), яку ухвалили із результатом 141 за – 5 проти, одразу виокремився пул держав, які утрималися або були відсутні²⁰⁶ – сумарно 47 держав, які вирішили формально дотриматися нейтралітету у питанні російсько-української війни. Країни так званого Глобального Півдня також не приєдналися до економічних санкцій проти росії, що створило додаткову напругу, активізуючи критику європоцентричності.

С. Джайшанкар використав тезу, що західні країни вважають, що проблеми Європи є проблемами усього світу, хоча водночас проблеми світу не є проблемами Європи, відповідаючи на звинувачення Глобального Півдня в недостатній підтримці України, оскільки неприєднання до економічних санкцій створює обхідні шляхи та утримує російську економіку від прогнозованої кризи.²⁰⁷ Позиція міністра закордонних справ Індії не є окремішньою, лунаючи радше у термінах голосу всього Глобального Півдня.

Тож, російсько-українська війна фактично створила нормативну нішу для Республіки Індії – голос так званого Глобального Півдня. На перший погляд нормативний проект «голос Глобального Півдня» видається оновленою версією концепції альтернативного шляху/посередництва сформульованої ще Дж. Неру – навіть коло держав, які прагне представляти Індія, у обох концепціях тотожне – умовно так званий Глобальний Південь це і є країни так званого «Руху неприєднання».²⁰⁸ Також схожими є наративи про глобальну справедливість:

²⁰⁵ Kutlay M., Öniş Z. A Critical Juncture: Russia, Ukraine and the Global South. *Survival*. 2024. Vol. 66. P. 21.

²⁰⁶ Aggression against Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly. UN. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3959039?ln=en> (data of access: 13.02.2024)

²⁰⁷ Шуліокас Ю. "Проблеми Європи - це не проблеми світу" - чому Глобальний Південь не приєднується до санкцій проти Росії? *LRT*. URL: <https://www.lrt.lt/ua/novini/1263/2086502/problemi-evropi-tse-ne-problemi-svitu-chomu-global-nii-pivden-ne-priiednuiet-sia-do-sanktsii-proti-rosiyi> (дата звернення: 14.02.2024)

²⁰⁸ Гарань О. Як зрозуміти Глобальний Південь та навіщо він Україні. Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва». URL: <https://dif.org.ua/article/yak-zrozumiti-globalniy-pivden-ta-navishcho-vin-ukraini-rozpovidae-profesor-oleksiy-garan> (data of access: 21.02.2024)

наразі Н. Моді акцентує увагу на питанні інфляції та продовольчої кризи у країнах, що розвиваються, через російсько-українську війну.

З іншого боку, є дві ключові відмінності від концепції Дж. Неру: по-перше, проект «голос Глобального Півдня» стає частиною ширшого цивілізаційного наративу – вчителя/друга Всесвіту [вішвагуру/вішвамітра]; по-друге, Рух неприєднання базувався на логіці виключення заради включення – не маючи змогу змінити статус-кво констеляції сил, альтернативний шлях передбачав свідоме виключення із логіки біполярного протистояння, аби не просто пристосуватися, а отримати окремішнє місце на міжнародній арені [включення] – а ідея голосу Глобального Півдня, навпаки, керується виключно логікою включення.

Індійський уряд не просто балансує між чужими дискурсами – західним дискурсом війни демократій-авторитарних режимів та російським дискурсом війни проти «колективного Заходу» [що є спробою сформувати ширший контрарний кліваж: Захід – не Захід; та який активно підтримується лише незначною кількістю прихильників, як Білорусь та Північна Корея], які, окрім того, не знаходять широкого відклику серед країн Глобального Півдня – а артикулює власний: російсько-українська криза є прикладом численних криз у сьогодишньому світі, яка сягає корінням в пострадянську політику, питання розширення НАТО та приналежить до ширшого контексту динаміки взаємовідносин між Росією та Європою.²⁰⁹

Просторова роздробленість наративів: західний, російський та індійський – створює дискурсійну багатополярність, що обумовлює відсутність необхідності використання логіки виключення. Артикуляцію китайського уряду щодо російсько-української війни складно класифікувати як повноцінно окремий дискурс: маніфестація ідеї провокування російської агресії з боку держав Заходу через розширення НАТО знаходить схожість одразу із індійським та російським наративами, але Б. Дюбен вважає, що з точки зору Китаю російсько-

²⁰⁹ Ukraine crisis has its roots in post-Soviet politics: Jaishankar. *The Indian Express*. URL: <https://indianexpress.com/article/india/ukraine-crisis-has-its-roots-in-post-soviet-politics-jaishankar-7786688/> (data of access: 18.02.2024)

українська війна виглядає як конфлікт між демократіями та авторитарними режимами,²¹⁰ що фактично зміщує китайський дискурс ближче до західного.

Компліментарність між індійським дискурсом та позиціонуванням держав так званого Глобального Півдня стосовно російсько-української війни є найбільшою. Першочергово нейтральність пов'язана із захистом національних інтересів: М. Аббар, А. Басундоро та Т. Трістанто стверджують, що країни так званого Глобального Півдня будуть надавати перевагу своїм егоїстичними інтересами над збереженням цінностей, які вони поділяють між собою [мова йде про повагу до суверенітету].²¹¹ Таким чином, індійський уряд, використовуючи географічну лінзу багатополлярності, ставить пріоритет інтересів держав Глобального Півдня у відповідних регіонах, звужуючи російсько-українську війну до проблем Європи, за які не мають нести відповідальності інші.

Артикуляція забезпечує і включення захисту національних інтересів, і збереження формальної прихильності традиційним цінностям Руху неприєднання, зокрема принципу дотримання суверенітету та невтручання, навіть за умов нейтралітету: аргументація, що хоча суверенітет України був порушений, але водночас розширення НАТО поставило під питання національну безпеку та суверенітет росії,²¹² обумовлює представлення нейтральності як неупередженого та об'єктивного підходу до вирішення конфлікту, оминаючи ситуацію створення глухого кута.

Обидві держави – Індія та Китай – яких позначають як конкуруючих умовних лідерів так званого Глобального Півдня, після початку повномасштабної війни росії проти України демонстрували «повний» нейтралітет, утримавшись від голосування щодо шести резолюцій Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1 – ES-

²¹⁰ Чурікова Н. Китай підтримує Росію у протистоянні із Заходом, але не з ідеологічних причин – експерти. *Голос Америки*. URL: <https://www.holosameryky.com/a/kytaj-pidtrymuje-rosiju-ne-z-ideologichykh-mirkuvan/6817997.html> (data of access: 23.02.2024)

²¹¹ Abrar M., Basundoro A., Trystanto T. Assessing the Response of the Global South to Russo-Ukrainian War: Case Study of India. *Global South Review*. 2022. Vol. 4, no. 2. P. 10.

²¹² Ця російська теза, що розширення НАТО на Схід поблизу кордонів росії створює загрозу національній безпеці та суверенітету, приймається та використовується Індією та Китаєм як один з аргументів відмови покладання відповідальності та визнання росії як держави агресора.

11/6. Він, проте, не є ані сталим: Індія під час процедурного голосування щодо участі Зеленського в засіданні Ради Безпеки ООН проголосувала за; також обидві держави проголосували за резолюцію A/77/L.65 «Співпраця між ООН та Радою Європи», де прямо згадується росія як агресор: « ... безпрецедентні виклики, що постали перед Європою після агресії Російської Федерації проти України, а до того проти Грузії ... »;²¹³ ані гомогенним: позиція китайського уряду сприймається радше як «проросійська нейтральність», а позиція індійського уряду зазвичай не отримує такого предикату через її стратегічну взаємодію із країнами Заходу.

М. Міллер підкреслює, що змагання між Китаєм та Індією, аби очолити Глобальний Південь, розпочалося ще у 1955 році на Конференції в Бандунзі та триває досі: наразі китайська стратегія, на її думку, базується на розбудові китайської моделі як альтернативної по відношенню до США, а індійська стратегія полягає у посередництві між Глобальним Півднем та західним світом.²¹⁴ Ч. Бо артикулює альтернативну думку: «Китай не має наміру ставати лідером Глобального Півдня, а Індія навряд чи стане ним, навіть якщо захоче».²¹⁵

Китайськими представниками постулюється факт приналежності Китаю до країн Глобального Півдня як природний порядок, який не зміниться незалежно від того, наскільки розвиненою стане держава.²¹⁶ Водночас відсутня артикуляція китайських прагнень репрезентувати себе як голос Глобального Півдня, що пояснюється акцентуацією на «економічній силі» — китайська модель намагається створити рамки підважування міжнародного економічного порядку шляхом створення альтернативних інституцій [Азіатський банк

²¹³ Cooperation between the United Nations and the Council of Europe. *UN*. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/ltd/n23/116/57/pdf/n2311657.pdf?token=p6FAkfWc3vXYwCzaz5&fe=true> (data of access: 1.03.2024)

²¹⁴ Miller M. China and India Compete for Leadership of the Global South. *CFR*. URL: <https://www.cfr.org/blog/china-and-india-compete-leadership-global-south> (data of access: 20.02.2024)

²¹⁵ Bo Z. China and India should be Global South anchors, not power competitors. *South China Morning Post*. URL: <https://www.scmp.com/comment/opinion/article/3250458/china-and-india-should-be-global-south-anchors-not-power-competitors> (data of access: 22.02.2024)

²¹⁶ China wants to be the leader of the global south. *The Economist*. URL: <https://www.economist.com/china/2023/09/21/china-wants-to-be-the-leader-of-the-global-south> (data of access: 19.02.2024)

інфраструктурних інвестицій, Новий банк розвитку] та запровадження глобальних ініціатив [«Один пояс, один шлях», Ініціатива глобального розвитку].

Індійська спроможність економічного охоплення є меншою за китайську, однак китайська стратегія використовує логіку виключення, як це було за моделі неприєднання Дж. Неру – китайська модель попри її певні успіхи у розбудові альтернативності економічному порядку не є настільки ефективною; найбільшу загрозу, як вважають експерти, представляє не модель в цілому, а двосторонні домовленості, які налагоджуються під час комунікації у рамках моделі.²¹⁷ Перевага адміністрації Н. Моді у боротьбі за вплив на теренах Глобального Півдня полягає у здатності використовувати логіку прямого включення, інтегруючи інтереси в існуючу констеляцію сил.

У грудні 2022 року Республіка Індія прийняла головування в G-20, після чого міністр закордонних справ С. Джайшанкар заявив, що країна буде голосом Глобального Півдня, який недостатньо представлений на таких форумах.²¹⁸ Як керівний принцип було артикульовано «Sabka Saath, Sabka Vikas», що є частиною від ширшого гасла, яке використовує прем'єр-міністр Н. Моді «Sabka Saath, Sabka Vikas Aur Sabka Vishwas», що означає «Разом з усіма, розвиток для всіх і довіра всіх»; постулюючи, що за умови коли всі співпрацюють, то й прогресу досягають усі, що можливе за наявності довіри.

Протягом періоду головування в G-20 Індії вдалося акумулювати потенціал проекту «голос Глобального Півдня», змістивши терези у свій бік за рахунок трьох основних факторів: по-перше, теми порядку денного були сконструйовані у термінах зацікавленості держав так званого Глобального Півдня: фінансова стабільність, економічне зростання та потреби розвитку.²¹⁹ По-друге, якщо за

²¹⁷ Colley C. The Fallacy of a Chinese Alternative to the Western Order. *Wilson Center*. URL: <https://www.wilsoncenter.org/article/fallacy-chinese-alternative-western-order> (data of access: 25.02.2024)

²¹⁸ Singh R. Govt says India to be 'voice of Global South': What the term means. *The Indian Express*. URL: <https://indianexpress.com/article/explained/govt-says-india-to-be-voice-of-global-south-what-the-term-means-8309807/> (data of access: 26.02.2024)

²¹⁹ Tran H. Will the G20 Summit help India become the voice of the Global South? *Atlantic Council*. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/will-the-g20-summit-help-india-become-the-voice-of-the-global-south/> (data of access: 18.02.2024)

результатами саміту на Балі у 2022 році лідери країн Великої двадцятки ухвалили декларацію, в якій засуджувалася російська агресія проти України, що було маніфестацією перемоги західного наративу, то у 2023 році адміністрація Н. Моді спромоглася сформувати порядок денний відповідно до індійського дискурсу.

Це можна розглядати як перемогу індійської дипломатії з двох причин: з одного боку, вироблення спільної декларації попри наявні розбіжності у поглядах лідерів Великої двадцятки щодо включення та формулювання питань пов'язаних із російсько-українською війною та початковий провал пропозиції індійської сторони у спільному комюніке із питання засудження війни в Україні також врахувати думку росії та Китаю,²²⁰ надали додаткову вагу мантрі «Sabka Saath, Sabka Vikas» – це не просто гарне гасло, а інклюзивна й амбітна ідея, яку Індія здатна втілити на практиці для забезпечення глобального миру, подолавши існуючий дефіцит довіри.²²¹ Акцент на подоланні дефіциту довіри та укріпленні стабільності також підкріплює актуалізацію дискурсу Індії як друг Всесвіту.

Вилучення згадки про російську агресію, при наявності абстрактних тверджень про підтвердження державами своїх національних позицій та ухвалених резолюцій у контексті війни в Україні, із зауваженням необхідності дотримуватися у своїх діях цілей та принципів Статуту ООН у всій його повноті²²² – формально не створює інконгруентність між заявою та традиційними цінностями Глобального Півдня, але зміщує акцент на сам факт війни, без залучення уваги до неприйнятності війни, що відповідає більше інтересам Глобального Півдня: так, у Китаї (42%), Туреччині (48%) та Індії (54%) щонайменше більше двох п'ятих надає перевагу якнайшвидшому

²²⁰ Acharya S., Ohri N., Singh S. India seeks G20 consensus by noting Russia's views on Ukraine. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/india-seeks-g20-consensus-by-noting-russias-views-ukraine-2023-09-07/> (data of access: 15.02.2024)

²²¹ Brajesh T. PM Modi backs up 'Sabka Saath Sabka Vikas' mantra with action. *The Sunday Guardian*. URL: <https://sundayguardianlive.com/news/pm-modi-backs-up-sabka-saath-sabka-vikas-mantra-with-action> (data of access: 4.03.2024)

²²² G20 New Delhi Leaders' Declaration. URL: <https://www.mea.gov.in/Images/CPV/G20-New-Delhi-Leaders-Declaration.pdf> (data of access: 20.02.2024)

закінченню війни навіть за умови, що Україні доведеться відмовитися від території.²²³

І останнім фактором зміцнення позицій Республіки Індія як «голосу Глобального Півдня» є реалізація індійської ініціативи надання повноцінного членства Африканському Союзу у «Групі двадцяти», що представляє дух «Sabka Saath»,²²⁴ оскільки за словами Н. Моді в Індії «... є бачення інклюзивності, і, керуючись цим баченням, ми запросили Африканський Союз стати постійним членом G20».²²⁵

Речник президента Південно-Африканської Республіки В. Магвенья прокоментував цей крок наступним чином: «Наразі ми рухаємося в напрямку, який включає ті частини світу, які були виключені».²²⁶ Індія як «голос Глобального Півдня» може запропонувати включення/інклюзивність в існуючий міжнародний порядок завдяки налагодженим взаємовідносинам як з країнами Заходу, так і з росією чи Китаєм, на чому наголошують як представники індійського уряду, так і країн так званого Глобального Півдня.

Окрім діяльності в межах вже існуючих організацій, Республіка Індія також створює нові ініціативи: у січні 2023 року вперше відбувся віртуальний саміт «Голос Глобального Півдня» на тему «Єдність голосу, єдність мети» із ціллю координації/об'єднання позицій країн стосовно нагальних питань.²²⁷ Всього було організовано два саміти: другий проходив у листопаді 2023 року, на якому обговорювали ключові результати та виклики у межах «Групи двадцяти».²²⁸ Цікаво, що ініціатива також проголошувалася у дусі натхнення розширеним принципом «Sabka Saath, Sabka Vikas aur Sabka Vishwas» до «Sabka Saath, Sabka

²²³ Ash T., Krastev I., Leonard M. United West, divided from the rest: Global public opinion one year into Russia's war on Ukraine. *European Council on Foreign Relations*. URL: <https://ecfr.eu/publication/united-west-divided-from-the-rest-global-public-opinion-one-year-into-russias-war-on-ukraine/> (data of access: 2.03.2024)

²²⁴ English translation of Prime Minister's opening remarks at the G20 Summit. *Government of India, Ministry of External Affairs*. URL: <http://surl.li/txgpl> (data of access: 19.02.2024)

²²⁵ Цитовано за: Indian PM Modi proposes full G20 membership for African Union. *Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2023/8/27/indian-pm-modi-proposes-full-g20-membership-for-african-union> (data of access: 21.02.2024)

²²⁶ G20 admits African Union as permanent member. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/g20-admit-african-union-permanent-member-new-delhi-summit-draft-declaration-2023-09-09/> (data of access: 26.02.2024)

²²⁷ 1st Voice of Global South Summit 2023. *Government of India, Ministry of External Affairs*. URL: <https://www.mea.gov.in/voice-of-global-summit.htm> (data of access: 17.02.2024)

²²⁸ 2nd Voice of Global South Summit 2023. *Government of India, Ministry of External Affairs*. URL: <https://www.mea.gov.in/second-vgss.htm> (data of access: 17.02.2024)

Vikas, Sabka Vishwas aur Sabka Prayas» [Разом з усіма, розвиток для всіх, довіра всіх і зусилля всіх], спираючись на філософію В. Кутумбакама.²²⁹

Російсько-українська війна створила простір для актуалізації концепції вішвагуру не тільки з огляду минулого, але й базуючись у теперішньому: до початку повномасштабної агресії росії проти України ця концепція вже була озвучена в публічному просторі та набула певної акумулятивної здатності зважаючи на позиціювання Індії під час пандемії Covid-19, але її потенціал залишався обмеженим з огляду на невідповідність масштабів її діяльності у порівнянні із масштабами місії.

К. Естрада постулює, що індійська концепція вішвагуру постулюється через «почуття місії» у термінах «нормативної сили» із урахуванням історичної спадщини та цивілізаційних переконань задля не просто визнання індійського статусу іншими глобальними акторами на рівних, – бо на її думку визначальний вплив на концепцію мало недостатнє визнання з боку великих західних держав – а для досягнення інверсії глобальної ієрархії.²³⁰

Базис концепції складають цивілізаційні переконання, які беруть початок з індуїстських вірувань: індійські претензії на статус вчителя Всесвіту, як зазначає Б. Джаміджа, ґрунтуються на ідеї В. Кутумбакама, що світ – це одна сім'я – першість цього розуміння, яку відстоюють індуїсти, та дотримання головних принципів філософії обумовлює бачення причин надання статусу гуру саме Індії.²³¹ Велике значення для концепції мають ідеї висловлені С. Вівекананда, на які спирається Н. Моді – саме на основі його робіт нинішній прем'єр-міністр сформував бачення Індії як вішвагуру як імпліцитну альтернативу постколоніальному нерувіанському баченню Індії як інтернаціоналістичної «нормативної сили».²³²

²²⁹ Філософія Васудгайви Кутумбакама представляє концепцію Земля – це одна сім'я, де всі люди несуть колективну відповідальність один перед одним і перед спільним майбутнім, ставлячи на перше місце загальне благо, а не індивідуальні чи сімейні інтереси, приділяючи значну увагу глобальній солідарності та відповідальності.

²³⁰ Estrada K. What is a vishwaguru? P. 435-443.

²³¹ Dhamija B. How to be Vishwa Guru: India must stop squandering its strengths and help solve today's global problems. *The Times of India*. URL: <https://timesofindia.indiatimes.com/blogs/toi-edit-page/how-to-be-vishwa-guru-india-must-stop-squandering-its-strengths-and-help-solve-todays-global-problems/> (data of access: 19.02.2024)

²³² Hall I. Narendra Modi and India's normative power. P. 127.

С. Вівекананда артикулював, що Індія, аби стати вішвагуру, якою вона повинна бути – вішвагуру фактично є частиною дискурсу цивілізаційної виключності Індії, через що її особливе становище на міжнародній арені вважається природнім станом – має задіяти активний підхід «карма-йога» або «йога дії» – практична дія у світі, щоб виправити помилки та полегшити соціальні проблеми, а також надати духовні знання іншим в Індії та за її межами, оскільки хоча індуїзм містить ідею духовної єдності світу, але індусам недостатньо жити споглядальним життям, бо повідомлення про повернення Індією до статусу вішвагуру треба поширювати.²³³

Тож, засновуючись на переконаннях цивілізаційної виключності, ідею моральної переваги треба було довести через практичні дії, аби маніфестувати оновлене становлення Індії як вішвагуру. А. Свамінатан висуває критичне зауваження, що Індія не відповідає статусу вчителя Всесвіту, бо гуру ніхто без учнів, а в Індії таких немає; на його думку, наратив гуру підтримується виключно за рахунок збільшеної уваги до Індії західними партнерами у контексті необхідності протистояти Китаю.²³⁴

Російсько-українська війна вплинула на індійське втілення «карми-йога» у теперішньому у двох напрямках: надала імпульс для створення базису концепції вішвагуру у сьогоденні через проект «голос Глобального Півдня» та спонукала до створення нового наративу – вішвамїтра. Проект «голос Глобального Півдня» відповідає цивілізаційному наративу вішвагуру, оскільки керівним принципом як на саміті «Великої двадцятки» так і на саміті «Голос Глобального Півдня» було проголошено «Sabka Saath, Sabka Vikas, Sabka Vishwas aur Sabka Prayas», який ґрунтується на філософії В. Кутумбакама та спрямований на досягнення констеляції увесь світ – одна родина.

Нейтральність щодо російсько-української війни та зосередженість на гуманітарних питаннях обумовлюють індійську гнучкість вибудовувати зв'язки із конфліктуючими сторонами, досягаючи спільної позиції, що постулюється як

²³³ Цитовано за: Hall I. Narendra Modi and India's normative power. P. 126-127.

²³⁴ Swaminathan A. India's Modi is not the world's guru. *Nikkei Asia*. URL: <https://asia.nikkei.com/Opinion/India-s-Modi-is-not-the-world-s-guru> (data of access: 3.03.2024)

здатність Індії бути не просто мостом між різними силами, а представляти себе як опору стабільності та довіри у глобальному масштабі.

Здатність Індії змінювати констеляції сил в існуючих організаціях на користь власного бачення інклюзивності, хоча є обмеженим – у G-20 включення Африканського Союзу пройшло успішно, але прагнення Індії отримати постійне місце у Раді Безпеки ООН все ще не реалізоване, що вказує на обмеженість її здатності до впливу – створює позитивне підкріплення ідеї слідування за Індією як гуру, що створює перспективи репрезентації скоординованої позиції голосів так званого Глобального Півдня.

Іншою зміною стало впровадження наративу вішвамітра: концепція другої Всесвіту базується також на широкій мережі взаємовідносин Індії, як із західними країнами, державами-членами БРІКС та країнами Глобального Півдня. Як зазначалося щодо південноазійського регіону – присутність Індії в кожній країні регіону є суттєвою, так і на міжнародній арені – Індія присутня майже в усіх організаціях, утримуючись від умовного розподілу на альянси та дотримуючись принципу «стратегічної автономності» зберігає найвищий потенціал проникності.

За словами Н. Моді: «Світ дивиться на Індію як на важливу опору стабільності, друга, якому можна довіряти, партнера, який вірить у розвиток, орієнтований на людей, голос, який вірить у глобальне благо, голос Глобального Півдня...».²³⁵ Першочерговий підйом пов'язується із внеском боротьби проти пандемії Covid-19, але дедалі більше уваги приділяється питанню проекту «голос Глобального Півдня»: наразі Індія стає голосом Глобального Півдня, а її багата спадщина стає силою для світу, тому з'являється нова віра в потенціал Індії, її свідомість.²³⁶ Окрім ідеї вішвамітра, також у цьому контексті нового

²³⁵ Vibrant Gujarat Global Summit 2024: India a vishwa mitra, says PM Modi. *Business Standard*. URL: https://www.business-standard.com/india-news/vibrant-gujarat-global-summit-2024-india-a-vishwa-mitra-says-pm-modi-124011000763_1.html (data of access: 5.03.2024)

²³⁶ India has emerged as 'Vishwa Mitra,' says Prime Minister Modi in Independence Day speech. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/news/india/india-has-emerged-as-vishwa-mitra-says-prime-minister-modi-in-independence-day-speech/articleshow/102741472.cms?from=mdr> (data of access: 9.03.2024)

звучання набуває ідея «Vishwa ka atut saathi» (Індія як надійний світовий партнер).

Отже, хоча Республіка Індія від початку XXI століття класифікується як «сила, що зростає», постулювання прагнення до вищого статусу в глобальній ієрархії є визначальною рисою великої стратегії Індії від моменту здобуття незалежності в 1947 році. Ці прагнення артикулювалися на континуумі у термінах між «нормативною» та «жорсткою силами»: за прем'єрства Н. Моді постулювання глобальних амбіцій поступово зміщувалося від артикуляції в термінах «жорсткої сили» до простору нормативної артикуляції. Повномасштабна російсько-українська війна інтенсифікувала цю тенденцію, актуалізуючи цивілізаційні наративи у великій стратегії Індії.

Загострення кліважу Глобальний Південь – Глобальна Північ створило імпульс для концептуальної ніші – так званий голос Глобального Півдня. Компліментарність індійського дискурсу щодо російсько-української війни із позиціями країн так званого Глобального Півдня та стратегічна нейтральність, яка створює систему взаємовідносин із більшістю держав світу сприяли артикуляції слідування принципу «Sabka Saath, Sabka Vikas, Sabka Vishwas aur Sabka Prayas», який є частиною філософії В. Кутумбакама щодо представлення світу як єдиної родини.

Акцент на змозі виробити спільну позицію за керівництва Індії, попри розбіжності між багатьма акторами, як було на саміті «Великої двадцятки» у Нью-Дела, представляється як її здатність до подолання дефіциту довіри та укріплення стабільності, що підкріплює дискурси Індії як вішвагуру та вішвамїтра. Російська агресія проти України актуалізувала роль Індії як вішвагуру через створення простору для практичного втілення «карми-йога» через проект «голос Глобального Півдня» та створила потенціал для наративу вішвамїтру, оскільки індійський уряд, утримуючись від приєднання до альянсів, займає позицію «повної» нейтральності, що підкріплює ідею Н. Моді, що весь світ бачить друга в Індії.

3.2. Контroversійність впливу російсько-української війни на зовнішньополітичну стратегію Індії

К. Срінівасан у своїй роботі зазначає, що за вміле поводження щодо війни в Україні на похвалу заслуговують Н. Моді, А. Довал [радник з питань національної безпеки] та С. Джайшанкар, оскільки їм вдалось забезпечити Індії «солодке місце» у світових справах.²³⁷ Така артикуляція відповідає загальній логіці зовнішньополітичної стратегії Республіки Індія на глобальному рівні ієрархії: С. Джайшанкар постулює, що у рамках індійської великої стратегії передбачається «просування національних інтересів шляхом виявлення та використання можливостей, створених глобальними протиріччями».²³⁸

Предикат «солодкий» щодо індійського позиціонування на міжнародній арені, однак, є гіперболізацією: адміністрації Н. Моді вдалося у деяких питаннях використати повномасштабну російсько-українську війну для просування національних інтересів, як наприклад, формування нормативного проекту «голос Глобального Півдня», актуалізація наративу цивілізаційної виключності чи збільшення імпорту енергоносіїв [в першу чергу нафти] з росії за зниженими цінами; одночасно зі створенням можливостей російська агресія проти України створює нові виклики та інтенсифікує старі у контексті зовнішньополітичної стратегії Республіки Індія, впливаючи на її концептуальні засади.

Одним зі стовпів обґрунтування індійських прагнень здобути вищий статус у глобальній ієрархії є фактор швидкого економічного зростання, на який Індія спирається як «сила, що з'являється», та який було підважено під час пандемії Covid-19 і на який неоднозначно наразі впливає російсько-українська війна. За даними The New York Times Індія стала абсолютним лідером у збільшенні

²³⁷Srinivasan K. Ukraine War: an Update. Battleground Ukraine: The West versus Russia / ed. by Sharma R. 2024. P. 31.

²³⁸Jaishankar S. The India Way: Strategies for an Uncertain World. Noida: HarperCollins Publishers India, 2020. 11 p.

обсягів торгівлі із росією після вторгнення останньої в Україну: на жовтень 2022 року зростання склало +310%.²³⁹

Зміцнення торговельно-економічних зв'язків між Індією та росією першочергово відбувається за рахунок збільшення обсягів імпорту нафти: як зазначає С. Рао традиційно росія не була одним з найбільших постачальників нафти – на неї припадало всього 0,2% імпорту,²⁴⁰ після вторгнення ця частка збільшилися до рекордних 42% у липні 2023 року [станом на квітень 2024 року частка складала приблизно 40%]²⁴¹ за рахунок двох факторів: дисконтна знижка та постачання на основі безкоштовного транспортування.

Додаткову привабливість російської нафти становить можливість диференціювати джерела імпорту, оскільки до початку повномасштабної агресії росії проти України головними постачальниками нафти були країни Близького Сходу: у 2021 році їхня частка сумарно склала 61%.²⁴² Напруженість на Близькому Сході, зокрема у відносинах між Іраном, який був найбільшим постачальником нафти – на нього припадало приблизно одна п'ята всього імпорту Індії – та Ізраїлем створюють ризики для підвищення цін на нафту.

М. Ягоуб підкреслює, що досі напруженість у Червоному морі мала незначний вплив на ціни на енергоносії, але напруженість в Ірані, особливо навколо Ормузу, може потенційно призвести до підвищення цін.²⁴³ Покращення відносин між Індією та Ізраїлем за адміністрації Н. Моді, як і активна артикуляція хіндутви можуть підвищити напругу між Республікою Індія та її

²³⁹Gamio L., Swanson A. How Russia Pays for War. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/interactive/2022/10/30/business/economy/russia-trade-ukraine-war.html> (data of access: 14.05.2024)

²⁴⁰Ворожбит О. Свасті Рао: «За зачиненими дверима в Індії точиться багато дискусій про те, наскільки стійкими можуть бути відносини з Росією». *Український тиждень*. URL: <https://tyzhden.ua/svasti-rao-za-zachynenymy-dveryma-v-indii-tochysia-bahato-dyskusij-pro-te-naskilky-stijkymy-mozhut-vidnosyny-z-rosiiei/> (дата звернення: 5.05.2024)

²⁴¹Choudhary S. Share of Russian crude in India's imports rises to nearly 40% in April. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/industry/energy/oil-gas/share-of-russian-crude-in-indias-imports-rises-to-nearly-40-in-april/articleshow/109795265.cms?from=mdr> (data of access: 6.05.2024)

²⁴²Country Analysis Executive Summary: India. *EIA*. URL: https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/India/india.pdf (data of access: 29.04.2024)

²⁴³Kozul-Wright A. Oil prices steady despite Middle East tensions, but risks are rising. *Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/economy/2024/1/12/oil-prices-steady-despite-middle-east-tensions-but-risks-are-rising> (data of access: 7.05.2024)

постачальниками нафти на Близькому Сході, що зважаючи на рівень імпортозалежності [більше 87%] є ризиковим.

Імпорт російської нафти не тільки дозволив Індії заощадити \$3,6 мільярдів на імпорті енергоресурсів, але й використовувати перероблені нафтопродукти, зокрема очищену нафту, для її продажу в країни Європи: протягом 2022–2023 Індія експортувала 3,8 мільйонів тон нафти на суму у \$20 мільярдів.²⁴⁴ У порівняльній перспективі розрив між обсягами зростання імпортування сирової нафти з росії та експортування переробленої до країн Європейського Союзу є відносно невеликим: імпорт в 2023 році зріс на 140%, а експорт на 115% по відношенню до 2022 року.²⁴⁵

Попри позитивну тенденцію, імпортування нафти з росії має ряд викликів: перша проблема – економічні санкції ускладнюють торгові відносини: зокрема, наприкінці березня 2024 року індійські компанії тимчасово перервали імпортування вантажів з танкерів «Сомкомфлот» через включення Управлінням з контролю за іноземними активами (OFAC) міністерства фінансів США до списку санкцій 14 нафтових танкерів, у яких компанія має частку.

Іншим викликом є зменшення знижок: дисконт у 23% у перші п'ять місяців 2024 фінансового року у період з вересня по лютий скоротився до 8%.²⁴⁶ Збільшення цін було однією з причин, яка вплинула на рішення компанії Indian Oil Corporation не продовжувати угоду про постачання нафти із «Роснефть» після закінчення минулої 31 березня 2024 року.²⁴⁷

Невідповідність галопуючого темпу зростання частки російського імпорту та від'ємного експорту індійської продукції призводить до торговий дисбалансу

²⁴⁴ Гардус М., Савицький О. Відвернутися від рф: чи буде Індія цього року скорочувати імпорт нафти з росії. *Mind*. URL: <https://mind.ua/openmind/20268757-vidvernutisya-vid-rf-chi-bude-indiya-cogo-roku-skorochuvati-import-nafti-z-rosiyi> (data of access: 5.05.2024)

²⁴⁵ Europe bought Russian oil via India at record rates in 2023 despite Ukraine war. *The Times of India*. URL: <https://timesofindia.indiatimes.com/world/europe/europe-bought-russian-oil-via-india-at-record-rates-in-2023-despite-ukraine-war/articleshow/106777423.cms> (data of access: 5.05.2024)

²⁴⁶ Kumar A. India's crude oil import bill soars as Russian discount halves since Feb. *Business Standard*. URL: https://www.business-standard.com/economy/news/india-s-crude-oil-import-bill-soars-as-russian-discount-halves-since-feb-124052101095_1.html (data of access: 22.05.2024)

²⁴⁷ Verma N. India's top refiner set to tap spot oil as Russian term deal lapses, sources say. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/markets/commodities/indias-top-refiner-set-tap-spot-oil-russian-term-deal-lapses-sources-2024-04-01/> (data of access: 10.05.2024)

між державами. У порівняльній перспективі з 24 лютого до 20 листопада 2022 року у порівнянні із цим періодом у 2021 році впав експорт у чотирьох категоріях: телекомунікаційне обладнання [-86%], залізо та сталь [-46%], морська продукція [-10%] та лікарські засоби [-9%],²⁴⁸ але аналіз за ширший період з 24 лютого до 5 квітня листопада 2023 року демонструє, що динаміка дещо змінюється: експорт морської продукції склав +33%, а дефіцит експорту заліза та сталі порівняно із попереднім періодом став меншим [-31%].²⁴⁹

Торговий дефіцит не є однозначно позитивним чи негативним явищем: Рада з питань глобального майбутнього в рамках Всесвітнього економічного форуму підкреслює, що не існує прямого зв'язку між станом економіки країни та її торговельним балансом.²⁵⁰ Індії вдалося уникнути деяких викликів із якими можуть зіткнутися держави з торговим дефіцитом, до прикладу проблеми скорочення робочих місць – у Індії рівень безробіття навпаки у період з 2021 до 2023 року знизився з 4.2% до 3.1%.²⁵¹

Однак, є два інші виклики, з якими індійському уряду складніше впоратися: першою проблемою є потенційний відтік надходжень – на початку травня 2024 року стало відомо, що Індія та росія призупинили зусилля з врегулювання двосторонньої торгівлі в рупіях – через торговий дисбаланс росія матиме річний профіцит рупій у сумі понад \$40 мільярдів – що є невдачею для індійських імпортерів нафти зважаючи на витрати на конвертацію валюти [рупія не є вільноконвертованою валютою].²⁵² Другою проблемою є прив'язка

²⁴⁸ Shah A., Ahmed A., Stolyarov G. Exclusive: India asked by sanctions-hit Russia for parts for key sectors. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/india/india-asked-by-sanctions-hit-russia-parts-key-sectors-sources-2022-11-29/> (data of access: 8.05.2024)

²⁴⁹ Ahmed A., Bhat S. Exclusive: India, Russia suspend negotiations to settle trade in rupees. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/markets/currencies/india-russia-suspend-negotiations-settle-trade-rupees-sources-2023-05-04/> (data of access: 10.05.2024)

²⁵⁰ Torkington S. What is a trade deficit and how does it affect the economy? *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/11/trade-deficit-global-economy/> (data of access: 11.05.2024)

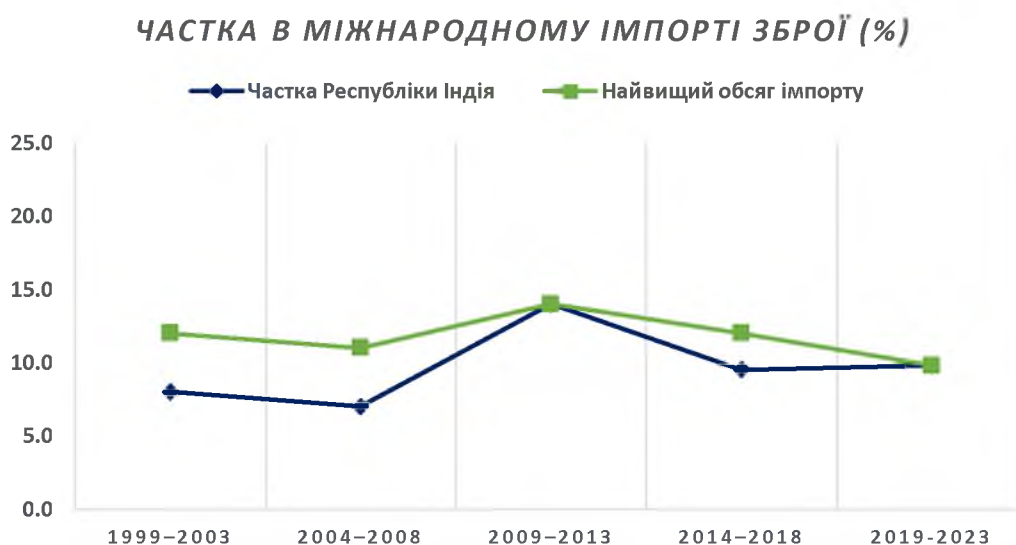
²⁵¹ India's unemployment rate dips to 3.1% in 2023, lowest in 3 years. *Business Today*. URL: <https://www.businesstoday.in/latest/economy/story/indias-unemployment-rate-dips-to-3-1-in-2023-lowest-in-3-years-420211-2024-03-05> (data of access: 11.05.2024)

²⁵² Ahmed A., Bhat S. Exclusive: India, Russia suspend negotiations to settle trade in rupees. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/markets/currencies/india-russia-suspend-negotiations-settle-trade-rupees-sources-2023-05-04/> (data of access: 10.05.2024)

до країни-експортера, що створює надмірну залежність від неї, як це відбулося у контексті імпортування Індією зброї.

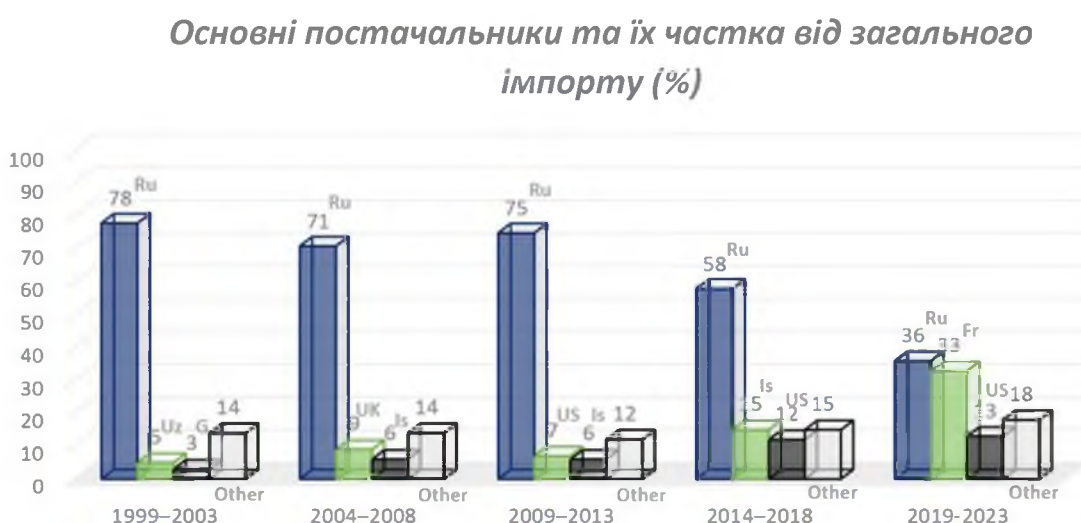
Згідно з даними Стокгольмського інституту дослідження проблем миру Республіка Індія з 1999 року на постійній основі є однією з найбільших країн-імпортерів зброї у світі; у період з 2019 по 2023 роки вона залишається найбільшим імпортером із часткою в 9.8% від загального імпорту.²⁵³

Схема 3.2.1. Частка імпорту зброї Республіки Індія

Джерело: на основі SIPRI Fact Sheets 2008-2023

Схема 3.2.2. Основні постачальники зброї Республіки Індія

Джерело: на основі SIPRI Fact Sheets 2008-2023

²⁵³ Wezeman P. Trends in International Arms Transfers, 2023. SIPRI Fact Sheet. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2024-03/fs_2403_at_2023.pdf (data of access: 10.05.2024)

Покладання на імпорт радянської [яка потім буде замінена російським імпортом] зброї можна розглядати як частину зовнішньополітичної стратегії, яка дозволила І. Ганді суттєво збільшити ресурси сили, та заклало одну з основ стратегічного партнерства між країнами. І хоча Республіка Індія досі є одним із найбільших імпортерів зброї, після приходу до влади Н. Моді відбулася концептуальна переоцінка через збільшену увагу до концепту стратегічної автономії.

Як видно зі схеми 3.2.2. тенденція скорочення імпортозалежності від росії почалася ще у період 2014-2018 років, а повномасштабна війна росії проти України її інтенсифікувала. У період з 2019 по 2023 рік показник імпорту з росії лише на 3% більше за імпорт з Франції та трохи більш ніж у два рази менше за середній показник імпортування у період з 1999 по 2014.

Російсько-українська повномасштабна війна створила декілька додаткових викликів: через війну в Україні росія, зосереджуючись на власному оборонному комплексі, не встигає постачати зброю вчасно – у березні 2023 року була зроблена перша заява від Військово-повітряних сил Індії щодо невиконання зобов'язань з імпортування зброї.²⁵⁴ Так, через потреби росії пов'язані із війною в Україні була відкладена поставка двох систем протиповітряної оборони С-400 до серпня 2026 року, хоча за договором між Індією та росією п'ять систем С-400 мали бути доставлені до 2024 року.²⁵⁵

Іншим викликом для імпортування російської зброї є економічні санкції. У 2023 році було призупинено російські військові поставки до Індії з огляду на проблеми із узгодженням механізму оплати.²⁵⁶ індійський уряд не використовує для розрахунку долари США чи рублі через ризик потрапити під вторинні санкції, а розрахунок у рупіях не влаштовує російську сторону зважаючи на

²⁵⁴ Kaushik K. Russia cannot meet arms delivery commitments because of war, Indian Air Force says. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/india/russia-cannot-meet-arms-delivery-commitments-because-war-indian-air-force-says-2023-03-23/> (data of access: 9.05.2024)

²⁵⁵ Russia to deliver last two squadrons of S-400 air defence missiles by 2026. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/russia-to-deliver-last-two-squadrons-of-s-400-air-defence-missiles-by-2026/articleshow/108655064.cms?from=mdr> (data of access: 10.05.2024)

²⁵⁶ Sen S., Chatterjee A. Russian arms sales to India stall due to fears over US sanctions. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/russian-arms-sales-to-india-stall-due-to-fears-over-us-sanctions/articleshow/99660976.cms?from=mdr> (data of access: 10.05.2024)

торговий дисбаланс та профіцит рупій; щодо альтернативних варіантів, як використання дирхамів чи китайського юаню, то абсолютно прийняттого для обох акторів нема.

Економічні санкції впливають на якість оснащення: зокрема, С. Рао зазначає, що з індійського боку є серйозні занепокоєння щодо використання побутових чипів, до прикладу з холодильників, у виробництві зброї.²⁵⁷ Проблеми із мікрочипами, обмеження доступу до оптичних систем, кулькових підшипників та верстатів обумовлює складності із оновленням, модернізацією та розробленням нових типів зброї: наприклад, відсутність доступу до високотехнологічних оптичних систем – росія спиралася у цьому питанні на французький експорт – зумовлює втрату точності у танкових прицілах.²⁵⁸

Війна росії проти України не тільки створила виклики для імпортування російської зброї Індією, але й висвітлила одну з головних проблем – застарілість. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки України наголошує на неефективності російської зброї через зосередженість на радянських здобутках у виробництві зброї, наявності виробничого браку та залежності від західних технологій.²⁵⁹

Диверсифікація джерел імпорту та виклики імпортування обґрунтовують незацікавленість/відмову від співпраці із росією у певних напрямках. У 2022 році було оголошено, що Індія припиняє переговори про придбання 10 вертольотів російського виробництва Ка-31 через невизначеність з поставками озброєнь на тлі вторгнення Росії в Україну.²⁶⁰

²⁵⁷ Ворожбит О. Свасті Рао: «За зачиненими дверима в Індії точиться багато дискусій про те, наскільки стійкими можуть бути відносини з Росією». *Український тиждень*. URL: <https://tyzhden.ua/svasti-rao-za-zachynenyymi-dveryma-v-indii-tochysia-bahato-dyskusij-pro-te-naskilky-stijkymy-mozhut-vidnosyny-z-rosiiei/> (дата звернення: 5.05.2024)

²⁵⁸ London B. Russia having difficulty making new weapons, but might have enough older ones, report says. *CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/2023/04/19/europe/russia-weapons-production-report-intl-hnk-ml/index.html> (data of access: 11.05.2024)

²⁵⁹ «путін хизується «надсучасною» російською зброєю». *Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки*. URL: <https://www.facebook.com/StratcomCentreUA/posts/392828663001121> (дата звернення: 11.05.2024)

²⁶⁰ Raghuvanshi V. India halts Ka-31 helicopter deal with Russia. *Defence News*. URL: <https://www.defensenews.com/global/asia-pacific/2022/05/16/india-halts-ka-31-helicopter-deal-with-russia/> (data of access: 11.05.2024)

Важливу роль у частці імпорту відіграють тепер поставки із Франції: становлення тенденції до зростання французького експорту зброї відбулося ще в 2016 році, коли було виконано замовлення на французькі винищувачі,²⁶¹ а у 2023 році індійський уряд отримав пропозицію на придбання трьох підводних човнів типу Scorpene [як продовження попереднього контракту з Naval Group] та 26 палубних винищувачів Rafale-M [на основі міжурядової угоди] – і за даними «The Hindu» Міністерство оборони Республіки Індія вже створило комітет для визначення базової ціни.²⁶²

Незважаючи на виклики та значне зменшення її частки у загальному імпорті, росія все ще залишається основним експортером. Контекстуально існує різниця між співпрацею у минулому та сьогодні: протягом останніх декількох років відсутні великі оборонні угоди між державами, тобто великі поставки як С-400 чи два російські фрегати, які у найближчі місяці має отримати Індія в обхід санкцій, є результатами затримки поставок старих домовленостей [переважно укладених у 2018 році].²⁶³

Відхід від співпраці із росією в оборонному секторі є тривалим та громіздким процесом з огляду на те, що за різними підрахунками від 70% до 90% основних платформ індійської армії є радянського/російського походження. Тотальність залежності – від автоматів, як АК-203, до танків Т-72 і Т-90²⁶⁴ – зумовлює потребу в підтримці співробітництва принаймні на етапі закупівель запасних частин. Додатковий інтерес росія представляє для Індії через готовність продавати свої найпередовіші технології як С-400 за конкурентоспроможними

²⁶¹ Цитовано за: Warren S., Ganguly S. India–Russia Relations after Ukraine. *Asian Survey*. 2022. Vol. 62, no. 5-6. P. 822.

²⁶² Peri D. India receives price bids for 26 Rafale-M jets, 3 Scorpene submarines. *The Hindu*. URL: <https://www.thehindu.com/news/national/india-receives-price-bids-for-26-rafale-m-jets-3-scorpene-submarines/article67662323.ece> (data of access: 12.05.2024)

²⁶³ Sen S. Russia-Made Warships Set to Join India's Navy, Despite Sanctions. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-04-05/russia-made-warships-set-to-join-india-s-navy-despite-sanctions?embedded-checkout=true> (data of access: 11.05.2024)

²⁶⁴ Markey D., Larsen J. From Bad to Worse: Russia's Invasion of Ukraine and China–India Relations. *Asian Survey*. 2022. Vol. 62, no. 5-6. P. 788–789.

цінами,²⁶⁵ та у контексті широкого обміну технологіями: росія була єдиним партнером, який продав Індії технології для атомних підводних човнів.²⁶⁶

З огляду на зміни концептуальних засад зовнішньої політики Індії – зокрема, зростання акцентуації на стратегічній автономії, окрім диверсифікації джерел імпорту, важливе значення мають ініціативи самозабезпечення. За адміністрації Н. Моді у 2016 [DPP] та 2020 [DAP] роках було оголошено про зміни у процедурах закупівель для оборонних потреб, оскільки залежність від однієї країни-імпортера суперечить інтересам національної безпеки Індії.²⁶⁷ У передмові процедури закупівель для оборонних потреб 2020 зазначається її натхненність духом ініціатив «Зроби в Індії» та «Atmanirbhar Bharat»²⁶⁸, оскільки саме оборона є ключовим сектором для досягнення поставлених цілей.²⁶⁹

У рамках DAP 2020 Міністерство оборони схвалило дев'ять проектів які передбачають проектування та розробку військової техніки – чотири за категорією «Make-I»²⁷⁰ і п'ять за категорією «Make-II».²⁷¹ Важливим нововведенням DAP 2020 стало створення ще однієї категорії – «Make-III». До неї відносяться проекти, де товари не будуть розроблятися/розвиватися власними силами, але вони можуть вироблятися в Індії в рамках

²⁶⁵ Markey D., Larsen J. From Bad to Worse. P. 793.

²⁶⁶ Воротніт О. Свасті Рао: «За зачиненими дверима в Індії точиться багато дискусій про те, наскільки стійкими можуть бути відносини з Росією». *Український тиждень*. URL: <https://tyzhden.ua/svasti-rao-za-zachynenymu-dveryma-v-indii-tochytsia-bahato-dyskusij-pro-te-naskilky-stijkymy-mozhut-vidnosyny-z-rosiieiu/> (дата звернення: 5.05.2024)

²⁶⁷ Ibid.

²⁶⁸ Aatmanirbhar Bharat [Aatmanirbhar Bharat Abhiyan] – це кампанія запроваджена у травні 2020 року, коли Н. Моді оголосив про спеціальний економічний пакет у розмірі 20 млрд рупій як допомогу для підтримки країни під час пандемії. Метою кампанії є досягнення самодостатності; основних стовпів було виокремлено п'ять: економіка, інфраструктура, система, активна демографія та попит.

²⁶⁹ Defence Acquisition Procedure 2020. *Government of India, Ministry of Defence*. URL: https://www.mod.gov.in/dod/sites/default/files/DAP2030new_0.pdf (data of access: 11.05.2024)

²⁷⁰ Категорія придбання капіталу «Make» у процедурі оборонних закупівель є важливою опорою для реалізації бачення урядової ініціативи «Make in India» шляхом заохочення місцевого потенціалу. Відповідно до DPP-2016, існує дві підкатегорії процедури «Make»: «Make-I» (фінансується урядом) – проекти в рамках підкатегорії «Make-I» передбачають державне фінансування у розмірі 90%; «Make-II» (фінансується галуззю) – проекти включають розробку прототипу або модернізацію на які не буде надаватися державне фінансування.

²⁷¹ Defence Acquisition Procedure. *Drishhti IAS*. URL: <https://www.drishhtias.com/daily-news-analysis/defence-acquisition-procedure-1> (data of access: 11.05.2024)

імпортозаміщення: схеми за «Make-III» закуповуватимуться за категорією «Купуй індійське» з мінімальною часткою індійського компонента у 60%.²⁷²

Відповідно до DAP 2020 було запроваджено додаткову класифікацію до схем капітальних закупівель:

Таблиця 3.2.1. Класифікація схем капітальних закупівель на основі DAP 2020

<i>ОСНОВНІ СХЕМИ</i>	<i>ДОДАТКОВІ СХЕМИ</i>
<i>Купівля</i>	<i>Купуй (індійське – IDDM)</i>
	<i>Купуй (індійське)</i>
	<i>Купуй (глобальне)</i>
<i>Купівля та виготовлення</i>	<i>Купуй та виготовляй (індійське)</i>
	<i>Купуй (Глобально – Виробляй в Індії).</i>
<i>Лізинг</i>	
<i>Виробляй</i>	
<i>Проектування та розробка</i>	-
<i>Модель стратегічного партнерства</i>	

Джерело: DAP 2020²⁷³

Категорії, де було створено додаткові класифікації були визначені пріоритетними на основі їхньої відносної важливості для місцевої інтеграції: купуй (індійське – IDDM), купуй (індійське), купуй та виготовляй (індійське), купуй (Глобально – Виробляй в Індії) та купуй (глобальне); у категорії купуй (глобальне) показник коренізації може бути на рівні 30% – в усіх інших від 50% до 60%.²⁷⁴

Індо-російські відносини характеризують як стабільні попри стагнацію, чому сприяє декілька чинників: позитивний досвід індійсько-радянської співпраці та стратегічне значення росії для декількох засад зовнішньої політики Індії: плюрилатералізму та утриманню стратегічного балансу Пекін-Москва-Нью-Делі [фактично стратегія балансування «китайського фактору»]. Проблема Індії – це Китай, і як зазначає Х. Пант ця проблема дедалі зростає, визначаючи підхід індійського уряду до багатьох питань.²⁷⁵ Росія мала велике значення як

²⁷² Make-III. *Government of India, Ministry of Defence.* URL: <https://www.makeinindia.defence.gov.in/projects/index/12> (data of access: 11.05.2024)

²⁷³ Defence Acquisition Procedure 2020. *Government of India, Ministry of Defence.* URL: https://www.mod.gov.in/dod/sites/default/files/DAP2030new_0.pdf (data of access: 11.05.2024)

²⁷⁴ Ibid.

²⁷⁵ Ворожбит О. Харш В. Пант: «В Індії збільшується проблема Китаю, і ця проблема невіддільна від того, як Індія підходить до багатьох питань сьогодні». *Український тиждень.* URL: <https://tyzhden.ua/kharsh-v-pant-v-indii-zbilshuietsia-problema-kytaiu-i-tsia-problema-neviddilna-vid-toho-iak-indiia-pidkhodyt-do-bahatokh-pytan-sohodni/> (дата звернення: 13.05.2024)

стратегічний партнер саме з огляду на стійкість цього трикутника, але через війну в Україні утримання балансу неможливе. Наслідки повномасштабної російсько-української війни одночасно інтенсифікують загрозливість Китаю, зменшуючи здатність росії виконувати функцію балансира.

Схема 3.2.3. Чинники збереження стратегічної взаємодії Республіки Індія із росією

Нерегульованість північних кордонів – із Пакистаном та Китаєм – є джерелом високої конфліктогенності: останні сутички відбувалися вздовж спірного індійсько-китайського кордону у 2020 році в регіоні Ладакх; що зумовлює конвертування питання виконання строків поставок зброї у питання національної безпеки, із чим у росії є проблеми. З іншого боку, як залежність від запчастин радянського та російського взірця, так і наближення росії до Китаю викликають острах формування осі Москва-Ісламабад-Пекін. Контroversійність факторів обґрунтовує збереження дружніх відносин Індії із росією, однак із зниженням рівня співпраці.

Китай та росія ще 4 лютого 2022 року у спільній заяві задекларували дружбу «без обмежень» – тенденція наближення держав одне до одної не стала наслідком повномасштабної російсько-української війни, але була нею прискорена. Китай наразі відіграє роль «рятувального кола» від західних санкцій, будучи джерелом критично важливих матеріалів, які дозволяють росії утримувати військові спроможності – наприклад, індустрія виготовлення

російських безпілотників на 95% залежить від імпорتنих частин, що створює надмірну залежність від китайського експорту.²⁷⁶

Зростання усесторонньої залежності від Китайської Народної Республіки активізує наратив підпорядкованості росії – з позиції молодшого брата чи васала – що турбує індійський уряд з огляду на потенціал використання російської залежності для впливу на рішення, які приймаються, включно щодо питань, які є стратегічними інтересами Індії: особливо важливим є питання Джамму та Кашміру, бо у Раді Безпеки ООН росія залишається єдиним актором, хто підіграє інтересам Індії та на пропозицію інтерналізації питання Кашміру накладає вето.²⁷⁷

Непропорційне зростання співпраці із Китаєм порушує укладений баланс у відносинах Пекін-Москва-Нью-Делі – що унеможлиблює, як зазначають С. Воррен та С. Гангулі, традиційне використання Республікою Індія росії як важеля впливу, яким вона обмежувала інтенсивність китайської агресії, коли китайсько-російські відносини хороші, та балансувала коли китайсько-російські відносини погані²⁷⁸ – спонукаючи Індію посилювати співпрацю із США, зокрема у межах Чотиристороннього діалогу з питань безпеки («Четвірка»).

Активізація співпраці у межах «Четвірки» відбулася ще у 2020 році після зіткнень між Китаєм та Індією вздовж кордону в долині Галван: Вашингтон підтримав Індію не лише на формальному рівні, але й на запит індійського уряду було надано оборонне обладнання та відбувався обмін даними щодо військової діяльності Китаю; на що адміністрація Н. Моді відповів різкою зміною курсу на «Четвірку», сприяючи, а не уникаючи високопоставленим зустрічам на різних рівнях.²⁷⁹

²⁷⁶ Цитовано за: Snegovaya M., et.al. Back in Stock? The State of Russia's Defense Industry after Two Years of the War. *CSIS*. 2024. 39 p.

²⁷⁷ Ворожбит О. Харш В. Пант: «В Індії збільшується проблема Китаю, і ця проблема невіддільна від того, як Індія підходить до багатьох питань сьогодні». *Український тиждень*. URL: <https://tyzhden.ua/kharsh-v-pant-v-indii-zbilshuietsia-problema-kytaiu-i-tsia-problema-neviddilna-vid-toho-iak-indiia-pidkhodyt-do-bahatokh-pytan-sohodni/> (дата звернення: 13.05.2024)

²⁷⁸ Warren S., Ganguly S. India–Russia Relations after Ukraine. P. 824-825.

²⁷⁹ Tellis A. Non-Allied Forever: India's Grand Strategy According to Subrahmanyam Jaishankar. *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/posts/2021/03/non-allied-forever-indias-grand-strategy-according-to-subrahmanyam-jaishankar?lang=en> (data of access: 16.05.2024)

На першому віртуальному саміті Чотиристороннього діалогу з питань безпеки 12 травня 2021 року Ш. Шрінгла наголосив на тягlostі індійської артикуляції, що «Четвірка» «... не виступає проти чогось, вона виступає за щось, що означає, що вона виступає за щось позитивне [порядок денний, стосується питань глобального блага] ...».²⁸⁰ Таким чином заперечуючи спрямованість діяльності «Четвірки» на стримування Китаю, на чому наголошує китайська адміністрація, називаючи організацію азійсько-тихоокеанським НАТО.

Правдивість індійської артикуляції є частковою: з огляду на головну лінію зовнішньополітичної стратегії – використання глобальних протиріч для просування національних інтересів – Республіка Індія, прагнучі до багатополярної Азії, з огляду на послаблення можливостей росії виконувати відведену Індією роль балансира, дедалі більше використовує «Четвірку» для стримування Китаю. До прикладу, у травні 2022 року Індія виступила за додаткові заходи з підвищення обізнаності в морській сфері (MDA), що було названо «відверто антикитайським кроком»,²⁸¹ у 2023 році Індія приєдналася до колег у засудженні російської загрози застосувати ядерну зброю проти України,²⁸² а у спільній заяві усі держави підкреслили готовність виступати проти дій, спрямованих на зміну статус-кво силою чи примусом та зазначили, що прагнуть до регіону, де не домінує жодна країна.²⁸³

З іншого боку, індійський уряд доволі обережний та обмежений у своїх кроках направлених на стримування Китаю: як зазначає Н. Бутирська китайсько-індійським відносинам властива парадоксальність, через що, попри

²⁸⁰ Transcript of Special Briefing on First Quadrilateral Leaders Virtual Summit by Foreign Secretary, *Government of India, Ministry of External Affairs*. URL: <https://www.mea.gov.in/virtual-meetings-detail.htm?33656/Transcript+of+Special+Briefing+on+First+Quadrilateral+Leaders+Virtual+Summit+by+Foreign+Secretary+March+12+2021> (data of access: 16.05.2024)

²⁸¹ Цитовано за: Estrada K. India and the Quad When a “Weak Link” Is Powerful. *NBR*. URL: <https://www.nbr.org/publication/india-and-the-quad-when-a-weak-link-is-powerful/#footnote24> (data of access: 16.05.2024)

²⁸² Bhaumik A. India joins Quad to slam Russia on nuclear-threat in Ukraine. *Deccan Herald*. URL: <https://www.deccanherald.com/india/india-joins-quad-to-slam-russia-on-nuclear-threat-in-ukraine-1196775.html> (15.05.2024)

²⁸³ Mitra D. Quad Expresses 'Deep Concern' Over Ukraine, Takes Thinly-Disguised Swipe at China. *The Wire*. URL: <https://thewire.in/diplomacy/quad-expresses-deep-concern-over-ukraine-takes-thinly-disguised-swipe-at-china> (data of access: 15.05.2024)

геополітичну напругу та питання демаркації кордонів, обидві держави продовжують економічну та політичну співпрацю.²⁸⁴ Тому, Індія у межах «Четвірки» помірковано посилює співпрацю в безпековій сфері та утримується від постулювання спільної позиції з деяких геополітичних питань. Лінією об'єднання між Пекіном-Москвою-Нью-Делі все ще залишається прагнення, хоча й різними стратегіями, зміни статус-кво, що спонукає до вироблення певного консенсусу, аби такі платформи як БРІКС не втрачали свою актуальність.

Прямим наслідком російсько-української війни став виклик стратегії балансування Китаю за рахунок росії на теренах Центральної Азії. Регіон Центральної Азії є важливим для Республіки Індії – у 2012 році індійський уряд у представив ініціативу «Підключення Центральної Азії» – першочергово з двох перспектив: безпекової та економічної. З безпекової лінзи регіон оцінюється як буфер від фундаменталізму, наркотероризму – що стало особливо актуальним після захоплення Афганістану талібами – та підтримка регіональної стабільності у прикордонних районах з Пакистаном та Афганістаном; з економічної точки зору велике значення мають забезпечення наземних торговельних шляхів для Індії та те, що регіон багатий на сировинні матеріали та енергетичні ресурси.²⁸⁵

На фоні російсько-української повномасштабної війни декілька подій вказують на зменшення впливу росії в регіоні: держави не підтримали анексію України, президент Казахстану відкинув заклики Росії визнати сепаратистів на сході України, Киргизстан відмовився брати участь у спільних навчаннях Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ) «Непорушне братерство-2022» – Китай, на противагу, посилює свою присутність в регіоні за рахунок розширення економічної співпраці; однак, Ю. Шаріфлі підсумовує, що попри

²⁸⁴ Бутирська Н. Війна з Україною не дозволить росії залишатися другом Китаю й Індії одночасно. *Дзеркало Тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/international/vijna-z-ukrajinoju-ne-dozvolit-rosiji-zalishatisja-druhom-kitaju-ta-indiji-odnochasno.html> (дата звернення: 15.05.2024)

²⁸⁵ India – Central Asia: Why is the region important for India? *Financial Express*. URL: <https://www.financialexpress.com/business/defence-india-central-asia-why-is-the-region-important-for-india-2413179/> (data of access: 13.05.2024)

занепад впливу росії, Китай поки що не може та не прагне зайняти їх роль у регіоні.²⁸⁶

Розширення впливу Китаю, хоча має свої обмеження в регіоні – репутація Китаю в регіоні є неоднозначною: антикитайські протести спалахнули в Казахстані спочатку через економічні причини [причиною став план перенесення 55 заводів з Китаю до Казахстану], а потім через те, що репресії проти уйгурів зачепили кількох казахських і киргизьких мусульман в регіоні Сіньцзян²⁸⁷ – все ще становить виклик індійському розширенню зв'язків у Центральній Азії та збереженню стабільності безпосередньо в південноазійському регіоні, оскільки після того, як США вивели війська з Афганістану у 2021 році постійну присутність там мають росія та Китай.

Інший контрверсійний вплив російсько-української війни полягає у виклику стратегічній автономії та ускладненні дотримання плюрилатералізму через заглиблення глобального протиріччя. Сам факт його створення мав певні позитивні аспекти для Індії задля просування національних інтересів; водночас його заглиблення зменшує можливість стратегічного маневрування, підважуючи принцип плюрилатералізму. Цей принцип є логічним продовженням артикуляції стратегічної автономії, яка є одним з наріжних каменів індійської зовнішньополітичної доктрини за всю історію незалежності.

Р. Мукерджі для розуміння індійського бачення стратегічної автономії використовує розрізнення І. Берліна між негативною та позитивною свободою, зазначаючи, що ідея схожа на позитивну свободу – це свобода переслідувати певні цілі та проекти, які зважаючи на глобальні амбіції, направлені на досягнення статусу великої держави.²⁸⁸ У Центрі стратегічних і міжнародних досліджень стратегічну автономію про яку говорить як Індія, так і Франція,

²⁸⁶ Sharifli Y. China's Dominance in Central Asia: Myth or Reality? *RUSI*. URL: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/chinas-dominance-central-asia-myth-or-reality> (data of access: 15.05.2024)

²⁸⁷ Umarov T. What's Behind Protests Against China in Kazakhstan? *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/posts/2019/10/whats-behind-protests-against-china-in-kazakhstan?lang=en¢er=russia-eurasia> (15.05.2024)

²⁸⁸ Mukherjee R. Chaos as opportunity: the United States and world order in India's grand strategy. *Contemporary Politics*. 2020. Vol. 26, no. 4. P. 429

визначають як «... здатність приймати рішення незалежно від зовнішнього тиску, особливо з боку великих держав, у основних сферах політики».²⁸⁹

Відданість стратегічній автономії демонструється через відсутність кліважування присутності Індії: розвиваючи співпрацю у межах «Четвірки» або приєднуючись до європейських економічних ініціатив, які стримують Китай [наприклад Індія та ЄС активно співпрацюють у межах ініціативи «Глобальний шлюз»], індійський уряд не залишає співпрацю із Китаєм та росією, продовжуючи бути частиною БРІКС та Шанхайської організації співробітництва (ШОС).

Індійське позиціонування стосовно російсько-української війни також визначається і прагненням до збереження стратегічної автономії: І. Лукаш та І. Тихоненко постулюють, що Нью-Делі сприймає приєднання до санкцій як руйнування стратегічної автономії, оскільки це підпорядкує їх дії волі США²⁹⁰ – на користь цієї тези також варто навести заяву С. Джайшанкара щодо позиції держави стосовно війни: «...Індія не сидить осторонь, а має право на власну думку, коли йдеться про зовнішню політику».²⁹¹ Нейтральна позиція Індії одночасно не є потуранням й інтересам росії чи Китаю, оскільки С. Джайшанкар публічно не погодився із коментарем міністра закордонних справ Китаю В. Ї щодо повної узгодженої китайсько-індійської стосовно війни в Україні, зазначивши, що є лише певні спільні елементи.²⁹²

Зовнішньополітична стратегія Республіки Індія передбачає розбудову тісних, але не ексклюзивних зв'язків із запобіганням долучення до будь-яких альянсів. За словами Е. Телліс статус Індії як «сили, що з'являється» та її зростаючі

²⁸⁹ Droin M. et.al. France and India: Two Nuances of 'Strategic Autonomy'. CSIS. URL: <https://www.csis.org/analysis/france-and-india-two-nuances-strategic-autonomy> (data of access: 16.05.2024)

²⁹⁰ Lukash O., Tykhonenko I. India in the Context of the Russian-Ukrainian War and the Prospects of Indo-Ukrainian Cooperation. *Політичне Життя*. 2023. С. 144.

²⁹¹ Chaudhury D. India not sitting on fence, entitled to have its own side: S Jaishankar on Russia-Ukraine war. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/news/india/india-not-sitting-on-fence-entitled-to-have-its-own-side-s-jaishankar-on-russia-ukraine-war/articleshow/91993466.cms> (14.05.2024)

²⁹² Цитовано за: Markey D., Larsen J. From Bad to Worse. P. 791.

потужності дозволяють їй впевненіше жонглювати численними ортогональними зв'язками, використовуючи поглиблення конкуренції між США і Китаєм.²⁹³

Посилення кліважів та єдності всередині альянсів через російсько-українську війну кидає виклик такій стратегії: серед так званих «незахідних країн» поки що відсутній рівень тієї гомогенності, аби казати про формування безпекової архітектури, але Китай активізує свої зусилля з цього питання – однією із ініціатив формування архітектури безпеки Китаєм є Ініціатива глобальної безпеки у квітні 2022 року – направляючи тенденцію у біполярне русло.

Отже, повномасштабна російсько-українська війна має контроверсійний характер впливу на зовнішньополітичну стратегію Республіки Індії та зміни її концептуальних засад. Війна неоднозначно впливає на економічну сферу, яка є одним з основних стовпів артикуляції Індією її глобальних амбіцій, оскільки одночасно зі збільшенням обсягів торгівлі із росією, обсягів експортування перероблених нафтопродуктів та диверсифікацією джерел енергоносіїв, ціни на російську нафту поступово зростають, обидві держави мають проблеми із узгодженням системи оплати, а торговельні відносини дедалі сильніше характеризуються у термінах торгового дисбалансу.

Контроверсійність впливу демонструється через вплив на три концептуальні засади зовнішньої політики Індії: стратегічну автономію, плюрилатералізм та стратегічне балансування Китаю. Зміна стратегічної ваги росії через війну в Україні для Індії у дотриманні засад плюрилатералізму та стратегічного балансування Китаю обумовили крихкість балансу трикутника Пекін-Москва-Нью-Делі, що з одного боку змушує Індію залишатися через страх формування нової осі Москва-Ісламабад-Пекін, зважаючи на постійне збільшення російської залежності від Китаю; а з іншого спонукає індійський уряд активізувати співпрацю із західними країнами, зокрема США. Що у свою чергу впливає на здатність дотримуватися концепту стратегічної автономії: хоча війна інтенсифікувала процес актуалізації концепту прискорюючи тенденції

²⁹³ Tellis A. Non-Allied Forever: India's Grand Strategy According to Subrahmanyam Jaishankar. *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/posts/2021/03/non-allied-forever-indias-grand-strategy-according-to-subrahmanyam-jaishankar?lang=en> (data of access: 16.05.2024)

зменшення імпортозалежності від російської зброї та розвиток ініціатив самозабезпечення; водночас в умовах «глобального протиріччя» – російсько-українська війна – стає важче дотримуватися концепції через поглиблення кліважів, що направляє тенденцію у біполярне русло.

ВИСНОВКИ

Академічна розробка концепту «регіональної сили» відбувалася у декілька етапів: перший період програми досліджень починається з роботи І. Нойманна «Регіональні сили у міжнародних відносинах» – до цього моменту концептуалізація була спорадичною – під час якого, акцентувавшись на визначені атрибутів та критеріїв «регіональних сил», вчені виробили консенсусні точки поняття: відносна ресурсна перевага, прагнення до лідерства або його фактичне здійснення, визнання особливого статусу іншими та наявність значного впливу в регіоні; конкатенувавши при цьому статусну та рольову компоненти. Другий та третій періоди були присвячені рольовій компоненті, досліджуючи формування стратегій «регіональними силами» та реакції на них іншими «силами» регіону. Невідповідність теоретичним патернам рольової моделі деяких «регіональних сил» стала основною проблемою концептуалізації, яку намагаються подолати наразі через розмежування статусної та рольової компоненти та підпорядкування регіональних стратегій глобальним амбіціям, що зменшує акцент на лідерській ролі, постулюючи її періодичність.

Ще одним концептом, який стосується категорії «проміжних сил» є «сила, що з'являється». Головною складністю концептуалізації є множинність синонімічних концептуальних понять: усі поняття – «нова сила», «сила, що зростає» та «сила, що з'являється» – мають тотожні характеристики, що вказує на зміни виключно у семантичному ключі. Лінгвістичний код одного поняття акцентує увагу на зростанні вже існуючого; два інші маніфестують логіку виникнення через принципове оновлення. Зважаючи на існування пересічних концептів проміжних сил – «середні сили» та напівпериферії – на глобальному рівні ієрархії, концепт представляють як результат їх синтезу. Критеріями приналежності до «сил, що з'являються» є демонстрація значного економічного/військового зростання, ідентичність неприналежності до статус-кво, прагнення [реформістські/ревізійністські] до його трансформації та підкріплення глобальних амбіцій через регіональну площину.

Процес становлення Республіки Індія як «регіональної сили» Південної Азії обумовлювався контекстуальними особливостями регіону: індоцентричність, асиметричність, висока конфліктогенність, так званий «китайський фактор» або «китайська карта». Попри наявний потенціал відносної переваги стосовно інших держав регіону від моменту здобуття незалежності, становлення Індії як південноазійської «регіональної сили» не розпочалося за уряду Дж. Неру. Зовнішньополітична стратегія у цей період була зосереджена на глобальному рівні ієрархії, на регіональному рівні керуючись концептом всеазійської єдності. Дві зміни за уряду І. Ганді – переосмислення ідеї регіональності та надання переваги «жорсткій силі» – створили імпульс трансформацій в статусній та рольовій компонентах: мова йде про накопичення матеріальних ресурсів та перехід до патерну регіонального гегемона, обумовивши становлення Індії як «регіональної сили».

Набувши статусу «регіональної сили», зовнішньополітична стратегія Республіки Індія в регіоні не залишалася сталою: еволюцію можна представити у три етапи – як регіональний гегемон до проголошення доктрини Гуджрала, як регіональний лідер до приходу до влади А. Ваджпаї та як регіональний амбівалентний лідер до сьогодення. За адміністрації Н. Моді, з огляду на реконцептуалізацію регіональної стратегії, класифікація ролі Індії залишалася дискусійним питанням: кейси обрання «амбівалентності» були особливо притаманними у перші роки після приходу до влади, характеризуючись, однак, сукупно нижчим рівнем «амбівалентності», що найяскравіше проявляється у межах глобальної взаємодії. Генералізація причин обрання амбівалентної моделі демонструє тенденцію, що одним з полюсів «амбівалентності» є прагнення зберегти встановлений регіональний вплив. Загалом, вищий рівень інтенсивності «амбівалентності» демонструється при наявності однорідних очікувань щодо патерну поведінки держави та за наявності впливу регіональних особливостей.

У глобальній ієрархії роль Республіки Індія з початку XXI століття визначається через термін «сили, що з'являється», хоча постулювання прагнень

вищого статусу є одним із наріжних каменів зовнішньополітичної стратегії держави від моменту здобуття незалежності. Артикуляція цього прагнення обґрунтовується на континуумі між термінами «нормативної» та «жорсткої сили»: і за уряду Н.Моді відбувається поступове зміщення постулювання амбіцій в бік нормативного простору – тенденція інтенсифікувалася внаслідок повномасштабної російсько-української війни через імпульс до актуалізації цивілізаційних наративів у великій стратегії. Загострення кліважу між так званим Глобальним Півднем та Глобальною Північчю створило концептуальний простір для нормативного проекту «голос Глобального Півдня», який використовується для підкреслення компліментарності індійського дискурсу із широким колом держав завдяки стратегічній нейтральності щодо війни, що сприяє артикуляції слідування принципу «Sabka Saath, Sabka Vikas, Sabka Vishwas aur Sabka Prayas» – який є частиною ширшої філософії В. Кутумбакама усього світу як єдиної родини. Актуалізація наративу ролі Індії як вішвагуру та вішвамїтра також пов'язана із проектом «голос Глобального Півдня», який є прикладом практичного втілення цивілізаційної виключності через «карма-йога».

На глобальному рівні ієрархії індійський уряд постулює необхідність використання глобальних протиріччів для просування національних інтересів; повномасштабна російсько-українська війна, як глобальне протиріччя, характеризується контрверсійністю впливу, створюючи одночасно і можливості і виклики для цього у межах зовнішньополітичної стратегії. З економічної перспективи – яка є одним із наріжних каменів обґрунтування глобальних претензій Індії – індійський уряд, збільшуючи обсяги торгівлі із росією, диверсифікуючи джерела імпортування енергоносіїв за рахунок закупівлі дешевшої російської нафти, та експортуючи її потім у вигляді перероблених нафтопродуктів у Європу, одночасно має проблеми із механізмами оплати через санкції, зростанням цін на нафту, та торговельним дисбалансом із росією. Контрверсійний характер впливу російсько-української війни на зовнішньополітичну стратегію Індії демонструється через її вплив на

три концептуальні засади: стратегічна автономія, плюрилатералізм та стратегічне балансування Китаю. Через війну проти України росія втрачає стратегічну вагу в індійській зовнішній політиці, оскільки через зростання російської залежності від Китаю підважується баланс у трикутнику стримування Пекін-Москва-Нью-Делі – що з одного боку, змушує Індію бути більш обережною у зовнішній політиці, аби не допустити формування нової осі Москва-Ісламабад-Пекін, а з іншого спонукає її до активізації співпраці із західними країнами. Ці зміни мають важливе значення для концепту стратегічної автономії, оскільки хоча війна актуалізувала увагу до нього, прискорюючи тенденцію зменшення імпортозалежності від російської зброї, збільшуючи акцент на ініціативах самозабезпечення, створюючи концептуальну нішу «голос Глобального Півдня»; водночас, збереження стратегічної автономії ускладнюється посиленням кліважів та збільшенням єдності всередині альянсів, що направляє тенденцію у біполярне русло.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. 1st Voice of Global South Summit 2023. *Government of India, Ministry of External Affairs*. URL: <https://www.mea.gov.in/voice-of-global-summit.htm> (data of access: 17.02.2024)
2. 2nd Voice of Global South Summit 2023. *Government of India, Ministry of External Affairs*. URL: <https://www.mea.gov.in/second-vgss.htm> (data of access: 17.02.2024)
3. Annual Reports 1998-1999. *MEA Library*. URL: <https://www.mealib.nic.in/?17881?005> (data of access: 7.05.2024)
4. Cooperation between the United Nations and the Council of Europe. *UN*. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/ltd/n23/116/57/pdf/n2311657.pdf?token=p6FAkfWc3vXYwCzaz5&fe=true> (data of access: 1.03.2024)
5. Defence Acquisition Procedure 2020. *Government of India, Ministry of Defence*. URL: https://www.mod.gov.in/dod/sites/default/files/DAP2030new_0.pdf (data of access: 11.05.2024)
6. English translation of Prime Minister's opening remarks at the G20 Summit. *Government of India, Ministry of External Affairs*. URL: <http://surl.li/txgpl> (data of access: 19.02.2024)
7. G20 New Delhi Leaders' Declaration. URL: <https://www.mea.gov.in/Images/CPV/G20-New-Delhi-Leaders-Declaration.pdf> (data of access: 20.02.2024)
8. Indo-Lanka Accord. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/IN%20LK_870729_Indo-Lanka%20Accord.pdf (data of access: 6.05.2024)
9. Make-III. *Government of India, Ministry of Defence*. URL: <https://www.makeinindiadefence.gov.in/projects/index/12> (data of access: 11.05.2024)
10. 'National statement by Prime Minister Narendra Modi at the Summit for Democracy'. *Government of India, Ministry of External Affairs*. URL:

<https://www.mea.gov.in/Speeches-Statements.htm?dtl/34637/> (data of access: 30.04.2024)

11. IISS Fullerton Lecture by Dr. S. Jaishankar, Foreign Secretary in Singapore. *Government of India, Ministry of External Affairs*. URL: <http://surl.li/tuzhu> (data of access: 17.03.2024)

12. Transcript of Special Briefing on First Quadrilateral Leaders Virtual Summit by Foreign Secretary, *Government of India, Ministry of External Affairs*. URL: <https://www.mea.gov.in/virtual-meetings-detail.htm?33656/Transcript+of+Special+Briefing+on+First+Quadrilateral+Leaders+Virtual+Summit+by+Foreign+Secretary+March+12+2021> (data of access: 16.05.2024)

Література:

13. Abrar M., Basundoro A., Trystanto T. Assessing the Response of the Global South to Russo-Ukrainian War: Case Study of India. *Global South Review*. 2022. Vol. 4, no. 2. P. 6-25.

14. Acharya S., Ohri N., Singh S. India seeks G20 consensus by noting Russia's views on Ukraine. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/india-seeks-g20-consensus-by-noting-russias-views-ukraine-2023-09-07/> (data of access: 15.02.2024)

15. Afghan Army chief coming to India with revised wish list. *The Hindu*. URL: <https://www.thehindu.com/news/national/Afghan-Army-chief-coming-to-India-with-revised-wish-list/article14507929.ece> (date of access: 05.02.2024).

16. After 'Biggest Opponent' Jab by Jaishankar, China Says UNSC Reforms Shouldn't Serve the Few. *The Wire*. URL: <https://thewire.in/diplomacy/india-china-jaishankar-unsc-reforms> (data of access: 13.05.2024).

17. Aggression against Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly. *UN*. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3959039?ln=en> (data of access: 13.02.2024)

18. Agnew J. Regions on the mind does not equal regions of the mind. *Progress in Human Geography*. 1999. Vol. 23, no. 1. P. 91-96.

19. Ahmed A., Bhat S. Exclusive: India, Russia suspend negotiations to settle trade in rupees. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/markets/currencies/india-russia-suspend-negotiations-settle-trade-rupees-sources-2023-05-04/> (data of access: 10.05.2024)
20. Aminah M-A. Introduction. Imaginations and Constructions of South Asia: An Enchanting Abstraction? *South Asia Multidisciplinary Academic Journal*. 2014. Vol. 10. P. 1-27.
21. Aryal S., Bharti S. Evolution of 'India's Neighbourhood First Policy' Since Independence. *Society*. 2023. Vol. 60. P. 224-232.
22. Ash T., Krastev I., Leonard M. United West, divided from the rest: Global public opinion one year into Russia's war on Ukraine. European Council on Foreign Relations. URL: <https://ecfr.eu/publication/united-west-divided-from-the-rest-global-public-opinion-one-year-into-russias-war-on-ukraine/> (data of access: 2.03.2024)
23. Ayooob M. From Regional System to Regional Society: Exploring Key Variables in the Construction of Regional Order. *Australian Journal of International Affairs*. 1999. Vol. 53, no. 3. P. 247-260.
24. Ayooob M. India as Regional Hegemon: External Opportunities and Internal Constraints. *International Journal*. 1991. Vol. 46, no. 3. P. 420-448.
25. Ayooob M. India in South Asia: The Quest for Regional Predominance. *World Policy Journal*. 1989/1990. Vol. 7, no. 1. P. 107-133.
26. Bajpai R. Civilizational Perspectives in International Relations and Contemporary China-India Relations. Victoria: Deakin University, 2021. 265 p.
27. Bharati I. 'India' is geographical & 'Hindustan' is political. *The Print*. URL: <https://theprint.in/opinion/india-is-geographical-hindustan-is-political-only-bharat-captures-our-heritage/1753058/> (data of access: 24.04.2024)
28. Bhasin M. India's Role in South Asia: Perceived Hegemony or Reluctant Leadership? *Indian Foreign Affairs Journal*. 2008. Vol. 3, no. 4. P. 72-88.
29. Bhatta C. Emerging powers, soft power, and future of regional cooperation in South Asia. *Asian Journal of Political Science*. 2018. Vol. 27, no. 1. P. 1-16.

30. Bhaumik A. India joins Quad to slam Russia on nuclear-threat in Ukraine. *Deccan Herald*. URL: <https://www.deccanherald.com/india/india-joins-quad-to-slam-russia-on-nuclear-threat-in-ukraine-1196775.html> (15.05.2024)
31. Bo Z. China and India should be Global South anchors, not power competitors. *South China Morning Post*. URL: <https://www.scmp.com/comment/opinion/article/3250458/china-and-india-should-be-global-south-anchors-not-power-competitors> (data of access: 22.02.2024)
32. Braga C. Peacekeeping, R2P, RWP and the Question of the Use of Force. Implementing the Responsibility to Protect. 2013 P. 32-40.
33. Brajesh T. PM Modi backs up 'Sabka Saath Sabka Vikas' mantra with action. *The Sunday Guardian*. URL: <https://sundayguardianlive.com/news/pm-modi-backs-up-sabka-saath-sabka-vikas-mantra-with-action> (data of access: 4.03.2024)
34. Bromley M. SIPRI Arms Transfers Data, 2008. *SIPRI Fact Sheet*. URL: <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/FS/SIPRIFS0904.pdf> (data of access: 10.05.2024)
35. Buzan B., Wæver O. Regions and Powers. The Structure of International Security. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 592 p.
36. Chakma B. SAARC and region-building: is South Asia a region? *Journal of the Indian Ocean Region*. 2018. Vol. 14, no. 2. P. 189-205.
37. Chaudhury D. India not sitting on fence, entitled to have its own side: S Jaishankar on Russia-Ukraine war. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/news/india/india-not-sitting-on-fence-entitled-to-have-its-own-side-s-jaishankar-on-russia-ukraine-war/articleshow/91993466.cms> (14.05.2024)
38. China wants to be the leader of the global south. *The Economist*. URL: <https://www.economist.com/china/2023/09/21/china-wants-to-be-the-leader-of-the-global-south> (data of access: 19.02.2024)
39. Choudhary S. Share of Russian crude in India's imports rises to nearly 40% in April. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/industry/energy/oil-gas/share-of-russian-crude->

in-indias-imports-rises-to-nearly-40-in-april/articleshow/109795265.cms?from=mdr
(data of access: 6.05.2024)

40. Christiansen Y. Pragmatic, Not Liberal Peace? Examining the State of Research on Brazil's Engagement in International Peace Operations. PRIF Working Papers, 54. 31 p.

41. Colley C. The Fallacy of a Chinese Alternative to the Western Order. *Wilson Center* URL: <https://www.wilsoncenter.org/article/fallacy-chinese-alternative-western-order> (data of access: 25.02.2024)

42. Cooper E., Curcio P., Tony D. Build up your portfolio with BRICS. *CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/cnn-underscored/money/invest-in-brics> (data of access: 12.05.2024)

43. Country Analysis Executive Summary: India. *EIA*. URL: https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/India/india.pdf (data of access: 29.04.2024)

44. Crossette B. Sri Lanka and India Deadlocked Over Troops. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/1989/07/18/world/sri-lanka-and-india-deadlocked-over-troops.html> (data of access: 6.05.2024)

45. Defence Acquisition Procedure. *Drishti IAS*. URL: <https://www.drishtiiias.com/daily-news-analysis/defence-acquisition-procedure-1> (data of access: 11.05.2024)

46. Destradi S. India and the Civil War in Sri Lanka: On the Failures of Regional Conflict Management in South Asia. *Asian Survey*. 2012. Vol. 52, no.3. P. 595-616.

47. Destradi S. Regional powers and their strategies: empire, hegemony, and leadership. *Review of International Studies*. 2010. Vol. 36. P. 903-930.

48. Destradi S. Reluctance in international politics: A conceptualization. *European Journal of International Relations*. 2016. Vol. 23, no. 2. P. 315-340.

49. Destradi S. Reluctant powers? Rising powers' contributions to regional crisis management. *Third World Quarterly*. 2018. Vol. 39, no. 12. P. 2222-2239.

50. Dhamija B. How to be Vishwa Guru: India must stop squandering its strengths and help solve today's global problems. *The Times of India*. URL:

<https://timesofindia.indiatimes.com/blogs/toi-edit-page/how-to-be-vishwa-guru-india-must-stop-squandering-its-strengths-and-help-solve-todays-global-problems/> (data of access: 19.02.2024).

51. Dixit K. The discovery of Southasia. URL: <https://kanakmanidixit.com/the-discovery-of-southasia/> (data of access: 24.04.2024).

52. Doder D. Soviets and India Set \$1.6 Billion Arms Agreement. *The Washington Post*. URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1980/05/29/soviets-and-india-set-16-billion-arms-agreement/2de6c9f8-7269-491d-9158-c32b9f6cea66/> (data of access: 1.05.2024).

53. Droin M. et.al. France and India: Two Nuances of 'Strategic Autonomy'. *CSIS*. URL: <https://www.csis.org/analysis/france-and-india-two-nuances-strategic-autonomy> (data of access: 16.05.2024).

54. Estrada K. India and the Quad When a “Weak Link” Is Powerful. *NBR*. URL: <https://www.nbr.org/publication/india-and-the-quad-when-a-weak-link-is-powerful/#footnote24> (data of access: 16.05.2024).

55. Estrada K. What is a vishwaguru? Indian civilizational pedagogy as a transformative global imperative. *International Affairs*. 2023. Vol. 99, no. 2. P. 433–455.

56. Europe bought Russian oil via India at record rates in 2023 despite Ukraine war. *The Times of India*. URL: <https://timesofindia.indiatimes.com/world/europe/europe-bought-russian-oil-via-india-at-record-rates-in-2023-despite-ukraine-war/articleshow/106777423.cms> (data of access: 5.05.2024).

57. Fan, Y. Branding the nation: Towards a better understanding. *Place Branding and Public Diplomacy*. 2010. Vol. 6, no. 2. P. 97-103.

58. Fawcett, L., Jagtiani, S. Regional powers, global aspirations: lessons from India and Iran. *International Politics*. 2022. Vol. 61. P. 215-238.

59. Fawn R. 'Regions' and Their Study: Wherefrom, What for and Where to? *Review of International Studies*. 2009. Vol. 35. P. 5-34.

60. Flesmes D. Conceptualising Regional Power in International Relations: Lessons from the South African Case. GIGA Working Papers no. 29: German Institute of Global and Area Studies (GIGA). 2007. 60 p.
61. Flesmes D., Lobell S. Contested leadership in international relations. *International Politics*. 2015. Vol. 52, no. 2. P. 139-145.
62. Flesmes D., Wehner L. Drivers of strategic contestation: The case of South America. *International Politics*. 2015. Vol. 52. P. 163-177.
63. Flesmes D., Wojczewski T. Contested Leadership in Comparative Perspective: Power Strategies in South Asia and South America. *Asian Journal of Latin American Studies*. 2011. Vol. 24, no. 1. P. 1-27.
64. Fonseca P., Paes L., Cunha A. The concept of emerging power in international politics and economy. *Brazilian Journal of Political Economy*. 2016. Vol. 36, no. 1 (142). P. 46-69.
65. Fuller G., Arquilla J. The intractable problem of regional powers. *Obris*. 1996. Vol. 40, no. 4. P. 609-621.
66. G20 admits African Union as permanent member. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/g20-admit-african-union-permanent-member-new-delhi-summit-draft-declaration-2023-09-09/> (data of access: 26.02.2024)
67. Gady F. India's Plans to Buy Helicopter Gunships for Afghanistan. *The Diplomat*. URL: <https://thediplomat.com/2018/01/indias-plans-to-buy-helicopter-gunships-for-afghanistan/> (date of access: 05.02.2024)
68. Gamio L., Swanson A. How Russia Pays for War. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/interactive/2022/10/30/business/economy/russia-trade-ukraine-war.html> (data of access: 14.05.2024)
69. Ganapathy N. Pak, Nepal and B'desh want China in Saarc. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/pak-nepal-and-bdesh-want-china-in-saarc/articleshow/1863546.cms?from=mdr> (data of access: 25.04.2024)
70. Garzon J. The regional powers' research programme in international relations: a critical assessment. *International Politics*. 2022. Vol. 61. P. 169-191.

71. Ghosh P. An Enigma that is South Asia: India versus the Region. *Asia-Pacific Review*. 2013. Vol. 20, no. 1. P. 100-120.
72. Growing Potential in India's Relations with the Middle East. *Australian Institute of International Affairs*. URL: <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/growing-potential-in-indias-relations-with-the-middle-east/> (date of access: 04.02.2024)
73. Gupta B. Waiting for India: India's Role As a Regional Power. *Journal of International Affairs*. 1975. Vol. 29, no.2. P. 171-184.
74. Gupta S. Gujral Doctrine Security Dimensions Of The Gujral Doctrine. *IPCS*. URL: <http://www.ipcs.org/focusthemsel.php?articleNo=2> (data of access: 6.05.2024)
75. Hagerty D. India's Regional Security Doctrine. *Asian Survey*. 1991. Vol. 31, no. 4. P. 351-363.
76. Hall I. Narendra Modi and India's normative power. *International Affairs*. 2017. Vol. 93, no. 1. P. 113-131.
77. Hariharan R. Looking back at the Indo-Sri Lanka Accord. *The Hindu*. URL: <https://www.thehindu.com/opinion/lead/Looking-back-at-the-Indo-Sri-Lanka-Accord/article16214421.ece> (data of access: 6.05.2024)
78. Haykel B. A jihadi battle of brands. *The Hindu*. URL: <https://www.thehindu.com/opinion/lead/Lead-article-A-jihadi-battle-of-brands/article62119612.ece> (data of access: 24.04.2024).
79. Holmes J., Yoshihara T. India's 'Monroe Doctrine' and Asia's Maritime Future. *Strategic Analysis*. 2008. Vol. 32, no. 6, P. 997-1011.
80. Holtom P. Trends in International Arms Transfers, 2012. *SIPRI Fact Sheet*. URL: <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/FS/SIPRIFS1303.pdf> (data of access: 10.05.2024)
81. Houser T. Copenhagen, the Accord, and the Way Forward. *Peterson Institute for International Economics*. 2010. Vol. 10, no. 5. P. 1-17.
82. India – Central Asia: Why is the region important for India? *Financial Express*. URL: <https://www.financialexpress.com/business/defence-india-central-asia-why-is-the-region-important-for-india-2413179/> (data of access: 13.05.2024)

83. India could become the world's 3rd largest economy in the next 5 years. Here's how. *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2024/01/how-india-can-seize-its-moment-to-become-the-world-s-third-largest-economy/> (data of access: 18.02.2024)
84. India has emerged as 'Vishwa Mitra,' says Prime Minister Modi in Independence Day speech. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/news/india/india-has-emerged-as-vishwa-mitra-says-prime-minister-modi-in-independence-day-speech/articleshow/102741472.cms?from=mdr> (data of access: 9.03.2024)
85. India on way to become 'Vishwa Guru' under PM Narendra Modi: Amit Shah. *The Indian Express*. URL: <https://indianexpress.com/article/india/india-on-way-to-become-vishwa-guru-under-modi-amit-shah-4804375/> (data of access: 2.02.2024)
86. Indian PM Modi proposes full G20 membership for African Union. *Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2023/8/27/indian-pm-modi-proposes-full-g20-membership-for-african-union> (data of access: 21.02.2024)
87. India's unemployment rate dips to 3.1% in 2023, lowest in 3 years. *Business Today*. URL: <https://www.businesstoday.in/latest/economy/story/indias-unemployment-rate-dips-to-31-in-2023-lowest-in-3-years-420211-2024-03-05> (data of access: 11.05.2024)
88. Jaishankar S. *The India Way: Strategies for an Uncertain World*. Noida: HarperCollins Publishers India, 2020. 240 p.
89. Jha P. India Must Firmly Push for Madhesi Inclusion with the Nepali President. *Hindustan Times*. URL: <https://www.hindustantimes.com/authors/india-must-firmly-push-for-madhesi-inclusion-with-the-nepali-president/story-WHz8glB8xIJSepSqf3CcnI.htm> (date of access: 05.02.2024)
90. Jordaan E. The concept of a middle power in international relations: distinguishing between emerging and traditional middle power. *Politikon*. 2003. Vol. 30, no. 1. P. 165-181.
91. Kaushik K. Russia cannot meet arms delivery commitments because of war, Indian Air Force says. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/india/russia->

cannot-meet-arms-delivery-commitments-because-war-indian-air-force-says-2023-03-23/ (data of access: 9.05.2024)

92. Kenkel K., Destradi S., Explaining emerging powers reluctance to adopt intervention norms: normative contestation and hierarchies of responsibility. *Revista Brasileira de Política Internacional*. 2019. Vol. 62, no. 1. URL: <https://www.scielo.br/j/rbpi/a/6cxhV5MXTtYDzGCfmxdcNNJ/?lang=en> (date of access: 04.02.2024)

93. Kozul-Wright A. Oil prices steady despite Middle East tensions, but risks are rising. *Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/economy/2024/1/12/oil-prices-steady-despite-middle-east-tensions-but-risks-are-rising> (data of access: 7.05.2024)

94. Krause D. It is Changing After All: India's Stance on 'Responsibility to Protect'. *Observer Research Foundation*. https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2016/04/ORF_OccasionalPaper_90.pdf. (date of access: 05.02.2024)

95. Krishnan M. India: Is 'Hindutva' a civilizational principle? *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/en/india-is-the-ruling-bjps-hindutva-approach-a-civilizational-principle/a-60835665> (data of access: 5.02.2024)

96. Kukreja V. India in the Emergent Multipolar World Order: Dynamics and Strategic Challenges. *India Quarterly*. 2020. Vol. 76, no. 1. P. 8-23.

97. Kumar A. India's crude oil import bill soars as Russian discount halves since Feb. *Business Standard*. URL: https://www.business-standard.com/economy/news/india-s-crude-oil-import-bill-soars-as-russian-discount-halves-since-feb-124052101095_1.html (data of access: 22.05.2024)

98. Kumar N. South Asian Economic Integration: Potential, Challenges and the Way Forward. *India and South Asia: Exploring Regional Perceptions* / ed. by Chandra V. New Delhi, 2015. P. 153-170.

99. Kutlay M., Öniş Z. A Critical Juncture: Russia, Ukraine and the Global South. *Survival*. 2024. Vol. 66. P. 19-36.

100. Lemke D. *Regions of War and Peace*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 240 p.

101. Lendon B. Russia having difficulty making new weapons, but might have enough older ones, report says. *CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/2023/04/19/europe/russia-weapons-production-report-intl-hnk-ml/index.html> (data of access: 11.05.2024)
102. Lukash O., Tykhonenko I. India in the Context of the Russian-Ukrainian War and the Prospects of Indo-Ukrainian Cooperation. *Політичне Життя*. 2023. P. 141-148.
103. Markey D., Larsen J. From Bad to Worse: Russia's Invasion of Ukraine and China-India Relations. *Asian Survey*. 2022. Vol. 62, no. 5-6. P. 782-810.
104. Miller M. China and India Compete for Leadership of the Global South. *CFR*. URL: <https://www.cfr.org/blog/china-and-india-compete-leadership-global-south> (data of access: 20.02.2024)
105. Mitra D. Quad Expresses 'Deep Concern' Over Ukraine, Takes Thinly-Disguised Swipe at China. *The Wire*. URL: <https://thewire.in/diplomacy/quad-expresses-deep-concern-over-ukraine-takes-thinly-disguised-swipe-at-china> (data of access: 15.05.2024)
106. Mohan C. India: Between "Strategic Autonomy" and "Geopolitical Opportunity". *Asia Policy*. 2013. No. 15. P. 21-25.
107. Mukherjee R. Chaos as opportunity: the United States and world order in India's grand strategy. *Contemporary Politics*. 2020. Vol. 26, no. 4. P. 420-438.
108. Muni S. India and Regionalism in South Asia: A Political Perspective. *International Studies*. 1978. Vol. 17, no. 3-4. P. 483-501.
109. Nabers D. Power, leadership, and hegemony in international politics: the case of East Asia. *Review of International Studies*. 2010. Vol. 36, no. 4. P. 931-949.
110. Narlikar A. Introduction: Negotiating the rise of new powers. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 2013. Vol. 98, no. 3. P. 561-576.
111. Nayudu S. India Rising: From Regional to Global Power? *CLAWS Journal*. 2009. P. 184-194.

112. Nel P., Stephen M. The Foreign Economic Policies of Regional Powers in the Developing World. Regional Leadership in the Global System Ideas, Interests and Strategies of Regional Powers / ed. by Flesmes D. Aldershot. 2010. P. 71-90.
113. New Delhi Takes Over Control Of Sikkim on Request of Ruler. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/1973/04/09/archives/new-denn-of-sikki-effort-to-avert-collapse-opposition-bars.html> (data of access: 1.05.2024)
114. No, India didn't suddenly rediscover SAARC. The latest outreach is in line with old policy. *Newslandry*. URL: <https://www.newslandry.com/2020/03/18/no-india-didnt-suddenly-rediscover-saarc-the-latest-outreach-is-in-line-with-old-policy> (date of access: 04.02.2024).
115. Nolte D. How to compare regional powers: analytical concepts and research topics. *Review of International Studies*. 2010. Vol. 36, no 4. P. 881-901.
116. Nolte D. Macht und Machthierarchien in den internationalen Beziehungen: Ein Analysekonzept für die Forschung über regionale Führungsmächte. 56 p.
117. Nolte D., Schenoni L. To lead or not to lead: regional powers and regional leadership. *International Politics*. 2021. Vol. 61. P. 40-59.
118. Nuclear Anxiety; Indian's Letter to Clinton On the Nuclear Testing. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/1998/05/13/world/nuclear-anxiety-indian-s-letter-to-clinton-on-the-nuclear-testing.html> (data of access: 7.05.2024)
119. Ollapally D. India: The Ambivalent Power in Asia. *International Studies*. 2011. Vol. 48, no.3&4. P. 201-222.
120. Operation Smiling Buddha: The story of India's first nuclear test at Pokhran in 1974. *The Indian Express*. URL: <https://indianexpress.com/article/explained/explained-history/operation-smiling-buddha-nuclear-first-test-pokhran-history-8616714/> (data of access: 2.05.2024)
121. Osterud O. Regional Great Powers. Regional Great Powers in International Politics / ed. by I. B. Neumann. London, 1992. P. 1-15.
122. Paasi A. Region and place: regional identity in question. *Progress in Human Geography*. 2003. Vol. 27, no. 4. P. 475-485.

123. Paes L., Cunha A., Fonseca P. Narratives of Change and Theorisations on Continuity: the Duality of the Concept of Emerging Power in International Relations. *Contexto Internacional*. Vol. 39, no. 1. P. 75-95.
124. Paul T. When balance of power meets globalization: China, India and the small states of South Asia. *Politics*. 2019. Vol. 39, no. 1. P. 50-63.
125. Pedersen T. Cooperative Hegemony: Power, Ideas and Institutions in Regional Integration. *Review of International Studies*. 2002. Vol. 28, no 4. P. 677-696.
126. Peri D. India receives price bids for 26 Rafale-M jets, 3 Scorpene submarines. *The Hindu*. URL: <https://www.thehindu.com/news/national/india-receives-price-bids-for-26-rafale-m-jets-3-scorpene-submarines/article67662323.ece> (data of access: 12.05.2024)
127. Phadnis A. Lankan Tamil refugees in Tamil Nadu: The nowhere people. *India Today*. URL: <https://www.indiatoday.in/india/story/sri-lankan-tamil-refugees-in-tamil-nadu-citizenship-amendment-act-1771984-2021-02-22> (data of access: 6.05.2024)
128. Premdas R., Samarasinghe S. Sri Lanka's Ethnic Conflict: The Indo-Lanka Peace Accord. *Asian Survey*. 1988. Vol. 28, no. 6. P. 676-690.
129. Prys M. Hegemony, Domination, Detachment: Differences in Regional Powerhood. *International Studies Review*. 2010. Vol. 12, no 4. P. 479-504.
130. Prys M. India and South Asia in the world: on the embeddedness of regions in the international system and its consequences for regional powers. *International Relations of the Asia-Pacific*. 2013. Vol. 13, no. 2. P. 267-299.
131. Prys-Hansen M., Burilkov A., Kolmaš M. Regional powers and the politics of scale. *International Politics*. 2023. Vol. 61. P. 13-39.
132. Raghuvanshi V. India halts Ka-31 helicopter deal with Russia. *Defence News*. URL: <https://www.defensenews.com/global/asia-pacific/2022/05/16/india-halts-ka-31-helicopter-deal-with-russia/> (data of access: 11.05.2024)
133. Rapp T. et. al. The Copenhagen Protocol: How China and India Sabotaged the UN Climate Summit. *Spiegel*. URL: <https://www.spiegel.de/international/world/the->

copenhagen-protocol-how-china-and-india-sabotaged-the-un-climate-summit-a-692861.html (date of access: 05.02.2024)

134. Reza A. India and SAARC: 'Same Bed, Different Dreams'? *Osaka University Knowledge Archive: OUKA*. 2016. Vol. 20, no. 2. P. 77-92.

135. Russia to deliver last two squadrons of S-400 air defence missiles by 2026. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/russia-to-deliver-last-two-squadrons-of-s-400-air-defence-missiles-by-2026/articleshow/108655064.cms?from=mdr> (data of access: 10.05.2024)

136. Santos T. Globalization, Emerging Powers, and the Future of Capitalism / translated by M. Breña. *Latin American Perspectives*. 2011. Vol. 38, no. 2. P. 45-57.

137. Schirm S. Führungsindikatoren und Erklärungsvariablen für die neue internationale Politik Brasiliens. *Lateinamerika Analysen*. 2005. Vol. 11. P. 107-130.

138. Scott D. India's "Extended Neighborhood" Concept: Power Projection for a Rising Power. *India Review*. 2009. Vol. 8, no. 1. P. 107-143.

139. Sen S. Russia-Made Warships Set to Join India's Navy, Despite Sanctions. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-04-05/russia-made-warships-set-to-join-india-s-navy-despite-sanctions?embedded-checkout=true> (data of access: 11.05.2024)

140. Sen S., Chatterjee A. Russian arms sales to India stall due to fears over US sanctions. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/russian-arms-sales-to-india-stall-due-to-fears-over-us-sanctions/articleshow/99660976.cms?from=mdr> (data of access: 10.05.2024)

141. Shah A., Ahmed A. Stolyarov G. Exclusive: India asked by sanctions-hit Russia for parts for key sectors. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/india/india-asked-by-sanctions-hit-russia-parts-key-sectors-sources-2022-11-29/> (data of access: 8.05.2024)

142. Sharifli Y. China's Dominance in Central Asia: Myth or Reality? *RUSI*. URL: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/chinas-dominance-central-asia-myth-or-reality> (data of access: 15.05.2024)

143. Sikkim: Chinese and Indian troops 'in new border clash'. *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-55793112> (data of access: 1.05.2024).
144. Singh R. Govt says India to be 'voice of Global South': What the term means. *The Indian Express*. URL: <https://indianexpress.com/article/explained/govt-says-india-to-be-voice-of-global-south-what-the-term-means-8309807/> (data of access: 26.02.2024)
145. Snegovaya M., et.al. Back in Stock? The State of Russia's Defense Industry after Two Years of the War. *CSIS*. 2024. 56 p.
146. Söderbaum F. Rethinking Regions and Regionalism. *Georgetown Journal of International Affairs*. 2013. Vol. 14, no. 2. P. 9-18.
147. Srinivasan K. Ukraine War: an Update. *Battleground Ukraine: The West versus Russia* / ed. by Sharma R. 2024. P. 31-34.
148. Swaminathan A. India's Modi is not the world's guru. *Nikkei Asia*. URL: <https://asia.nikkei.com/Opinion/India-s-Modi-is-not-the-world-s-guru> (data of access: 3.03.2024)
149. Tellis A. Non-Allied Forever: India's Grand Strategy According to Subrahmanyam Jaishankar. *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/posts/2021/03/non-allied-forever-indias-grand-strategy-according-to-subrahmanyam-jaishankar?lang=en> (data of access: 16.05.2024)
150. Torkington S. What is a trade deficit and how does it affect the economy? *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/11/trade-deficit-global-economy/> (data of access: 11.05.2024)
151. Tran H. Will the G20 Summit help India become the voice of the Global South? *Atlantic Council*. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/will-the-g20-summit-help-india-become-the-voice-of-the-global-south/> (data of access: 18.02.2024)
152. Tsuruoka M. Why the War in Ukraine is not about Democracy versus Authoritarianism. *RUSI*. URL: <https://www.rusi.org/explore-our->

research/publications/commentary/why-war-ukraine-not-about-democracy-versus-authoritarianism (data of access: 16.02.2024).

153. Ukraine crisis has its roots in post-Soviet politics: Jaishankar. *The Indian Express*. URL: <https://indianexpress.com/article/india/ukraine-crisis-has-its-roots-in-post-soviet-politics-jaishankar-7786688/> (data of access: 18.02.2024)

154. Umarov T. What's Behind Protests Against China in Kazakhstan? *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/posts/2019/10/whats-behind-protests-against-china-in-kazakhstan?lang=en¢er=russia-eurasia> (15.05.2024)

155. Gaza crisis: General Assembly adopts resolution calling for 'humanitarian truce', civilian protection". *UN News*. URL: <https://news.un.org/en/story/2023/10/1142932> (date of access: 05.02.2024)

156. Veena G. India as a Regional Great Power: in Pursuit of Shakti. *Regional Great Powers in International Politics* / ed. by I. B. Neumann. London, 1992. P. 49-69.

157. Vercauteren P. Emerging Powers: what power? *Studia Diplomatica*. 2015. Vol. 68, no. 1. P. 95-107.

158. Verma N. India's top refiner set to tap spot oil as Russian term deal lapses, sources say. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/markets/commodities/indias-top-refiner-set-tap-spot-oil-russian-term-deal-lapses-sources-2024-04-01/> (data of access: 10.05.2024)

159. Vibrant Gujarat Global Summit 2024: India a vishwa mitra, says PM Modi. *Business Standard*. URL: https://www.business-standard.com/india-news/vibrant-gujarat-global-summit-2024-india-a-vishwa-mitra-says-pm-modi-124011000763_1.html (data of access: 5.03.2024)

160. Wagner C. The Role of India and China in South Asia. *Strategic Analysis*. 2016. Vol. 40, no. 4. P. 307-320.

161. Waltz K. *Theory of International Politics*. Berkeley: Addison-Wesley Publishing Company, 1979. 256 p.

162. Wariavwalla B. Indira's India: A national security state? *The Round Table*. 1983. Vol. 72, no. 287. P. 274-285.

163. Warren S., Ganguly S. India–Russia Relations after Ukraine. *Asian Survey*. 2022. Vol. 62, no. 5-6. P. 811-837.
164. Wezeman P. Trends in International Arms Transfers, 2023. *SIPRI Fact Sheet*. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2024-03/fs_2403_at_2023.pdf (data of access: 10.05.2024)
165. Wezeman P. Trends in International Arms Transfers, 2014. *SIPRI Fact Sheet*. URL: <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/FS/SIPRIFS1503.pdf> (data of access: 10.05.2024)
166. Wiener J. Hegemonic' Leadership: Naked Emperor or the Worship of False Gods? *European Journal of International Relations*. 1995. Vol. 1, no. 2. P. 219-243.
167. Wight M. Power Politics. London [u.a.]: Leicester University Press, 1995. 317 p.
168. You can change friends, not neighbours. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/you-can-change-friends-not-neighbours/articleshow/45796501.cms> (data of access: 7.05.2024)
169. Zimmerman W. Hierarchical Regional Systems and the Politics of System Boundaries. *International Organization*. 1972. Vol. 26, no. 1. P. 18-36.
170. Бутирська Н. Війна з Україною не дозволить росії залишатися другом Китаю й Індії одночасно. *Дзеркало Тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/international/vijna-z-ukrajinoju-ne-dozvolit-rosiji-zalishatisja-druhom-kitaju-ta-indiji-odnochasno.html> (дата звернення: 15.05.2024)
171. Ворожбит О. Свасті Рао: «За зачиненими дверима в Індії точиться багато дискусій про те, наскільки стійкими можуть бути відносини з Росією». *Український тиждень*. URL: <https://tyzhden.ua/svasti-rao-za-zachynenymy-dveryma-v-indii-tochytsia-bahato-dyskusij-pro-te-naskilky-stijkymy-mozhut-vidnosyny-z-rosiiei/> (дата звернення: 5.05.2024)
172. Ворожбит О. Харш В. Пант: «В Індії збільшується проблема Китаю, і ця проблема невіддільна від того, як Індія підходить до багатьох питань сьогодні». *Український тиждень*. URL: <https://tyzhden.ua/kharsh-v-pant-v-indii-zbilshuietsia->

problema-kytaiu-i-tsia-problema-neviddilna-vid-toho-iak-indiia-pidkhodyt-do-bahatokh-pytan-sohodni/ (дата звернення: 13.05.2024)

173. Гарань О. Як зрозуміти Глобальний Південь та навіщо він Україні. *Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва»*. URL: <https://dif.org.ua/article/yak-zrozumiti-globalniy-pivden-ta-navishcho-vin-ukraini-rozpovidae-profesor-oleksiy-garan> (data of access: 21.02.2024)

174. Гардус М., Савицький О. Відвернутися від рф: чи буде Індія цього року скорочувати імпорт нафти з росії. *Mind*. URL: <https://mind.ua/openmind/20268757-vidvernutisya-vid-rf-chi-bude-indiya-cogo-roku-skorochuvati-import-nafti-z-rosiyi> (data of access: 5.05.2024)

175. Індія та Китай: велике суперництво подібностей. *НІСД*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/indiya-ta-kytay-velyke-supernytstvo-podibnostey> (дата звернення: 12.05.2024)

176. Мамчур О., Ванда І. Місце Південної Азії у світовому господарстві: суспільно-географічні, геоекономічні, геополітичні аспекти. *Часопис соціально-економічної географії*. 2022. Вип. 32. С. 110-119.

177. «путін хизується «надсучасною» російською зброєю». *Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки*. URL: <https://www.facebook.com/StratcomCentreUA/posts/392828663001121> (дата звернення: 11.05.2024)

178. Чурікова Н. Китай підтримує Росію у протистоянні із Заходом, але не з ідеологічних причин – експерти. *Голос Америки*. URL: <https://www.holosameryky.com/a/kytaj-pidtrymuje-rosiju-ne-z-ideologichykh-mirkuvan/6817997.html> (data of access: 23.02.2024)

179. Шуліюкас Ю. "Проблеми Європи - це не проблеми світу" - чому Глобальний Південь не приєднується до санкцій проти Росії? *LRT*. URL: <https://www.lrt.lt/ua/novini/1263/2086502/problemi-evropi-tse-ne-problemi-svitu-chomu-global-nii-pivden-ne-priednuiet-sia-do-sanktsii-proti-rosiyi> (дата звернення: 14.02.2024)

АНОТАЦІЯ

Дипломної роботи

Тема «Зовнішня політика Індії: зміни концептуальних засад»

Студентка: Лиско Софія Едуардівна

Рік навчання, факультет: 2 рік навчання, ФСНСТ

Науковий керівник: Гарань О. В. Доктор історичних наук, професор кафедри політології НаУКМА

Рецензент: Дешко Т. В.

Захищена “_____” _____ 20__ р.

Короткий зміст роботи:

У роботі концептуалізовано поняття «регіональної сили» та «сили, що з’являється». Було виокремлено процес становлення Республіки Індія як «регіональної сили» Південної Азії. Охарактеризовано еволюцію Індії у ролі «регіональної сили» південноазійського регіону. Систематизовано вплив війни росії проти України на використання цивілізаційного наративу у великій стратегії Індії та визначено вплив повномасштабної російсько-української війни на зовнішньополітичну стратегію Індії.